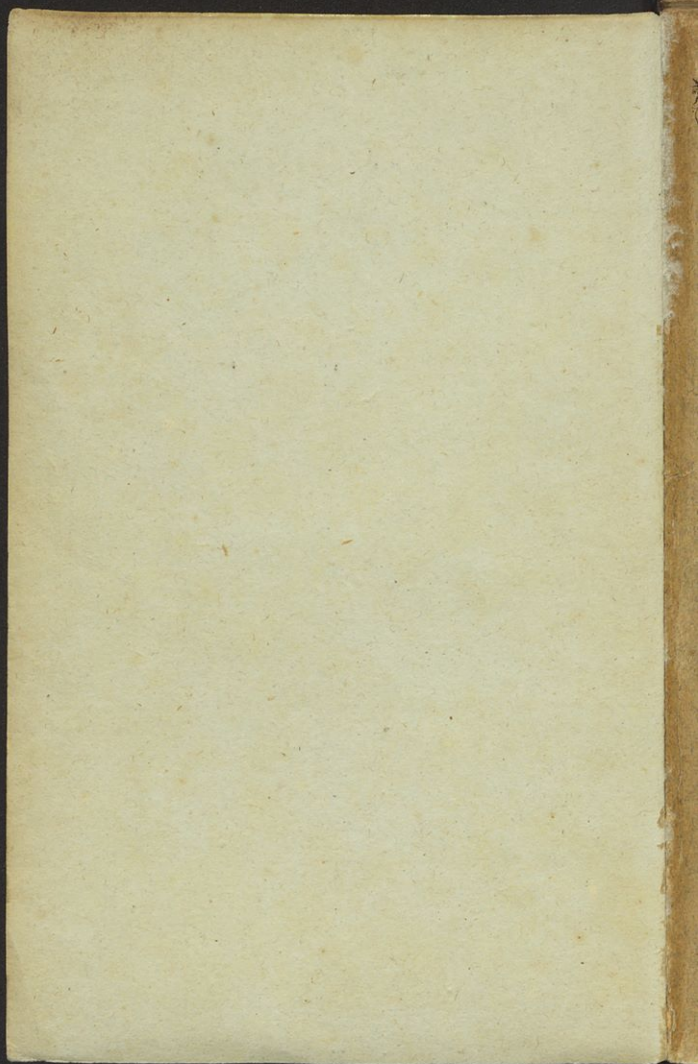

32922, II, B, g

32922, II, B, 9, 190

eingesendet

KMETOM V POMOC.

Narodno-gospodarska razprava.

Spisal

IVAN BELEC,

župnik.

Ponatis iz »Slovenca«.

V LJUBLJANI.

Tisk in založba »Katoliške Tiskarne«.

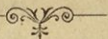
1885.

KMETOM V POMOČ.

Narodno-gospodarska razprava.

Spisal

IVAN BELEC.

Ponatis iz »Slovenca«.

V LJUBLJANI.

Tisk in založba »Katoliške Tiskarne«.

KMETOM V POMOČ

Novobrojský a Těplovský

IVAN BELIC

030017340

V. J. BELIC

UVOD.

Dokler ni prišel Kristus na svet je bilo kmetško delo, kakor tudi rokodelstvo zaničevano. Zategadel je le tisti delal, kogar je sila priganjala. Največi modrijani so učili, da je delo za poštenega človeka sramotno.

Kako se je spremenilo, odkar je prišel Kristus, večna Resnica, na svet! Delati z rokami, ni več sramotno, ampak častno. Božji Zveličar si je do svojega tridesetega leta z rokami kruh služil in s tem je delo posvetil. Zdaj ima vsakdo dolžnost delati, ker apostelj pravi: kdor ne dela, naj tudi ne jé. Ker pa človek nima samo telesa, ampak tudi dušo, zato je delo dvojno, duševno in telesno. Vsako delo pa zasluži svoje plačilo. Kdor dela z rokami, smé in mora zahtevati, da mu drugi pomagajo skrbeti za njegovo dušo. Kdor dela pa z duhom ljudem na korist, takemu se mora dati, kar potrebuje za svoje telo. Zategadel je Kristus aposteljem rekel: „Pojdite, učite in krščujte vse narode“; na drugem mestu pa pravi: „Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu kar je božjega“, in apostelj pristavlja: „Kdor altarju služi, naj se od altarja živi“. Tako moramo

drug drugemu pomagati, ker smo vsi bratje med seboj in vsi otroci enega Očeta, ki je v nebesih.

Da se pa ljudje precej s prve mladosti morejo odgojevati kot otroci božji, posvetil je Zveličar družino s tem, da je zakon povzdignil v zakrament. Mož in žena zamoreta z milostjo sv. zakona vse dolžnosti spolnovati, ki jih imata drug do drugega in do otrok. Krščanska družina je steber človeški družbi, ako se družina spridi, spridena je tudi občina in dežela. Da se pa svetost krščanske družine ohrani, priporočal je Zveličar kot prvo dolžnost, da moramo sami sebe zatajevati in priporočal je devištvo kot posebno popolnost. Le kjer je zatajevanje, kjer se devištvo časti, le tam je krščansko družinsko življenje mogoče. Le tam je mogoče, da se zakoni ne sklepajo neprevidno ali iz mesenega poželenja, da se med zakonskimi ohrani čista ljubezen in da se otroci v čistosti in svetosti odgojujejo.

Božja volja je, da človek v pôtu svojega obraza kruh služi sebi in svoji družini, ker apostelj pravi, da, kdor za svoje ne skrbi, je vero zatajil. Kar si kdo z delom pridobi, to smé po božji volji porabiti, tega mu ne smé nihče vzeti, kajti Bog pravi: „Ne kradi“. Božja volja je pa tudi, da revežem pomagamo; ako ne skazujemo telesnih del usmiljenja, nas bo Bog obsodil v pogubljenje. Delati ne smemo edino zavolj dobička, ampak zato, ker je tako božja volja. „Iščite najprej božjega kraljestva in njegove pravice“, pravi Zveličar, „in vse drugo vam bo privrženo.“ Spolnujte v vseh rečeh božjo voljo in

imeli bote vse, česar potrebujete na tem in onem svetu.

To so krščanske resnice. Kjer so se po njih ravnali, tam so bili ljudje srečni, tam ni bilo nezadovoljnežev. Kjer se je po njih ravnalo, tam sta zginila trnje in osat, tam se je po pridnem delu in po blagoslovu božjem puščava spremenila v rodovitno zemljo, v raj.

V srednjem veku, ko je bila živa vera pri močnih in nizkih, ni bilo nemaničev, to je taci, ki nič nimajo. Vsaka družina, ki je bila sama za-se, imela je svoje posestvo (svoj grunt) in vsaka družina, ki je grajščaku pri delu pomagala, je imela svojo bajtico. Ako je družina hotla iti proč ali na drugo posestvo ali v mesto, jej tega nihče ni branil. Ali nihče jej ni mogel vzeti ne grunta, ne koče. Kmetška družina je bila z zemljo vedno zvezana.

Zemlja ni zato, da bi se iz nje dobiček vlekel, ampak zato, da se ljudje na njej živé in za nebesa pripravljajo. Ker je krščanska družina steber človeški sreči, zato se je skrbelo, da je imela vsaka družina podlago v zemlji. Kakor ima drevo v gojzdu svoje mesto in mu tega mesta, dokler je življenje v njem, ne more nobeno drugo drevo vzeti, tako je bila vsaka družina vkoreninjena na svojem kmetškem domu; dokler je družina kot taka živela, toliko časa je imela svoj dom.

Zategadel se kmetški dom ni mogel zadolžiti in se tudi ni bilo treba. Cesarju je kmet služil le s pestjo kot vojak, grajščaku je dajal desetino od

svojih pridelkov, bratom in sestram pa za doto kako žrebe ali kravo in nekaj lakti platna. Ker so ljudje imeli zatajevanje samega sebe in devištvo v časti in ker so poznali težke zakonske dolžnosti, zato niso silili v zakonski stan. Eden izmed otrok, navadno najstarejši sin, je prevzel dom, drugi so pa ostali družinski udje doma ali so pa šli služiti k sosedom. Nobenemu se ni godila krivica, otroci so strice in tete spoštovali, dostikrat še rajše imeli kot starše. Nihče se ni od doma zapodil in vsak se je smel domú vrniti. Zemljišče je bilo družinsko, zato mu tudi zapravljiv gospodar ni mogel dosti škodovati, ker se ni mogel zadolžiti. Ali si moremo kaj boljšega misliti? Kako bi bili kmetje zadovoljni, ko bi bilo še tako! Se vé, tudi tačas so bile marsiktere pomanjkljivosti, ker ljudje so bolj k slabemu kot k dobremu nagneni že po svoji po grehu sprideni naravi, med pšenico je vedno nekaj plevela.

S šestnajstim stoletjem, v katerem je Luter Martin novo vero učil, se je začel novi vek in z novim vekom se je jela rušiti krščanska družina. Luter, ki je bil prej katolišk duhoven, je kvasil, da zakon ni zakrament in vzel je za ženo nuno, ki je Bogu obljubila vedno devištvo. S tem naukom in s tem izgledom se je na dostih krajih omajala svetost zakona in ob enem tudi krščanska družina. Ker pa krščanska družina ni bila več v časti, zato so drugi jeli učiti, da za družino ni treba skrbeti. Grunt je bil prej, kakor smo videli, družinsk, zdaj so pa doktorji pravili, da je grunt gospodarjev, da

se smé gospodar zadolžiti na grunt in storiti ž njim, kar se mu ljubi. Tačas so se kmetje jeli zadolževati in družina je jela zgubljati svojo natorno podlago, svoj dom.

Ravno tačas je po največ krajih nastalo tlačanstvo. Grajščaki so rekli, da so kmetje, ki jim dajo desetino, njih lastnina in tako rekoč njih sužnji. Prej so bili kmetje sami za-se ali sami svoji, grajščakom so bili le toliko podložni, kakor zdaj sodnijam ali okrajnim glavarstvom; desetino so jim pa zategadel dajali, ker so grajščaki bili njih gosposka, ker so grajščaki opravljali vse to, kar zdaj sodnije in okrajna glavarstva. Teh samostojnih kmetov so se grajščaki polastili in kmetje se niso smeli ganiti brez volje grajščakove; tlaka je bila dostikrat grozna.

Se vé, bilo je veliko dobrih grajščakov, ki so tudi pozneje po očetovski skrbeli za svoje podložne in tudi oni malopridneži, katerim kmet ni bil družega kot živina, niso smeli podložnih preveč dreti. Skrbeti so morali namreč zavoljo svoje koristi, da so si vedno dobre delavce ohranili, da so kmetje svoj grunt dobro obdelovali, da je bilo več desetine. Zategadel niso pustili, da bi se bil kmet preveč zadolžil in le malokdaj je šel kak grunt na kant.

Koncem prejšnjega stoletja se je grajščakom oblast nekoliko skrajšala, v tem stoletji se jim pa vsa vzela in kmetje so postali zopet sami svoji ali le na videz. Nove postave silijo kmeta, ki je prej le nekaj tednov grajščaku tlako delal, da dela celo

leto tlako za svoj dolg. Desetina prej ni bila tako velika, ali zdaj je davek neznosen.

Pregledali bomo vse, kar kmete zdaj teži, njih velike stroške in njih male dohodke. Odkrila se nam bo zelo žalostna podoba, ali obupati ne smemo. Zdaj se dá še pomagati, zdaj še ni prepozno.

Dolg se mora po poštenem potu odpraviti, kmetska družina mora zopet postati samostojna. V to pomagaj Bog!

Ktere stroške imajo kmetje?

Davki

so med prvimi stroški, ker davke in sicer velike davke mora vsak kmet plačevati. Zakaj so pa davki tako veliki? Zato, ker naše cesarstvo na leto veliko potrebuje. Kakor ima vsaka kmečka hiša vsako leto razne stroške, tako jih ima tudi cesarstvo. Cesarstvo izdá vsako leto kacij tisoč milijonov gld. ali z drugimi besedami, cesarstvo izdá toliko, da pride pretek na vsacega človeka, kolikor nas je, po kacij 25 gold. stroškov na leto. Ta denar mora cesarstvo dobiti z raznimi davki. Davke plačujejo sicer vsi stanovi, ali kmetje so z davkom najbolj obloženi. Na Kranjskem se plača gruntnega davka en milijon sto in sedem tisoč gold. na leto. Koliko plača tega davka posamezni kmet? Od vsacega goldinarja čistega dohodka, ki ga mu zemljišče ali grunt prinaša, daje

skoro 23 kr. na leto. Komur prinaša zemljišče 100 gold., mora plačevati po 22 gold. 70 kr. Razen tega mora plačevati hišni davek, deželne in občinske priklade. Te priklade so navadno ravno tako velike ali pa še večje kot gruntni davek.

Da je to za kmeta previsoko, se razvidi iz naslednje primere. Recimo, da ima nekdo 4000 gold. sposojenih po pet od sto; toraj dobiva na leto 200 gold. obresti ali čistega dohodka, in sicer vsako leto, naj je dobra ali slaba letina, in od vseh teh 200 gold. mu ni treba plačevati ne krajcarja davka. Ako bi pa 4000 gld. dal za kak grunt, bi od grunta dobival komaj 100 gold. čistega dohodka in od teh 100 gold. bi jih moral 50 za davek dajati; od 4000 gold. bi dobival tedaj le 50 gold. na leto.

Dalje morajo kmetje plačevati velike pristojbine ali procente. Ako oče ob smrti zapusti sinu grunt, ki je vreden 1000 gold., se mora plačati kacih 25 gold. odstotkov, ako pa oče še pri življenji izroči sinu 1000 gold. vreden grunt, se mora plačati nad 40 gold. Na Dunaji pa v neki hiši, ki se imenuje borza, veliki bogatini barantajo s takimi rečmi, ki so na tisoče in milijone vredne, plačujejo pa od 1000 gold. le nekaj borih krajcarjev.

Iz tega se razvidi, da kmetje veliko preveč plačujejo, bogatini pa premalo. Sedanja cesarska vlada si pač nekoliko prideva, da bi kmetom breme zlajšala ali dosti še ni opravila.

Akoravno kmetje toliko davka dajejo, vendar cesarstvo vedno bolj v dolg leze. Začetkom l. 1847

je bilo 1037 milijonov gold. dolga. To ni bilo tako veliko, ker tačas so bile še bogate laške dežele, namreč Lombardija in Beneško pri našem cesarstvu.

Leta 1848 so se pa jeli visoki in nizki ljudje krščanstvu odpovedovati in od tačas je dolg, ki ga ima cesarstvo, narastel do blizo pet milijard. Sedanja vlada je pač boljša, kot so bile prejšnje, ali dolga večidel za železnice napravi vendar vsako leto kacih 20 milijonov. Če je več dolga, več je obresti in veči so davki.

Zadolžene so pa tudi vse dežele in marsiktere občine. Obresti se z davki plačujejo. Treba bi bilo, da bi se navadili s svojim premoženjem, ne pa z dolgom gospodariti.

Dote in obresti od dolgov.

To dvoje je v sedanjem času skoro vedno v zvezi. Kdor dá doto, mora navadno na posodo vzeti, s tem napravi dolg in od dolga je treba plačevati obresti. Po sedanjih postavah se mora premoženje, ako oče brez oporoke ali testamenta umrje, med vse otroke v enakih delih razdeliti. Nasledek tega je, da mora grunt zlesti v dolg, ki se ne dá nikoli popraviti. Recimo, da je grunt štiri tisoč vreden in da so štirje otroci. Kako se razdelé? Mogoči so trije slučaji. Ako noče nobeden grunta prevzeti, se grunt prodá, vsak dobí tisoč goldinarjev ali očetova hiša, kjer so vživali nedolžno mladost, je zdaj za njih tuja in sami se morajo na tuje podati. Ako se pa otroci pogodé tako, da si razdelé med seboj

travnike, njive, gojzde v enake dele, potem vsakemu nekaj ali pa še veliko manjka. Grunt, ki je prej eni družini zadostoval, ne more zadostovati štirim. Treba je tudi trem družinam napraviti gospodarska poslopja in zato je treba posojila. Zategadel morajo priti v nekaj letih vse družine na boben. Ako pa eden grunt prevzame in trem doto izplača, napravi 3000 gold. dolga. Če je na takem posestvu toliko dolga, kmalo boben zapoje.

Ako pa oče izroči z oporoko enemu otroku svoje premoženje, mora drugim otrokom tako visoke deleže izgovoriti, da je tisti, ki grunt prevzame, navadno prisiljen se zadolžiti. Ako pa oče skrbi za grunt, vedoč, kako težko je zadolženemu posestniku dobro gospodariti in kako težko se je izkupati iz dolga in zategadel drugim otrokom majhne deleže izgovori, so samopridni otroci kaj radi pripravljeni očetovo oporoko ovreči.

To je žalostno ali pomagati se ne dá, dokler so take postave. Prositi in tirjati se mora, da se te škodljive postave naglo odpravijo.

Pri tej priliki se mora omeniti neka jako škodljiva razvada, ki bi se lahko odpravila. V nekterih krajih dajo prvi in morebiti tudi še drugi hčeri, ki se omoži, tako veliko doto, da bi vsi drugi otroci skupaj, ko bi se grunt precej prodal, ne mogli toliko dobiti. Pred kakimi tridesetimi leti so dajali trdni gospodarji po 200, 300 ali k večjemu po 500 gold. dote, zdaj pa zadolžen kmet kar tisoč „v pismo dene“ ali bolj prav obljubi ali če mu hoče kdo upati,

na posodo vzame. To je neumna baharija, ki se kmalo nad gospodarjem in njegovo družino maščuje.

Preidimo k obrestim, ki jih morajo zadolženi kmetje plačevati. Pravico dolg delati imajo kmetje že nekaj stoletij sèm. A vendar se dolg ni posebno naraščal, ker so bile postave, ki niso puščale, da bi bil kdo dolg delal, kakor bi se mu bilo zljubilo in ki so redko kdaj dovoljevale zadolženemu kmetu grunt po sili prodajati. Od francoskih vojsk sèm so se pa polagoma odpravile vse postave, ki so branile kmetu lesti v dolgove.

Ker so bili davki in različni drugi stroški veliko manjši kot zdaj, je bilo previdnemu gospodarju še vedno mogoče sinu izročiti grunt brez dolga. Se vé, če je bil gospodar zapravljiv ali nesrečen, se je pa dolg tako rekoč sam narejal, in množil. Leta 1857 so imeli v našem cesarstvu, če ne štejemo tistih dežel, ki so pod ogersko krono, kmetje in grajščaki 1354 milijonov intabuliranega dolga.

To je veliko. Ker vemo, da se dolg veliko raje množi nego manjša in ker nima noben grunt vedno skrbnega in srečnega gospodarja, bi bili vsi naši kmetje počasi zlezli v dolg, ko bi se tudi nove postave ne bile skovale.

Ali kaj se zgodi? Ni bilo dosti, da so se kmetje smeli zadolževati, kolikor se je njim in upnikom ljubilo, ni bilo dosti, da se je povsod videlo, da kmetje vedno bolj v dolg lezejo; tisti poslanci, ki se imenujejo liberalci, so na Dunaji l. 1868 sklenili postavo, da se kmetje morajo zadolževati, ko bi se tudi sami ne

hotli. Sklenili so namreč postavo, da morajo dobiti otroci po starših enake deleže. To je toliko, kakor smo prej videli, kakor bi se v postavi reklo: Vsi kmetje se morajo čez glavo zadolžiti, vsi kmetje morajo priti na kant.

Da je to res, kažejo naslednje števike. V avstrijskih deželah se je na kmetskih posestvih intabulirani dolg pomnožil leta 1871 za 22 milijonov goldinarjev, l. 1872 za 38 mil., l. 1873 za 78 mil., l. 1874 za 84 mil., l. 1875 za 71 mil., l. 1876 za 71 mil., l. 1877 za 31 mil., l. 1878 za 31 mil., l. 1879 za 30 mil., l. 1880 za 16 mil. Vsega pri kmetih intabuliranega dolga je zdaj blizo dveh milijard (2000 milijonov) gold., ali ni to grozno? Tedaj morajo kmetje vsako leto najmanj sto milijonov gold. samih obresti plačati.

Na Kranjskem je 60 milijonov gold. intabuliranega dolga. Recimo, da je polovica tega dolga, ki je v gruntnih bukvah zapisana, že plačana; kajti marsikdo plača dolg, pa ga iz gruntnih bukev ne dá izbrisati, ker se stroškov boji. Dalje so tudi starši za vžitek in žene za doto intabulirane in to prav za prav ni dolg. 30 milijonov gold. pravega dolga ostane še gotovo in če se od njega plačuje samo po pet od sto, znašajo obresti poldrugi milijon gold. Davka s prikladami plačajo na Kranjskem gruntni posestniki en milijon in sto tisoč. Ker znaša ves čisti zemljiški dohodek 2 milijona in osemsto tisoč, ostane za vse kmete samo 200 tisoč čistega dohodka. Od dvesto tisoč gold., naj se živi 337 tisoč kmetskih ljudi!

Na Kranjskem je 95.000 gruntnih posestnikov, od teh jih 25.000 nima nič intabuliranega dolga, tedaj jih je 70.000 tako čez glavo zadolženih, da morajo samih obresti in davkov veliko več plačati, kakor imajo čistega dohodka. Ti so slaběji, kakor ko bi bili najemniki ali posli na „svojih“ zemljiščih. Ko bi bili posli, bi vendar lahko svojo letno plačo za-se prihranili, med tem, ko morajo zdaj tudi svojo delavsko plačo upnikom dajati.

Tedaj je pravica dolg delati za kmeta najškodljivejša pravica ali boljše rečeno v nebo vpijoča krivica. O tem bomo pozneje še obširneje govorili.

Asekuranca (zavarovanje).

Dandanašnji se vsak previdni kmet zavaruje ali asekurira proti ognju, marsikteri tudi proti toči ali proti nesreči pri živini. Poglejmo, bi se li ne dalo napraviti, da bi kmet manj zavarovalnine plačeval in bi vendar v nesreči vse dobil, za kar je bil zavarovan.

Pri nas imamo zavarovalna društva (asekurance) dvojne vrste: na delnice in vzajemna ali med-sobojna. Zakaj se jim tako pravi in kakšna so?

a) O zavarovalnih društvih na delnice, kako so nastala? Učeni možje, človekoljubi in bogatini so se zbrali ter si rekli: „Spričano je, da je bilo počez v deželi toliko požarov in nesreč pri živini v zadnjih desetih letih, kolikor v prejšnjih desetih letih. Spričano je, da pogori v enem kraji od dvanajststo bolj trdno narejenih kmetских hiš v dvajsetih letih

le dvajset hiš. Zahtevajmo tedaj od posestnikov mal znesek, ki mora biti pa vendar nekoliko večji od počezne nevarnosti in odškodovali jih bomo ob nesreči za vso zgubo in še sami bomo lep dobiček imeli. Ako se hišni posestnik zavaruje za tisoč gold. in nam plača le en goldinar, bomo že dobiček imeli, ker sicer bi bilo dosti, ko bi od dvanajstih sto plačal goldinar in ker se vedno nekaj reši. Zložimo mi skupaj toliko deležev po sto gold., da bo en milijon; kolikor deležev kdo vplača, toliko pisem, ki se imenujejo delnice, bo dobil. Ko spravimo milijon skupaj, bomo pa začeli zavarovanje; kdor bo več delnic imel, bo pa tudi več obresti in dobička vlekel. Stopili bomo pred ljudi in rekli: „Kdor plača en goldinar, dali mu bomo tisoč goldinarjev, če mu po nesreči hiša zgorí. Če mu tudi precej prvi dan pogori, izplačali mu bomo lahko, ker imamo cel milijon.“

Taka so zavarovalna društva na delnice. Zameriti jim ne smemo, če hočejo imeti dobiček, pobirati morajo posamezne zneske, dosti pisariti in veliko denarja vedno pripravljenega imeti, ker se lahko primeri, da semtertje kako leto več pogori, kakor se je posameznih zneskov ali zavarovalnine dobilo. Kdor pa dá svoj denar ali kapital, hoče tudi obresti in dobiček imeti; če je več, toliko bolje zanj.

Zavarovalna društva na delnice ravnaajo tako kakor vsak kupec ali barantač. Ni jim treba skrbeti za srečo tistih, ki so zavarovani, ampak le za lastno, da bi se kolikor mogoče veliko zaslužilo. Od nekterih taci^h društev vemo, da se jim tako dobro godi, da

dajo po 30 do 40 odstotkov dobička (dividende), to se pravi, kdor je kupil delnico za sto gold., dobiva zdaj po 30 do 40 goldinarjev na leto. Na Franco-skem plačujejo nektera društva celó po 200 do 300 odstotkov dividende. Ker društva na delnice skrbé le za svoj dobiček, zato so dobri ljudje napravili

b) vzajemno ali medsebojno zavarovanje. Rekli so: „Najbolj napačno je, da se mora denar ali kapital, s katerim se za vsaka še tako veliko nevarnost dobro stoji ali garantira, da se mora ta kapital skupaj spraviti od tujih bogatinov, ki hočejo zato imeti obresti in dobičke. Zakaj bi tega kapitala ne spravili skupaj zavarovanci sami, to je tisti, ki si zavarujejo hišo ali živino. Saj ni treba tega kapitala naenkrat izplačati in kolikor več bo zavarovanih, toliko manj bo enega zadelo. Sčasoma se bo po varčnem gospodarjenji že toliko nabralo, da zavarovancem ne bo treba družega plačevati kot navadno zavarovalnino. To se pravi, ko se počasi nabere potrebni kapital, bodo zavarovanci od dvanajstih sto plačevali le en goldinar in nekaj malega za naš trud in pisarenje. Po tem takem naše društvo ne bo gledalo na dobiček, ampak le skrbelo, da se bodo zavarovanci vzajemno ali med seboj podpirali.

Ta misel je jako lepa in v resnici krščanska. Eden družega moramo podpirati brez ozira na dobiček.

Ali en zadržek je le. S početka manjka kapitala, da bi se dobro stalo ali garantiralo. Ta kapital se dobiva na tri načine. Od zavarovancev se tirjajo visoke vstopnine in visoki zneski in kar ostane se

jim potem kot dobiček povrne ali pa morajo zavarovanci doplačevati ali pa se škoda povrača v razmeri z denarjem v kasi, to se pravi, če je več denarja v kasi se pogorelcu več splača, če ga je pa manj, pa manj. Tedaj zavarovanec nikoli za gotovo ne vé, koliko bo moral plačati in koliko se mu bo povrnilo.

Zategadel so nova vzajemna zavarovanja večjidel dražja kot ona na delnice. Stara vzajemna društva, ki so si potrebni kapital nabrala, so dobra in poceni. Ali ta društva, če hočejo obstati, smejo sprejemati v zavarovanje le take hiše, ki niso v posebni nevarnosti, da bi pogorele.

Dobiti moramo tako zavarovanje, ki ne bo imelo naštetih pomanjkljivosti. To se bo pa zgodilo, ako zavarovanje v roko vzame cesarstvo, dežela ali okraj. Recimo da kranjska dežela prevzame zavarovanje. Kapitala bi jej ne bilo treba iskati, ker bi sama dobra stala ali garantirala z vsem svojim premoženjem. Tedaj bi zavarovancem ne bilo treba obresti plačevati. Zavarovalnina bi bila nizka, ker bi dežela ne iskala dobička; njen dobiček je, če se prebivalcem dobro godi, če prebivalci nimajo prevelikih stroškov.

Nekaj novih uradnikov bi se po uradnijah nastavilo, ki bi sprejemali zavarovalnino in to bi veliko ne veljalo. Primorana bi bila dežela, da bi potem za brizgalnice, živinske zdravnike itd. še bolj skrbela, kot dozdej. Zategadel bi bilo pozneje veliko manj nesreč in zavarovalnina bi bila veliko manjša. Ko bi bilo zastran zavarovanja v kakem kraju kaj po-

manjkljivega, bi se poslanci v deželnem zboru pri-
tožili in odpravilo bi se.

V nemškem cesarstvu so zadnja leta napravili
nekaj taci zavarovalnic, ki prav dobro in po ceni
delujejo. Koliko imajo naše sedanje zavarovalnice
agentov, ki se eden pred drugim ljudem vsiljujejo
in ti agentje morajo biti plačani, plačujejo jih pa
zavarovanci z veliko zavarovalnino. Potem bi ne bilo
treba agentov, ker bi bila zavarovalnina nizka. Naj-
višji gospodje (osrednja uprava) pri bavarski deželni
zavarovalnici stanejo (imajo) po dva krajcarja od
tisoč gold., pri naših sedanjih zavarovalnicah stanejo
pa po pet krajcarjev ali pa še več.

Pri deželni banki „Messine“ se plača zavarovalnina od 1000 gold. le 1 gold. 50 kr. za 20 let, pri Draždanski zavarovalnici za živino se plača po 30 kr. od glave. Koliko se pa pri nas plačuje! Naj pogleda vsak v svojo zavarovalno knjižico in potem naj računi. Zakaj se pri nas še ni napravila deželna zavarovalnica? Še bolje bi pa bilo, ko bi se kmetje enega okraja združili v zadrugo. K zadrugi bi morali pristopiti vsi kmetje. Zadruga bi imela razen drugih opravil tudi zavarovanje v rokah. Kmetje vedó sami najbolj, kje jih čevelj žuli in zavarovanje bi si gotovo oskrbeli tako, kakor bi bilo njim prav.

Nepotrebni stroški.

Žganjarstva v prejšnjih časih pri nas niso poznali, zdaj bo pa, če pojde tako naprej, v marsi-

kterem kraji kmalo več žganjarjev, kot treznih ljudi. V nekterih vaseh je že toliko žganjarskih beznic, da pride na trideset ljudi ena. Kakšno žganje se pije? Špirit in samo špirit, kterega krčmar z vodo meša. Leta 1881 se je na Kranjsko vpeljalo skoro 29 tisoč hektolitrov špirta, leta 1882 pa 30 tisoč. G. dr. Samec je preračunal, da se je na Kranjskem izdalo l. 1881 za špirit in iz njega narejeno žganje en milijon in osem sto štirideset tisoč, leta 1882 pa skoro dva milijona. S tem denarjem bi se lahko plačal ves davek in bi še precej ostalo.

Nekteri mislijo, da žganje krepcá. Ne, žganje le človeka omoti, da lakote ali mraza ne čuti. Žganje morí dušo in telo. Koliko je vsled žganjarstva zamude časa, bolezni in revščine, koliko prepirov, preklinjevanja, pobojev in pohujševanja, vé vsakdo. Žganjar je bolj živinsk kot živina. Špirit je strup, zato bi se moralo ž njim tako delati kot s strupom. Le kdor bi imel pisano privoljenje od županstva, bi smel špirit dobiti. Štacunarji in krčmarji, ki bi to prepoved prestopili, naj bi se poslali za par let v ječo. Pri sedanjih okoliščinah bi le to moglo pomagati. Daleč smo zabredli, da moramo povsod žandarje na pomoč klicati. Nas li morejo poboljšati vsi briči, kolikor jih je? Zadrževati nas pač morejo nekaj časa ali poboljšati nikdar.

Sedanje okoliščine naj se spremené. Nekdaj so bili naši kmetje premožni in pobožni, zato pa tudi žganja niso poznali. Zdaj so pa zadolženi; kar v potu svojega obraza pridelajo, morajo dati boga-

tinom. Je li toraj čudno, da med njimi vera peša in da v obupnosti poprimejo za špiritov strup. Ne mislite, kakor bi jaz hotel s tem žganjarstvo zagovarjati; kar je greh, ostane greh za bogatina in za reveža. Dajte nam krščanske postave in špirit bo sam zginil.

O tobaku so zdravniki različnega mnenja, nekteri pravijo, da je zdravju škodljiv, drugi, da ni. Toliko je pa vendar gotovo, da je kadenje in šnofanje dostikrat nemarno, vselej pa nepotrebno; čikanje je pa naravnost ostudno. Koliko hiš in vasi je že vsled kadenja pogorelo! Koliko se pri delu zamudí. Le glej tobakarja, najmanj na vsake pol ure nabaše svojo majhno pipico, ker pa spak ne mara goreti, je treba večkrat prebasati in vsacih pet minut z nova prižgati. Tacega delavca se povsod bojé. Najhuje je pa, da je tobak tako šmentano drag. Najrevnejši tobakar, ki nikdar smodke med zobe ne dene, pokadí za 10 gold. na leto. V nekem sodnijskem okraji na Kranjskem se v štirih kmetskih občinah pokadí in počika za 6000 gold., gruntne davek znaša pa za polovico manj, namreč 3000 gold. Take so tobakove dobrote. Na milijone in milijone izdá vsaka država za tuj in domač tobak, in vendar ima vsaka zopet na milijone dobička.

Loterija ne gré nekteremu noč in dan iz glave. Dobé se ljudje, ki so v sanjarskih bukvah bolj podučeni kot v katekizmu in prvo zjutranje premišljevanje je, kaj se je sanjalo in ktere številke bi se dale iz sanj vganiti. Le poglej strastnega

igralca, sto in stokrat ga je že loterija na led speljala in vendar si še vedno prizadeva, da bi on loterijo na led speljal. In če se mu res enkrat posreči, da dobí par stotakov, kmalo jih nazaj znosi ali pa tako zapravi, da nimajo teka.

Mala loterija se mora odpraviti. Dokler se pa ne odpravi, naj pa vsak malo preudarja, je li vredno denar nositi v loterijo, iz ktere ga komaj polovico nazaj dajo in da se loterija ravno zategadel tako dolgo trpi, ker državi vsako leto nekaj milijonov dobička prinaša. Ravno tako škodljive so tudi velike loterije, v katerih se dobiva na prvi loz po več sto tisoč in nič bolje niso loterije za dobrodelne namene, v katerih se dobivajo igrače, ki niso pet grošev vredne.

Loterije so znamenje današnje dôbe, v kateri vsak hrepení priti do bogastva naglo in brez truda. Ker revež vidi, da vse dirja za mamonom, ker vidi, da so bogatini, ki imajo svoje denarje sposojene, vsak dan brez najmanjšega dela bogateji, vname se tudi v njem želja po lahki poti obogateti. Ker se dandanes s težkim delom ne pride do premoženja, stavi se v prekanljivo loterijo.

Nekteri drugi stroški.

Tù hočemo govoriti o stroških, ktere so kmetje vedno imeli, kateri so bili pa včasih veliko manjši kot sedaj. Na prvem mestu so stroški za obleko. Obleko ima človek zato, da si varuje sramožljivost

in čednost in da se ž njo brani mraza in vročine. Žival nima pameti, zato tudi sramožljivosti in pohujšanja ne pozná, zato jej tudi obleke ni treba. Človek pa mora imeti obleko, kajti kogar ni več sram, tak se kmalo vsem hudobijam vdá, tak je vsem ljudem na poti, tak ni za med ljudi. Bog je vstvaril in je hotel, da so različni stanovi na svetu. Po tej različnosti se mora ravnati tudi obleka. Kakor bi ne bilo prav, ko bi se moški in ženske enako oblačili, tako bi tudi ne bilo prav, ko bi imeli kmetje tako obleko, kakor jo ima gospôda.

Kako je bilo včasih z obleko? Kmetje so nosili obleko, kakor se je njim prilegala, namreč tako, ki je bila kmetska, trdna in po ceni. Kmetje so bili ponosni na svoj stan in to so kazali tudi v obleki. Večidel vso obleko so si doma napravili in zategadel je malo veljala. Rabili so za obleko domače platno, mezljan in kožuhovino, zategadel je bila obleka trdna in tudi zdrava.

Dandanes je pa vse drugač. Kmet ni več prav in trden kmet, vsak dan ga upniki lahko denejo na kant in preženó s kmetije. Zategadel ni več ponosen na svoj kmetski stan, ampak se ga sramuje, zato se sramuje tudi kmetske obleke. Za ves svet bi ne pripravili ne fanta, ne dekleta, da bi se oblekla v mezljan. Kožuh in mezljan sta samo še za pustni torek. Žalostna resnica! Koliko veljá zdaj obleka pri kmetski hiši, o tem nam ni treba govoriti, to vé predobro vsak gospodar. V somenj se žene krava, nazaj se pa za kravo prinese kramarsko blago. Ku-

puje se „cajh“, ki platnu še podoben ni, in „štof“, ki je bil z volno komaj v dotiki. Oboje je pa jako slabo, ker fabrikant ne skrbi za trdno in dobro blago, ampak le za svoj dobiček. Prej je bila obleka moških in žensk dosti za tri in več let, zdaj mora biti pa v enem letu po trikrat nova. Zdaj je že v vsaki hribovski vasi šivalna mašina, s katero se obleka polovico prej naredí, in vendar je povsod polovico več krojačev in šivilj, kakor jih je bilo pred tridesetimi leti.

Gleda se le na vnanjost. Ako je tudi obleka tako trdna kot pajčevina in tako draga kot žida, ter ne smé videti niti solnca niti dežja, nič ne dé, da je le za nekaj nedelj gosposka, pa je dobro. Deklé mora imeti saj tako obleko kot grajščinska hišina in fant ne smé drugač napravljen biti kot brič, ki v nedeljo pred cerkvijo kliče. Večidel se kajžarska dekleta bolj šopirijo kot gruntarska. Pri obleki veljá zlasti pregovor: ni vse zlato, kar se sveti. Vsakdo naj si dobro zapomni: obleka ne naredi človeka imenitnišega, modrejšega že celó ne, popači ga pa dostikrat.

V sedanjih okoliščinah se dá po mojih mislih le eno svetovati, — namreč vlada ali gosposka naj bolj podpira domačo obleko kot domačo obrtnijo. V zimskem času, ko ni družega opravila, naj se izdeluje to, česar je pri hiši treba: obleka in razno domače orodje.

Velike stroške imajo kmetje pri poslih. Včasih so imeli posli zgovorjeno obleko, kakoršna se je

doma narejala, ter nekaj goldinarjev po vrhu in izhajali so. Zdaj bi pa take obleke ne hotli, ko bi se za njimi metala, zdaj zahtevajo po 50 do 100 gold. in še ne morejo izhajati. Vse gré na gosposke cunje ali pa se znosi na veselice in še dosti ni. Dragi posli so za kmeta velik davek, ki je pa še toliko večji, ker se tudi za drag denar ne morejo dobiti dobri posli. Ako se pripravi kmet, da bi posla kaj podučil ali posvaril, brž ga ta zavrne: saj ni treba, da bi bil ravno pri tebi, pojdem v mesto ali v fabriko, tam se bom nosil, kakor se bo meni zdelo in nobenemu ne bom v strahu. In res, gré k županu; župan mu dá in mu tudi mora dati poselske bukve in s temi bukvami se lahko pol sveta obrede.

Tako pridemo do stroškov, ki jih ima kmet za postopače in berače. Koliko skrbi, truda in stroškov imajo stariši in gospodarji za otroke, dokler ne odrastejo. In ko odrastejo, zapusté kmetsko vas. Ali ne delajo postave, ki dovoljujejo otrokom iti, kamor se jim poljubi, kmetom največe škode, ali ne spodbujajo take postave otrók k nehvaležnosti? Mlade, zdrave, močne ljudi imajo povsod radi: v mestih, v fabrikah in pri železnici. Dokler so trdni, imajo še precej dober zaslužek, ali z denarjem delajo navadno tako, kot zgubljeni sin v evangeliji. Ako se fabrika ali delo ustavi, treba je postopati ali pa popotovati do druge fabrike in med potjo kmete nadlegovati. Nekterim se postopanje kmalo bolj pri ljubi kot delo, ker so sramožljivost med svetom zgubili. Navadno se pa tudi kmetskega dela odvadijo.

Na starost, če še ne pred, pridejo pa vsi zopet kmetom na glavo. Tedaj za otroke, ki si še pomagati ne morejo, mora kmet skrbeti, ko odrastejo, po svetu svojo moč in svoje zdravje zapravljajo, na starost, ko so telesno in večidel tudi na duši pokvarjeni, jih mora pa zopet kmet rediti. Ali ni to krivica?

To se mora prenarediti. Ljudje se ne smejo klatiti po svetu in drug drugemu kruha spred ust trgati. Kdor pa po svetu gré, naj pa po svetu zanj skrbé. Fabrike naj tako skrbé za svoje ljudi, kakor kmetje za svoje. Nekaj tacih postav so zadnja leta že napravili na Dunaji v državnem zboru, namreč, če se delavec v fabriki kaj poškoduje, če zboli ali umrje, bo dobival on ali njegova družina nekaj podpore ali denarja. Pa to je še vse premalo. Narediti se morajo take postave, da fabrike kmetom ne bodo nič škodovala. Kakor so kmetje fabrikam koristni, tako morajo tudi fabrike kmetom koristne biti. Ako niso kmetom koristne, ne škodujejo samo kmetom, ampak celi deželi in celemu cesarstvu.

Ali tudi postava, vsled ktere bi morali fabrikantje za svoje ljudi sami skrbeti, bi sama na sebi nič ne pomagala. Kmetje vedno bolj v dolgove lezejo, čez nekaj let bodo prišli vsi na kant in zagadel med berače in postopače. Nekteri pravijo, da naj se postopači vtaknejo v posilne delavnice, da ne bodo kmetov nadlegovali. Za marsikterega postopača bi res to ne bilo napačno ali sploh se s posilnimi delavnicami le malo opravi, veliko stanejo, jetniki

se pa le ne poboljšajo. Čez nekaj let bi bilo treba posilno delavnico raztegniti čez celo deželo. Kmetje bodo morali zarad dolgov zapustiti grunte in bodo brez pravega dela. Podoba, ki se nam vedno bolj bliža, je taka-le: Ljudje cele dežele bodo brez premoženja, nekaj sto bogatinov bo imelo vse v oblasti. Bogatini bodo še veliko huje, kot nekdanji grajščinski vavptje, reveže k tlaki priganjali.

Zategadel mi tirjamo takih postav, ki bodo pomagale, da se kmetje sedanjega dolga počasi znebé in ki ne bodo pustile, da bi se kmetje z nova zadolžili. Le take postave nas morejo rešiti.

Kakšne dohodke imajo kmetje?

Žito.

Tù bomo govorili zlasti o pšenici, ker drugo žito kmetje le bolj za dom prideljujejo, pšenico pa večidel prodajajo. Žito je zdaj tako po ceni, da kmetje nimajo od poljskih pridelkov kar nič čistega gruntnega dohodka. Kupi njivo za 1000 gold. in vsej na njo pšenico ali kako drugo žito in pridelek bo komaj toliko vreden, kolikor je veljalo seme, gnoj in delo. Zakaj je pa žito zdaj tako po ceni?

Zato, ker imamo amerikkansko konkurenco. Beseda konkurenca je tuja, po naše bi se reklo tekmovanje. Da to besedo bolj razumeš, misli si, da je v neki vasi en sam krčmar, pri katerem

vsa tista vas vino kupuje. Kmalo se pa naseli v tisti vasi drugi krčmar, ki je pripravljen ravno tako dobro vino ceneje prodajati. Zdaj mora tudi prvi ceneje prodajati, ako noče zgubiti vseh pivcev. V tem primerljeji pravimo, da dela drugi prvemu konkurenco. Konkurenca je tedaj, ako dva (ali več) prodajata ravno tisto blago v ravno tistem kraju, kjer je prej ravno tisto blago en sam prodajal.

Kaj je pa ameriška konkurenca? Prej se je pri nas v Evropi le ono žito rabilo, ki se je v Evropi pridelovalo. Cena je bila taka, da je imel kmet pri obdelovanji svojega polja vendar nekaj dobička. V zadnjih letih so pa jeli iz daljne Amerike k nam uvaževati žito, in sicer tako po ceni, da se pri nas ne more tako po ceni pridelovati. Zato je morala cena našemu žitu pasti. To imenujemo ameriško konkurenco.

Zakaj je ameriško žito tako po ceni? Zemlja se dobí tam skoraj zastonj. Pri nas je zemlja zeló izmolžena, tam je pa taka, ki se prej ni nikoli obdelovala, zato je zeló rodovitna. Gnojiti ni treba, dosti je, ker se slama kar na njivi sežge. Obdelovati jo je malo treba, pleti pa nič. Delajo večidel z mašinami, kar je veliko ceneje. Prevažanje po ameriških železnicah je jako po ceni, pri nas sicer železnice tudi niso drage — za velike fabrike in trgovce, za kmeta pa ne poznajo milosti. Iz Amerike se vozi po železnici in po morji žito na Francosko kaci 20 dni, pa vožnja ne veljá več, kakor z Ogerskega na Francosko, da si se le kake tri dni vozi.

V Ameriki kmetje niso zadolženi in se tudi ne morejo zadolžiti in zategadel lahko ceneje prodajajo, ker jim ni treba skrbeti za obresti. Kdaj bo pri nas zasijalo tisto solnce, da kmetom ne bo treba plačevati obresti!

V Ameriki plačujejo majhne davke. Zakaj imamo pri nas tako velike davke? Zato, ker ima država ali cesarstvo, kakor je bilo povedano, veliko dolga, od ktereга je treba obresti plačevati, dalje ker imamo jako veliko uradnikov po pisarnah in še več vojakov po vojašnicah.

V Ameriki je vse drugač. Leta 1866 so imeli v severnih državah 2773 milijonov tolarjev dolga. Dolga pa Amerikanci, ker so modri gospodarji, ne morejo trpeti. Od l. 1866 so ga toliko plačali, da so ga imeli l. 1882 le še 1600 milijonov. V zadnjih letih ga poplačajo vsak mesec po 10 do 12 milijonov. Če ne bodo imeli kake posebne nesreče, bodo v desetih letih dolga rešeni. V našem cesarstvu imamo pa dolga blizo pet milijard gold., pa se ga še ne zdi dosti, vsako leto se ga še na novo napravi blizo 20 milijonov: v deželah pod ogersko krono se pa še posebej dela.

V severnih američanskih državah je čez 50 milijonov ljudi; državnih, mestnih in občinskih uradnikov imajo pa le 90.000. Pri nas je pa, če izvzamemo dežele, ki so pod ogersko krono, le 22 milijonov ljudi, pa imamo samo 60.000 cesarskih uradnikov, koliko je pa še deželnih, mestnih in občinskih uradnikov ali pisarjev?

V Ameriki imajo za 50 milijonov ljudi samo 25.000 vojakov, v vsem našem cesarstvu je 37 do 38 milijonov ljudi, vojakov pa imamo, in sicer taci, ki so zmirom na nogah 285.000. Samo častnikov in kadetov imamo več kot v Ameriki vseh vojakov. To je grozno! Najbolj trdni ljudje se jemljó v vojake, doma pa delo zastaja. Vsako leto se stroški množé za novo orožje, nove barke in trdnjave.

Vojaki se morajo odpraviti ali pa se mora saj njih število zeló znižati. To priznavajo in spoznavajo vsi pametni ljudje. Ali kako reč spoznati za nepotrebno je lahko, odpraviti jo je pa težko. In nič ni težjega kot vojake odpraviti. Ko bi kdo rekel, da v našem cesarstvu ne bomo mogli dolgo tako velikih stroškov za vojake nositi, bi prav pametno povedal; ko bi pa rekel, da se morajo pri nas zagadel vojaki precej odpraviti ali njih število znižati, bil bi tepec ali pa izdajalec domovine. Ko bi danes pri nas vojake odpravili, bi jutri našega cesarstva ne bilo več in novi gospodar bi nam gotovo še večja vojaška bremena naložil. Vladarji si nič ne zaupajo, vedno morajo pripravljeni biti z vojaško močjo odpoditi poželjivega sosedu. Množeči se stroški za vojake morajo Evropo prevrniti ali pomagati ne moremo. Vojske so sicer vedno bile, ali vojni stroški so bili jako majhni v primeri z današnjimi. Velikokrat je tudi papež posredoval med krščanskimi vladarji in vojske ni bilo treba. Tudi zdaj bi bilo treba takega srednika, da bi se trdega vojaškega bremena znebili. Ali po človeški govoriti, take pomoči v bližnji

prihodnosti še ne moremo pričakovati, ker se je svet preveč od krščanstva in posebno od katoliške cerkve odvrnil. Tù z vsemi postavami ne moremo nič pomagati, tù more le Bog pomagati in naša odkritosrčna povrnitev k nazorom katoliške cerkve. Kdor vé drug pomoček, naj ga pové, a svesti smo si, da ga ni.

Vrnimo se k ameriškanski konkurenci. Nam bodo li Amerikanci še dolgo pošiljali žito tako po ceni? Še precej dolgo. Res je, da jemljó Amerikanci s tako imenovanim roparskim obdelovanjem počasi zemlji vso rodovitnost. To jih bode prisililo, da bodo s časoma zemljo tako gnojili in tako pridno obdelovali kot pri nas. Tedaj bo zemlja, ki je že zdaj obdelana, vedno lahko tamošnje posestnike in trgovce živila. Se vé, ko bi bila vsa zemlja že obdelana, bi mogli reči, da našim kmetom v par letih Amerikanci ne bodo več škodovati mogli. Ali zemlja ni še vsa obdelana in tudi kmalo ne bo. Veliko najrodovitnejše zemlje v severnih državah še ni pluga videlo. Potem pridejo druge države, pred vsemi Kanada, v kateri še 20.000 štirjaških milj čaka pridnih rok. Poleg tega se vedno gradé nove železnice in novi kanali, po katerih bo prevažanje še ceneje. Amerikanska konkurenca bo trpela še kacic 10 do 20 let in toliko časa bodo morali naši kmetje svoje žito v zgubo prodajati. To bo marsikterega do zdaj premožnega in previdnega kmeta spravilo na be-raško palico.

Veliko jih je, ki pravijo, da bi se dalo temu ubraniti z varstveno colnino ali carino, s

ktero se domačim pridelkom primeroma visoka cena zavaruje ali ohrani s tem, da se od tujih pridelkov velika colnina pobira. Recimo, da imajo naši kmetje, da pridelajo hektoliter pšenice, 8 gold. stroškov. Ako Amerikanci prodajajo v Evropo hektoliter po 7 gold., jo morajo prodajati tudi naši kmetje po 7. Ako bi se pri nas na amerikkansko pšenico naložilo 1 gold. colnine, bi veljala potlej 8 gold. in naši kmetje bi pri pšenici ne imeli ne zgube, ne dobička. Ko bi bilo pa od amerikkanske pšenice treba po 2 gold. colnine plačevati, bi imeli naši kmetje pri hektolitru 1 gold. dobička. Nekteri pravijo, da bodo kmalo Amerikanci mogli k nam pošiljati pšenico po 5 gold. in bodo še dobiček imeli. V tem slučaju bi se morala colnina na amerikkansko pšenico povišati na 4 gold., da bi naši kmetje imeli pri hektolitru 1 gold. dobička.

Varstveno colnino nekteri zeló hvalijo, nekteri jo pa zeló grajajo. Na Nemškem in Francoskem so jo letos napravili. Zategadel bo pri nas žito še ceneje in kmetje bodo imeli še manj dohodkov. V našem cesarstvu, posebno na Ogorskem, se veliko več žita pridelá, kot se ga doma potrebuje in to žito se je izvaževalo zlasti na Nemško in Francosko. Od zdaj zanaprej se ga bo zavolj varstvene colnine le malo izvaževalo, zato mu bo pri nas cena padla. Ko bi na Francoskem in Nemškem varstveno colnino samo proti amerikkanskemu žitu napravili, potem bi bila žitna cena pri nas višja kot je bila do zdaj. Zdaj je pri nas varstvena colnina za žito nemogoča,

mogoče je pa, da se okoliščine kmalo tako spremené, da bi se dala tudi pri nas vpeljati.

Vprašanje je, je li varstvena colnina dobra ali ne. Najložje odgovorimo, če rečemo, da se nam taka zdi, kakor kožuh. Po zimi kožuh nositi je pametno. Kedar pa koga po letu v kožuhu vidimo, si pa precej mislimo, da je njegovo zdravje spodkopano. Varstvena colnina utegne včasih dobra biti, ko bi pa kaka država vedno pri varstveni colnini pomoči iskala, bi pa to kazalo, da je država gnjila. Ako bi bila pri nas varstvena colnina za žito, bi kmetje svoje žito dražje prodajali, ljudje po mestih in nekteri mali kmetje bi pa žito dražje kupovali. Na Gorenjskem kmetje žito sploh prodajajo, na Notranjskem ga pa sploh kupujejo, tedaj bi prava varstvena colnina na Gorenjskem pomagala, na Notranjskem pa škodovala. Kakor je na Kranjskem, tako je tudi v marsikterih drugih deželah. V nekterih deželah, kakor na Ogerskem, bi pa varstvena colnina le mestom škodovala, kmetom pa večidel vsem pomagala. Iz tega se razvidi, da se varstvena colnina za dalj časa ne smé vpeljati. Za nekaj časa bi se pa sem ter tje smela, namreč, ko bi kmetje prišli v tako stisko, da bi si sami ne mogli več pomagati, pomagati bi jim morali ljudje iz družih stanov s tem, da bi jim žito dražje plačevali. Taka pomoč pa dolgo ne more trpeti, kajti sicer bi drugi stanovi preveč opešali.

Varstvena colnina, ki kmetom iz stiske pomaga, je tedaj dobra za nekaj časa. Ali nikdar se ne smé

pozabiti, da je varstvena colnina le tačas dobra, kedar kmetom v resnici pomaga. Bi colnina pri nas kmetom pomagala? Nikakor ne, pomagala bi le bogatinom, ne pa kmetom. Ko bi se namreč varstvena colnina vpeljala, bi bilo več čistega dohodka od gruntov in gruntje bi postali več vredni. Od vseh strani bi se kmetom denar na posodo ponujal in kmetje, ki so že tako čez glavo zadolženi, bi se še bolj zadolžili in bi se pozneje dolgá še težje znebili kot zdaj.

Varstvena colnina bi bila le tačas opravičena, ko bi se napravile take postave, ki bi pomagale kmetu dolgá se znebiti. Tačas, ko bi kmetje sedanja dolg poplačevali, bi bilo dobro, da bi se njih dohodki povikšali, da bi dolg preje plačali. Tačas bi varstvena colnina kmetom v resnici pomagala, zdaj bi pa kmetom, ki žito prodajajo, škodovala, škodovala bi vsem, ki žito kupujejo, pomagala pa le bogatinom, ki denar posojujejo.

Ker se je na Nemškem in Francoskem varstvena colnina za žito vpeljala, mislijo pri nas v povračilo napraviti varstveno colnino za fabriške izdelke. Na Nemškem in Francoskem imajo strašno veliko fabrik in veliko tega, kar se tam v fabrikah napravlja, se pri nas prodaja. Za naprej to ne bo lahko in naši fabrikantje bodo dražje prodajali, bodo imeli več dobička. Tedaj bodo v prihodnje na Nemškem in Francoskem kmetje svoje žito dražje prodajali, fabriške izdelke pa ceneje kupovali in fabrikantje bodo morali svoje reči ceneje prodajati. Pri

nas bodo pa kmetje žito še ceneje prodajali, fabriške izdelke dražje plačevali in fabrikantje bodo imeli dobiček.

Po tem takem se je varstvena colnina spremenila v tiho vojsko, ki bo pa marsikterim več škodovala, kot najbolj krvava vojska.

Živinoreja.

Glavne dohodke imajo kmetje od živine, na večih krajih še družih dohodkov nimajo ne. Žita nimajo povsod za prodaj, in kjer ga imajo, ga morajo po nizki ceni prodajati; kako živinče imajo pa med letom povsod na prodaj in živina ima zmirom primeroma visoko ceno, ker Amerikanci pri živini ne morejo dosti nagajati.

Zategadel pravijo nekteri: Pustite polje in pečajte se le z živinorejo. A to ni prav. Nekteri kmet se morda res preveč s poljem ukvarja, in marsikteri se premalo meni za živino, ali sploh mora kmet gledati, da si vsakdanji kruh sam prideluje. Skrbeti mora kmet, da ima kolikor mogoče najmanj stroškov. Kmet bi ne bil več kmet, ko bi si moral kakor kupec ali rokodelec ves živež kupovati. Po nekterih krajih tudi nimajo drugačne stelje kot slamo in slama je gotovo najboljša stelja.

Nekteri pravijo, sejte trgovske ali drage rastline. Taka trgovska rastlina je hmelj. Res je, da se pri takih rastlinah dosti zasluži, če jih le malokdo sadi. Ko bi se pa zeló sadile, bi manjkalo kupcev

in zaslužka bi ne bilo nič. Sploh se pa cena takim rastlinam kaj lahko podere. Na Českem so se kmetje prav zelo pečali s sladkorno peso, ki so jo fabrikam prodajali. Lani je pa cena sladkorju zelo pala in kmetje pese še za polovično ceno niso mogli prodati.

Nekaj bi pa kmetom vendar-le svetovali, in sicer, da bi se bolj poprijeli sadjarstva. S sadnim drevjem ni dosti opraviti, zategadel se na polji in pri živini nič ne zamudi. Pri sadji je dosti veselja, dosti vžitka. Sadje je dobro za dom in če ga je kaj več, tudi za prodaj.

Tudi bi radi svetovali, da bi kmetje za živino bolj skrbeli, pa tega ne storimo, ker vemo, da bi naš svet nič ne pomagal. Naši kmetje so večinoma zadolženi; zategadel morajo vsako živinče, ko se nekoliko poredi, prodati, da obresti plačajo. Na Pruskem imajo zdaj manj živine kot pred 80. leti, akeravno je zdaj veliko več ljudi. Najbrže je tudi pri nas na Kranjskem taka. Le pogledjte v hlev hudo zadolženega kmeta: v kotu je nekaj živine, in sicer take, da bi bilo skoro nevarno, se jej z žveplenkami bližati. Pri nas je tedaj, dokler bodo kmetje v dolgu, umna živinoreja nemogoča.

Ako je živina slaba, ako živine manjka, tudi gnoja manjka. Zategadel rečemo, kolikor več je dolgá, toliko bolj pusto, toliko bolj nerodovitno je polje.

In da se vsa podoba razdejanja pokaže, rečemo, kolikor več je dolgá, toliko bolj izsekani so gojzdi. S tem pridemo do tretjega odstavka.

Dohodki od gojzdov.

Z gojzdom navadno ni nič dela in vendar se vsako leto more nekaj brez škode izsekati; poleg tega se dobiva iz njega tudi stelja. Kdor ima dober gojzd, plača lahko vse stroške pri gospodarstvu iz dohodkov od gojzda in gojzdu se nič ne pozná. Ali koliko je še kmetov, ki bi imeli lepe gojzde! Povsod je že zelo izsekano in če kje na lep gojzd naletiš, smeš soditi, da ni kmetski.

Zakaj so gojzdi izsekani? Zato, ker se kmetje smejo in ker se večidel morajo zadolževati. Ako dobí zemljišče z lepim gojzdom zapravljivec v roke, se kmalo dobí tudi „dober prijatelj“, ki na gojzd rad posodi brez vsake intabulacije in gojzd je vničen. Drugi mora velike dote odštrevati; ker nima gotovega denarja, si misli, bolje je iz gojzda prodati kot v dolg zlesti. Tretji je zadolžen; obresti se morajo plačati, hajd v gojzd. Tako se gojzd polagoma, včasih pa tudi naglo izseka.

Nekdaj so bili gojzdi večidel občinski. Vsaka občina je imela gojzd, iz ktereга so občani dobivali les za kurjavo in stavbo. Če je kdo še tako ubožal, les za dom je imel vendar-le; zdaj bodo pa morali kmalo tudi tisti, ki imajo največe grunte, les kupovati, reveži pa vedno zmrzujejo. Se vé, da so prej marsiktere občine z gojzdom slabo gospodarile, ali to bi se jim bilo lahko zabranilo. Zdaj se pa zadolženim kmetom ne more zabraniti, kajti ko bi se jim prepovedalo gojzd briti, bi ne mogli obresti

plačevati in boben bi precej pel. Vendar so pa občine veliko bolje gospodarile, kakor zdaj posamezni gospodarijo. Tega ni treba dokazovati; vsak star mož vé pripovedovati, kako so bili včasih gojzdi zaraščeni in vsakdo vidi, kako so zdaj iztrebljeni. Poglavitno je pa, da so prej gojzdi služili vsem, tudi revnim kmetom, zdaj pa koristijo večidel le lesnim trgovcem in upnikom.

Ako je pa bila morebiti v katerem kraju potrebna razdelitev gojzda, preskrbeti bi se bilo moralo, da se kmetški hiši nikdar ne smé potrebni les vzeti ali kar je vse eno, da se kmetška hiša ne smé zadolževati, kajti kedar se prične zadolževanje, prične se tudi vničevanje gojzda.

Koliko vničenje gojzdov škoduje, vé vsakdo. Manjka lesa in stelje, brez tega pa kmetje ne morejo shajati. Zaraščeni gojzdi zadržujejo mokrino, ter jo le polagoma oddajajo po studencih, po izsekanih gojzdi se pa ob deževji voda naenkrat odteče in nastane povodenj, po leti pa vode pomanjkuje. Kjer so gojzdi iztrebljeni, tam ima veter hujšo moč ter odnaša prst in kmalo se pokažejo gola rebra. Če se bodo gojzdi še nekaj časa tako vničevali, bo kmalo povsod tako, kakor na Krasu, kjer se ne vidi drugega kot skala pri skali.

Iz tega je razvidno, kam nas je pripeljala pravica dolg delati. Živine je vedno manj, polje zgublja rodovitnost in gojzdi se spreminjajo v Kras. Mala Azija je bila nekdanjako cvetoča in rodovitna dežela. Ko so pa kmete oderuhom v roke dali, se je pa

kmalo spremenila v puščavo. To tudi naše lepe domovine čaka, če ne pridejo kmalo druge postave.

Domača obrtnija.

Kaj je domača obrtnija? Ako se kmetje v kadem kraji poleg kmetijstva pečajo še s kadem postranskim opravilom, na pr. z izdelovanjem suhe robe, z lončarijo, s slamnikarijo, čipkarijo, imenujemo tako postransko opravilo domačo obrtnijo ali domačo industrijo. Pri domači obrtniji se zasluži najmanj po 20 kr. na dan in sicer tačas, ko ni posebnega dela pri kmetijstvu. V Idrijskem okraji so predlanskem samo pri čipkariji zaslužili 10.000 gold. Zategadel ni čudno, da si marsikje, kjer še nimajo domače obrtnije, zelo prizadevajo si jo dobiti.

Kaj mislimo mi o tej stvari? Mi mislimo, da je tam, kjer se že od nekdanj s koristjo pečajo z domačo obrtnijo, kakor v Ribnici, treba podpirati domačo obrtnijo, kar se največ dá. Kjer se pa še le želi vpeljati kaka domača obrtnija, tam je treba največ previdnosti. Zakaj? Zato ker je domača obrtnija le tačas dobra, če je v resnici postransko delo, ki kmetijstvu nič ne škoduje, temveč mu pomaga. V zgled navedemo dve domači obrtniji, s katerimi so se zadnji čas na Kranjskem posebno zelo začeli pečati, namreč slamnikarijo in čipkarijo. V Domžalah so v zadnjih petnajstih letih napravili Tirolci veliko fabrik, v katerih se slamniki izdelujejo. V okolici daleč na okrog pletó po vseh hišah

kite za slamnike in sicer pletó vse ženske, otroci in nekteri moški. S početka je pridna in gibčna ženska zaslužila po 50—70 kr. na dan. Zdaj je pa že veliko manjši zaslužek, pretečeno zimo se je pripletlo na dan po 10—30 kr. Vendar je še tudi ta zaslužek dober, če se pomisli da se dobí le pri postranskem delu. V Domžalski okolici so kmetje še primeroma trdni, zato je njih glavno opravilo kmetijstvo. Po leti se kite nihče ne pritakne in sramotno bi se jim zdelo, ko bi kdo v senci kito pletel. Kedar se pa jeseni kmetijsko delo zunaj opravi, se pa vse h kiti vsede. Kako prijetno je tam po zimi, zlasti zvečer! Razgovarja se, bere, poje in kratkočasi se pri pridnem delu. Ljudje so bolj zadovoljni kot marsikje drugod. Se vé, tù govorimo le o okolici; v Domžalah samih je pa tako, kakor povsod, kjer so fabrike.

Ko bi se slamnikarija ustavila, bi za kmete sicer ne bilo prav, a ne škodovalo bi jim tudi ne posebno, ker imajo kmetijstvo za glavno opravilo in se o kmetijstvu živé, zaslužek pri kiti je pa le nekaj poboljšek. Ali nekaj moramo vendar še omeniti. Večidel se zaslužek od kite prav obrne, marsikak krajcar gré pa tudi za žensko nečimernost; misli se, saj ni bilo treba dosti trpeti, zato pa tudi ni treba dosti gledati, kako se izdá. Zdaj je kita res postransko opravilo, ali če se postave kmalo ne spremené, bodo tudi tù kmetje opešali in kita bo za nektere glavno opravilo. Potem bo pa kita, ki zdaj koristi, škodovala kmetijstvu in zdravju. Tudi tega

ne smemo zamolčati, da fabrikantje kite preslabo plačujejo, da imajo sami prevelik dobiček, ker drugače bi ne rastle fabrike kakor gobe iz tal.

V Idrijskem okraji se je pa v zadnjih petih letih čipkarija (klekljanje) zeló razširila. V tem okraji je kmetsko ljudstvo primeroma siromašno, zaslužek pri čipkariji pa primeroma velik. Kakšni nasledki izvirajo iz tega? Veliko jih je, ki po zimi in po letu pri čipkah sključeni sedé in ki ne marajo drugega dela poznati. Kdo ne vé, koliko tako delo zdravju škoduje; jetika bo kmalo na vrsti. Gospodarji tožijo, da ne morejo dobiti poslov, učitelji pa, da otroci zarad čipkarije v šolo ne hodijo.

Zaslužek pri čipkariji je v Idrijskem okraji veliko večji kot drugod. Ženska, dokler je zdrava in mlada, se prav lahko živí in tudi kaj prihrani; ali za družino ta zaslužek ne zadostuje. Kaj bi bilo, ko bi se čipkarija danes ali jutri ustavila, kar je kaj lahko mogoče. Kaj bi bilo z otroci, ki se nobenega drugega dela niso privadili, kaj z odraslimi, ki so se drugega dela odvadili?

Le kmetijstvo je trdno in se nikoli ne zvrne, če ga slabe postave ne zvrnejo. Domača obrtnija je pa, kakor fabrika, zeló goljufiva, čez noč lahko premine. V Rudogorji so nekdanj rudo kopali, ko je ruda pošla, so se morali drugega dela lotiti. Zavela se je čipkarija in bil je pri njej kolikor toliko dober zaslužek. Zdaj so pa ženske vesele, če morejo pri čipkariji po 12—14 kr. na dan zaslužiti; manjšega in slabšega zaslužka si pač ne moremo misliti.

Tako bo najbrže tudi na Kranjskem. Kedar se bo čipkarija zeló razširila in se bodo ljudje diuzega dela odvadili, bo cena padla in ljudje se bodo morali s čipkarijo ukvarjati, če tudi ne bodo več kot 14 kr. na dan zaslužili.

Le eno domačo obrtnijo smemo in moramo brez ovinkov priporočati, namreč, da bi se po zimi izdelovala, kolikor je največ mogoče, obleka in orodje za dom. Pri vsaki obrtniji za prodaj je pa treba največje previdnosti.

* * *

Pregledali smo poglavitne stroške, ki so se vsi povišali in poglavitne dohodke, ki so se vsi zmanjšali. Nekterim se morebiti čudno zdi, zakaj duhovske bire nismo omenili. Tega pa zato nismo storili, ker smo govorili samo o stroških, ki so se povišali; duhovska bira je pa enaka ostala in je sploh tako majhna, da duhovni po več krajih kaj težko shajajo. Videli smo, da so že navadni stroški veliko večji od dohodkov. Kaj pa, če pridejo še nenavadni stroški, nesreča na polji in pri živini, bolezen in smrt? Kmetom se je ukazalo več nositi kakor morejo, kmetje so preobloženi in bliža se jim beraška palica. To so naredile postave; to je nasledek liberalne dôbe. Zatoraj volimo si poštenih in krščanskih srenjskih, deželnih in državnih poslancev, pa živimo tudi sami pošteno in krščansko; potem tirjajmo in tirjajmo dobrih postav in — dale se nam bodo.

O zemljiškem dolgu.

Zemljiško zadolževanje je škodljivo in neumno.

Kako rodovitno je zemljišče ob potoku ali reki, ako se voda prav napeljuje in rabi. Ali kako velika je škoda, ako voda svojo strugo zapusti, ter se kot povodenj razlije po rodovitnem zemljišči; prst zgine in pokaže se prod. Voda, kakor vsaka stvar je koristna, ako jo le človek prav rabi. Voda je močna in lahko zemljišče vniči ali človek je še močnejši. Bog je dal človeku um in ga postavil gospodarja vsi natori. Človek more s svojim umom in svojo pridnostjo ukazovati vodi, da ne prestopa bregov. Ako strugo trebi in jezove napravlja, mu bo voda le koristna.

Ako bi pa roke križem držal in mislil, naj se zgodi volja božja, bi bila to turška vera. Človek mora sam vse storiti, kar je v njegovi moči in blagoslov božji mu ne bo odšel. Pomagaj si sam in pomagal ti bo Bog. Sramotno je za človeka, ako se po njegovi nemarnosti koristna voda spremeni v pogubno povodenj.

Kakor voda, tako je tudi denar ali kapital zemljišču koristen in sicer kakor voda, le tačas koristen, ako se dobro napeljuje in rabi. Ako pa kapital svojo mejo prekorači s tem, da se na zemljišče dolg napravlja, je pa ravno tako škodljiv kakor povodenj. In o tej denarni povodnji ali o zemljiškem zadolženju hočemo zdaj govoriti.

Videli smo, da ima kmet zategadel toliko manjše dohodke in toliko večje stroške, ker se more in mora zadolževati. Rekli smo, da je pravica, da smé kmet na svoje zemljišče dolg delati, najškodljivša pravica. Zdaj pa še pristavimo, da to ni samo najškodljivša, ampak tudi najneumniša pravica. Pri starih paganih (nevernikih) je smel mož sebe, svojo ženo in svoje otroke prodati v sužnost. Kaj ne, da je imel mož veliko svobodo, kakor bi mi zdaj rekli, in veliko pravico. Ali pa dobite ktereга pravega kristijana, kteremu bi se ta pravica ne zdela najneumniša, najostudniša?

Mož je sicer res gospodar sebi, svoji ženi in svojim otrokom ali vendar ne smé s seboj in svojo družino ravnati, kakor bi se mu ljubilo, ne smé ni sebi, ni svoji družini škodovati, ampak ravnati se mora po božji volji, skrbeti mora za-se in za družino. Kdor temu pritrdi, mora tudi pritrditi, da kmet na svoje zemljišče ne smé dolgá delati.

Se li zadolžen kmet kaj razloči od sužnjega? Prav nič. Svoje pridelke mora ob novini ali pa še celó, kakor se godi sem ter tje po svetu, pred novino prodati in potem mora celo leto z družino stradati in za upnike delati. To je novo suženjstvo, ki je staremu podobno kakor jajce jajcu, le da je bilo pri starem nekaj manj prostosti, pri novem pa precej manj jedi. Kakor namreč vsak gospodar vé, da dela v svojo korist, ako daje živini dobro zobanje, tako se je tudi pri starih paganih sužnjem dajala tečna hrana, da so se trdni in sposobni za delo ohranili.

Ko bi se pri nas staro suženjstvo zopet uvelo, bi se li kdo za sužnja prodal? Jaz mislim, da bi še prodaje ne bilo treba, ampak zadolženi in z gruntov prepodeni kmetje bi v suženjstvo zastonj drli, mislé si, bomo imeli saj živež, ki ga zdaj pogrešamo. Tako smo napredovali, odkar smo Boga zapustili.

Kakor človek ne smé s svojo ženo in s svojimi otroci počenjati, kar bi hotel, tako tudi ne smé s svojim zemljiščem. Bog je prvi in najvišji gospodar, on hoče, da se od zemljišča živí družina in narod, ne pa, da bi si posamezni iz zemljišča dobiček vlekli ter pregrešnemu mamonu služili. Kmet, ki se zadolží, škoduje najprej svojemu zemljišču; žito prodaja ob novini, seno na travniku, tele v kravi; ko pride božič, je že treba žita kupovati; ker ni živine, ni gnoja, in ni pridelka, gojzd kaže pa rebra. Tak kmet škoduje svoji družini in svojemu narodu. Dobiček ima edino le upnik, ki dobiva obresti, ki žanje, koder ni sejal.

Toliko bi bilo dosti, kajti vsak, kdor ima oči zato, da gleda, lahko sprevidi, koliko zemljiški dolg škoduje zemljišču in kmetu. Ker se pa nekteri še zdaj tako potegujejo, da bi se kmet še nadalje svobodno zadolževal, zato hočemo o tej neumni svobodi ali pravici še dalje govoriti.

Potok je zemljišču koristen, ako je med njima trden in visok breg in je napravljena zatvornica, s pomočjo ktere more kmet o pravem času vodo na zemljišče spuščati. Taka pregraja mora biti tudi med

zemljiščem in kapitalom, to se pravi med kmeti in tistimi, ki denar sposojujejo. Dandanes so vse meje podrte; tisti, ki mislijo, da so neznansko modri in učeni, pravijo, kmetu ni več treba jeroba, kmet mora biti svoboden, on je že dovolj pameten, da se bo nezgod varoval, če pa še ni, naj se pa spametuje.

To bi bilo dobro, ko bi bili vsi ljudje enako močni in v enakem položaji, ko bi bila med njimi taka krščanska ljubezen, ko med prvimi kristijani Vpije se zdaj, da naj imajo vsi ljudje enake pravice. To bi bilo lepo, ko bi bili vsi ljudje enaki po moči, po stanu in po ljubezni. Ali ker ljudje niso, in ne morejo biti enaki, zato tudi ne morejo in ne smejo imeti enakih pravic. Neumno in grozovito bi bilo, ko bi bile za mogočnega in slabega enake pravice. Edino pametno je: vsakemu svoje. Voda mora imeti svoj prostor in zemljišče svojega. Volk in pa jagnje ne smeta imeti enakih pravic, med njima mora biti pregraja; pastir mora ovce varovati. Ko bi imela volk in jagnje enake pravice, ko bi se volk in jagnje svobodno srečevala, kaj bi se zgodilo, kolikokrat bi se srečala?

Tak, ki ima kapital, je zmirom močnejši od kmeta, ki nima kapitala. Zakaj je kapital močnejši od zemljišča, zakaj je kapital zemljišču nevaren?

Zemljišče je nepremakljivo, kapital je pa premakljiv. Kmet je na rušinj navezan, on ne more svojega zemljišča ne za pêd premakniti, mora ga sam obdelovati in vedno na njem in pri njem biti.

Nasproti temu je pa denar zelo premakljiv, v naši papirnati dōbi zelo lahek in po telegrafu se lahko na vsako stran sveta odpošilja. Kmet ne more podnebja poiskati, da bi njegovo rodovitnost povikšal, denar se pa more, kakor bi trenil, poslati tje, kjer prinaša največe obresti in pri tem se morajo od denarja, kar ga je doma ostalo, plačevati več obresti, zato ker je manj denarja na ponudbo.

Zemljišče je omejeno, kapital je pa neomejen. Zemljišče se sicer z delom in denarjem napravi rodovitneje ali povekšati se ne dá niti za oral. Nasproti temu se pa more kapital neskončno pomnožiti. Deni 100 gold. v hranilnico ali posojilnico in puščaj obresti. Brez najmanjšega truda se bo teh 100 gold. v sto letih pomnožilo na kacih 10.000 gold. in v dve sto letih na en milijon. To je grozovito, to je protinatorno in s tem so obresti obsojene. Židovska Rothschildova družina ima kacih pet milijard ali pet tisoč milijonov premoženja. Ako bi imela tudi v prihodnje priložnost na take obresti svoj denar izposojevati, kot zdaj, bi v sto ali dvesto letih bilo Rothschildovo vse na svetu do zadnjega vinarja in do zadnje pedi zemlje. Pomisli še enkrat: ako deneš 100 gold. v posojilnico, se bo brez najmanjšega truda v dvesto letih narastel en milijon, ako pa kupiš za 100 gold. njivico, bo ta njivica, ako se ne bo obdelovala, čez dvesto let le 100 gold. vredna; ako se bo pa z največjo skrbjo obdelovala, bo morebiti še enkrat toliko vredna, to se pravi, bo še enkrat toliko pridelkov donášala kot jih zdaj donáša.

To je tista kapitalova dobrota, ktero nekteri tako zeló hvalijo. Kapital se v sto letih stokrat pomnoži in je zategadel tudi stokrat močnejši od zemljišča. In za oba naj bi bile enake pravice! Pustite volka k jagnjetu in dajte jagnjetu pravico volka požreti, volku pa recite, da ne smé jagnjetu nič žalega storiti! Kdo se ne smeja? Kedar bo tudi zemljišče v sto letih stokrat rodovitnejše, tačas naj se pa le dolg dela. To se bo pa zgodilo o svetem nikoli.

Idimo dalje. Kmet ne more prisiliti zemljišča, da bi mu toliko in toliko pridelkov donašalo. Pride slaba letina in še seme se ne povrne, prikaže se nesreča v hlevu in priredek je za pet let pri kraji. Kapital pa ne pozná nesreče, ne nevarnosti; ako je še tako slaba letina, ako kmet ni čisto nič pridelal, obresti morajo biti plačane. Hranilnice in posojilnice ne poznajo in ne smejo poznati usmiljenja, vedno množéči se kapital jih drví brez prenehanja in brez ozira naprej. Obresti naraščajo noč in dan, v delavnikih in praznikih, v slabih in dobrih letinah. Zato mora zadolženi kmet noč in dan delati za kapital, zato si mora v delavnikih in praznikih pritrgovati, da nekoliko ustreže nikdar sitemu kapitalu. Vendar si v slabi letini ne more toliko pritrirati, da bi obresti plačal. Kaj se zgodi? Obresti se pripíšejo dolgu ali pa se mora za obresti z nova na posodo vzeti. Na vsak način se mora dolg pomnožiti; zato se pravi, dolg se sam dela.

Kedar je dobra letina, se obresti že plačajo. Ali tudi v dobri letini je zadolženi kmet popolnem

v upnikovi oblasti. Vsak dan lahko upnik kapital odpové. Odpoved je meč, ki visí nad glavo ubozega kmeta, vsak trenutek lahko nanj pade in ga smrtno ali vsaj hudo rani. Kedar kmet nov dolg dela, laglje in ceneje na posodo dobí in sicer zato, ker že dalj časa vé, da bo treba na posodo vzeti, zato ima priložnost premisliti in poprašati, kje bi bilo ceneje in tudi zato, ker vsak raje posodi onemu, ki do zdaj še ni bil zadolžen. Odpoved pa navadno kar naenkrat pride, ko kmet ni pripravljen. Treba je del zemljišča odprodati in sicer prav po ceni kacemu zemljiškemu barantaču, ki le na očitni dražbi ali pri posestnikovi zadregi kupuje. Največkrat se pa v tem slučaju nov dolg napravi, ker kmet ne more zemljišča kosati, ali pa ker upniki, ki so v gruntnih bukvah zapisani, ne privolijo. Ali z napravljanjem novega dolga je križ. Vsakdo vé, da mora kmet denar imeti in marsikomu se dozdeva, da bi posojilo ne bilo popolnem varno, zato se stavijo visoke obresti in neznosni pogoji. Ako pa kmet ne more niti od zemljišča kaj odprodati, niti na posodbo dobiti, se pa boben oglasi.

Upnik bi kapitala, posojenega na zemljišči ne smel nikdar odpovedati, kajti odpoved je v popolnem nasprotju z zemljiščem. Trgovcu ali rokodelcu se dolg more in smé odpovedati. Na pr. trgovcu, ki gré v Trst po blago, manjka 1000 gold., ki jih na posodo vzame; čez pol leta prodá blago in ves kapital ima nazaj in dolg lahko plača. Mizar „zlic-tira“ vse mizarsko delo pri novem šolskem poslopi,

pa nima denarja za les; dobí na posodo, napravi pri poslopji, kar je treba in v nekaj mesecih dobí zasluženó plačilo, s katerim more posojilo vrniti. Kmet bi si rad spomladi prascev kupil pa nima denarjev; sosed mu posodi, rekoč, tù imaš za dva para prascev, en par jih boš na zimo doma zaklal, en par pa prodal in iz tega meni vrnil, kar sem ti posodil. V tem slučaju pravimo, da so trgovec, mizar in kmet dobili denar na kredit. Kredit se pravi po naše zaupanje; toraj, jaz ti dám na kredit, se pravi toliko kakor, jaz ti toliko-le zaupam, ker se zanesem na tvojo poštenost, da mi boš vrnil; kredit more biti tedaj le oseben. Kredit je v obče opravičen in potreben.

Vse drugače je pa z zemljiškim dolgom. Na pr. jaz imam lepo njivo, ki je vredna 1000 gold. in na to njivo vzamem 500 gold. na posodo. Zdaj pa vprašam, kedaj bo tisto leto, da bom toliko pridelal na tej njivi, da bom dolg plačal? Nikdar, in zato se mi tudi dolg ne smé nikdar odpovedati. Posojilo pa, ki se ne smé odpovedati, ni zemljiški dolg, ampak zemljiška renta, o kateri bomo pozneje govorili.

Nekteri tudi zemljiškemu dolgu pravijo realen ali stvaren kredit. Ali to je popolnem napačno, ker stvarnega kredita še ni ne. Hranilnica kaj rada posodi, ako se more intabulirati na prvo mesto ali na kredit ti ne dá niti krajcarja, tedaj ona ne zaupa tebi, ampak vzame v zastavo ali hipoteko tvoje zemljišče.

Ako imaš zadolženo zemljišče, ni prav za prav zemljišče tvoje, ampak upnikovo. Brez upnikovega dovoljenja ne smeš ničesar odprodati, dohodke od zemljišča ali obresti dobiva tudi upnik in vendar, kar je najbolj čudno, davki se vsi do krajcarja le od tebe tirjajo. Ti imaš zemljišče, ki daje 100 gold. čistega dohodka in ob enem se ti je dolg na zemljišči tako pomnožil, da je treba vseh 100 gold. dati za obresti. Ali davkar hoče imeti od tebe na vsak način 30—50 gold. davka. Ti jih se vé da ne moreš plačati, zato te brič za trikrat okliče. Kaj se zgodi? Nobenega kupca ni in tvoj upnik kupi za 1000 gold. Nič ti ne pomaga zdihovati, da je bilo zemljišče s poslopjem vred vredno 3000 gold. in da moraš dobiti 1000 gold., ker si imel le 2000 gold. dolgá. Po svetu te poženó in ne dobiš niti krajcarja, ampak — strašno čudo, ti si še 1000 gold. dolžan upniku, ker je upnik zemljišče, ki je bilo 3000 vredno in na katerem je imel 2000 gold. sposojenega, kupil za 1000 gold. Ti skoraj moraš obupati, kajti ko bi bil tudi tako srečen, da bi si s pridnim delom kaj pridobil, upnik ti ima pravico vse vzeti.

Upnik je posodil le na tvoje zemljišče, tebi ni zaupal niti krajcarja in vendar morata za povračilo dobra stati zemljišče in ti.

Zemljiški dolg je toraj najgrozoviteja neumnost. Zategadel moramo tirjati, da se odpravijo postave, ki kmetu dovoljujejo ali celó ukazujejo na zemljišče dolg delati.

Razkosavanje in nakopičevanje zemljišč.

Zemljišča so se še le v sedanjem stoletji začela razkosavati; prej to navadno ni bilo dovoljeno, razen ob laški meji. Postave, ki to dovoljujejo so škodljive, ali vendar bi ne mogle dosti škodovati, ko bi se kmet ne smel zadolževati. Akoravno je razkosavanje po postavi dovoljeno, se zdi vendar kmetu sramotno. Le kedar sila kola lomi, le kedar bi se moral dolg poplačati, le tačas se kos zemljišča odprodá. Največ se pa v tem oziru greši, kedar pride zadolžena kmetija na kant, in jo kupi kak zemljiški barantač. Kupi jo dober kup, potem jo pa na drobne kosce razdrobí in sosedom prav osoljeno prodaja. Na Kranjskem imamo več ljudi, ki se s tem poslom bavijo. Ker ti ljudje ravno tako velike dobičke v žep spravljajo, kakor drugi mesarji, bi nič ne škodovala, ko bi se jim najdražji patent naložil.

Zakaj je razkosovanje zemljišč škodljivo? Pri nas na Kranjskem so večinoma tako majhne kmetije, da se brez škode ne more nič od njih odprodati. Kjer se kaj od kmetije odprodá, tam se mora tudi nekaj živine odprodati, tam družina nima več zadosti opravila in gospodarsko poslopje postane preveliko. Rekli bi skoraj, da so pri taki kmetiji stroški ravno tako veliki kot prej, dohodki pa precej manjši. Ali tudi taka kmetija, ki ima po vseh krajih prikupljene kose, je v gospodarskem oziru slaba. Koliko je treba več vožnje in dela, koliko se gnoja potrebuje, kako težko se nadzoruje, kake sitnosti so dostikrat pri setvi in žetvi!

K temu, da imajo pri nas kmetije tako raztresene kose, je veliko pripomogla tudi razdelitev občinskih pašnikov in gojzdov, ki se je v zadnjih dvajsetih letih vršila. Pač se mora vsakemu smešno zdeti, ki pregleduje oddeljene kosove. Od daleč se ravno tako vidi, kakor bi bili inženirji jermene rezali, kajti dobé se parcele, ki so dolge po sto ali petsto klafter, široke pa tako, da bi še kozla ne mogel prevrniti.

Je bilo li prav, da se je občinski svet razdelil? Nikakor ne. Tako razdeljeni kosi se ne morejo obdelovati, kakor bi bilo treba. Prej je imel vsak revež drva in stelje preveč in za prodaj pa ni smel nobeden sekati, zdaj bodo morali pa kmalo največi kmetje zmrzovati, ker vsaki je svoj del dal posekati in nekdanji občinski svet je — goličava, kras. Od razdelitve so imeli večidel dobiček samo lesni trgovci, ki so gojzde dober kup obrili.

Zemljiško razkosavanje je krivo, da se je število bajtarjev, gostačev in postopačev tako pomnožilo. On ali ona dobí dote ali si prisluži 100 gold., sklene se zakon, kupi se prostor in napravi se bajtica. Pravim bajtica, ker po najnovejši môdi ni za bajto treba družega, kot veža in ena soba; okoli bajte pa ni toliko domačega prostora, da bi se kokoš zmuzala. In v tako bajto se še gostači dobé. To je opis naših najnovejših hišnih posestnikov, ki se, kar zadolževanja zadeva, od starih ne dajo prekositi.

V bajtah je siromaščina in zanikernost domá. Otroci odrastejo v postopanju in brez pravega poduka

v pokoro sosednjim kmetom. Zategadel ni čudno, da kmetje želé, da bi se prepovedala svobodna ali beraška ženitev. Kaj mislimo mi o tem? Nekdaj, ko je živo krščanstvo bilo v postavah in v življenji, ni bilo toliko revežev, in reveži, ki so bili, so čislali zatajevanje in devištvo. Ali zdaj je vse drugače. Postave pravijo, da je vsak človek prost, da smé narediti, kar mu drago, in ravno te postave so napravile, da je na eni strani revežev brez števila, na drugi strani pa peščica zeló bogatih bogatinov. Kako morete revežu, ki nikakor ne umé, zakaj ima le malo številce ljudi vsega v obilnosti in zakaj vsi drugi stradajo, kako morete revežu dopovedati, da je zanj tudi zakonska ljubezen prepovedana? Ako bi prišel k meni kak revež prašat, naj se li oženi ali ne, bi mu jaz rekel: Prijatelj, nikar, ti boš sebe in otroke pahnil v največo nesrečo; pomisli, da je med čednostmi, ki jih je Jezus posebno priporočal, tudi zatajevanje samega sebe. Ako je do zdaj krščanski živel in ako v istem kraji ni bilo dosti slabih zgledov, me bo najbrže ubogal; ako je pa v tistem kraji dosti pohujšanja in ako je že zdaj v kaki pregrešni zvezi živel, me najbrž ne bo ubogal. Tedaj jaz bi le odsvetoval, nikdar pa ne prepovedal, ker bolje je v zakonu kot v pohujšanji živeti. Koliko se morajo po nekterih krajih duhovniki truditi, da reveže, ki imajo že po par otrok, pred Bogom in svetom po krščanski zedinijo!

Beraški zakoni so res velika nesreča, ali še večja nesreča bi bila, ko bi se taki zakoni prepove-

dali. Edino pametno in potrebno je, da se priložnost, ki v take zakone napeljuje, popolno odpravi. Ako raste pred tvojo hišo trnjev grm in ti ga ne moreš trpeti, kaj ti je treba storiti? Če vzameš nož in porežeš vsa stebila, bode drugo leto še več mladik poglalo in pri obrezovanji bo zopet tvoja roka krvavela in tretje leto ti bo krvava roka zopet kazala, da obrezovanje nič ne pomaga. Ako hočeš spaka res odpraviti, vzemi rovnicu in lopato in skoplji grm s korenino vred, pa bo mir. Pomagajmo ljudem k blagostanju, kakor je bilo tačas, ko so bile postave še krščanske in beraški zakoni bodo sami zginili.

A nihče naj ne misli, da se mi bajtarji sploh mrzé. Ne, bajtarji so potrebni, ker kmet potrebuje delavcev, vsi delavci pa ne morejo kmetje biti. Nekdaj, ko je bilo bajtarjev razmeroma malo, so imeli vsi dosti dela in zaslužka in so skoraj ravno tako zadovoljno živeli, kot kmetje. Edino to ni prav, da so se bajtarji v zadnjih letih tako silno pomnožili, da ne morejo dobiti ne dela ne jela.

[Pravica svobodno zadolževati se je napravila, da kmetje ne morejo več shajati. Posledica temu je, da se zemljišča slabé, razkosavajo in po očitni dražbi prodajajo. Zato ni nič čudnega, da bogati, ki svojega obilnega denarja že nikomur več ne morejo izposojevati, taka zemljišča radi kupujejo in si napravljajo strašno velika posestva, ki jih latifundije imenujemo. Taka velika posestva so grozna nesreča; prejšnji kmetje postanejo najemniki in delavci, ktere gospod vsak dan lahko prepodí.

Kaj je Grško, malo Azijo, Sirijo, Egipt, Afriko, ki so bile nekdanj cvetoče in rodovitne dežele, spremenilo tako rekoč v puščavo. Bogatini so od zadolženih kmetov zemljo pokupili in izstradani kmetje so se izselili ali pa so pomrli. Zmanjkalo je delavcev, zemlja je opustošila.

Poglejmo v prelepo Italijo. Med vsemi krščanskimi deželami se je v Italiji ali na Laškem najprej svobodno zadolževanje začelo. Dandanes imajo tam vso zemljo bogatini in grajščaki. Kje so kmetje? Ni jih, zginili so, le lačni delavci so ostali, ki hodijo po celem svetu s trebuhom za kruhom, ali pa doma po leti in po zimi stradajo. Te nesrečne razmere naj naslednja dogodka nekoliko pojasni.

Pred kratkim je Beneški višji oblastnik ukazal, da naj se vsi tisti zapró, ki so bili zaradi gojzdne tatvine obsojeni, pa še svoje kazni niso nastopili. Na sto in sto ljudi je imelo v ječo priti. V neki vasi v Treviškem okraji so bili vsi možje razun župnika v zapor obsojeni. V Nervozi je 1500 prebivalcev ta osoda zadela, ker so iz gojzda nosili les za domačo potrebo. Veliko jih je bilo na več let obsojenih. Do zdaj so jih že 5000 zaprli in v Graveri, Volpagu, Selvi in Suvili so ljudje strašno obupani. Cele družine so se v ječo vtaknile, matere so morale svoje male otroke brez pomoči in varuha pustiti. Kako žalostna je bila ločitev, kako neizrečeno hudo je bilo, ko so žandarji moža od žene, starše od otrok trgali in s silo v zapor vlečili. Po nekterih krajih so se ljudje nekoliko ustavljali, a prišli so vojaki, ki so jih

nekaj pobili in ranili in vsi so se vdali. — To naj dobro premislijo tisti, ki po vsi sili tiščé, da bi se kmetom ohranila pravica svobodnega zadolževanja.

Pred nedavnim sem se peljal z nekim gospodarjem, ki mi je nekako tako-le pripovedoval: Lani so pri nas občinski gojzd razdelili; nekteri so les iz novih delov brž prodali, nekteri ga pa zdaj prodajajo. Ne vem kaj bo, nekaj nas je pač, ki ne mislimo lesa tako brž prodati, ali ker gré dolg zmirom kviško, bodo skoro gotovo naši otroci izsekali, kar jim bomo mi pustili. Kaj bo pa potem, res ne vém, dobrega gotovo nič ne, ker v našem kraji, ko moramo še žito kupovati, samo pri lesu nekaj dobimo, kakšen krajcar se, se vé da, tudi pri živini vjame. Ko ne bo gojzda, ne bodo mogli ljudje več tù živeti.

Da, res, ko ne bo gojzda, bo kraj vničen in kak bogatin bo ves kraj prav po ceni kupil. Kjer se pasejo zdaj krave, ovce in koze, pasle se bodo divje koze, pasli se bodo morebiti tudi jeleni novemu gospodarju v veselje in kratek čas. Divja žival se bo množila, divji živali se bo potlej dobro godilo, nasledniki sedanjih kmetov bodo pa stradali in če si bodo nabirali drv za kurjavo, jih bodo pa žandarji tirali v ječo, kakor se to zdaj na Laškem godí.

V našem cesarstvu smo zdaj na prehodu. Zemljišča so zadolžena in razkosana, kolikor le morejo biti. Ako se ne obrnemo na pravo pot, bodo bogatini, ki svojega denarja že nimajo kam izposojevati, začeli kupovati zemljišča in čez nekaj časa cele vasi — in napravile se bodo latifundije. Po nekterih

krajih se je to že začelo. Na Ogerskem je bilo leta 1870 1,631.000 zemljiških posestnikov, leta 1880, t. j. deset pozneje, pa samo 1,133.000. Tedaj je v desetih letih pol milijona ali skoro tretjino zemljiških posestnikov zginilo. Kdo je pa kupil? Pukpili so večidel — židje.

Da, tako se nam godí in prav se nam godí. Bog je neskončno pravičen. Zveličar pravi: „Moj jarem je sladek in moje breme je lahko“. Mi smo pa v svoji ošabnosti in neumni svobodoželjnosti vrgli od sebe krščanstvo kot neznosljivo breme, zato nam pa zdaj židje gospodarijo, zato so nas pa zdaj židje vpregli v svoj kruti jarem. Zapomnimo si to dobro!

Po natorni pravici, po pravici prvorojenstva so bili židje izvoljeno ljudstvo božje. Še le, ko so in ker so židje Mesijo zavrgli, smo bili mi nasledniki Jafetovi na kraljevo gostovanje povabljeni. Mi kristjani, mi sinovi Jafetovi smo kraljevali svetu in sicer celemu svetu tako dolgo, dokler smo radovoljno služili nebeškemu kralju, katerega so židje križali. Kedar mi kristjani Mesijo zavržemo, kedar mi Kristusa s pregrehami vnovič križamo, tačas pa natorna pravica židovska zopet oživi, vsled katere se morajo po božji volji vsa ljudstva židom vklanяти. Mi smo izvoljenci božji po milosti in svetem Duhu, židje pa po natori; ako tedaj mi krščanstvo zapustimo, nimamo nikakoršne pravice več, židom pa natorna pravica vedno ostane.

Pa pustimo žide. O, da bi le res mi žide in njih nauke pustili in bi se s celim srcem krščan-

stva oklenili! Idimo dalje. Na nemškem Štajarskem je nek grajščak v 29 letih (namreč od l. 1854 do vštetega l. 1882) nakupil 26 gruntov, ki merijo čez 3000 oralov in sicer vse okoli svojega grajščin-skega posestva. Na Kranjskem se do zdaj, kolikor jaz vem, zemljišča še ne nakopičujejo, pa ne zato, ker ljudje ne marajo prodajati, ampak zato, ker kupca manjka, ker nimamo bogatih grajščakov in ker se židje še niso vdomačili.

Renta in pa zemljiški dolg.

Rekel sem in mislim, tudi spričal, da je sedanji zemljiški ali hipotekarni dolg grozovita neumnost. Treba je zdaj, da povem, kakšen dolg so imeli nekdanji srečnejši kmetje. Sploh kmetje niso imeli dolgá; ako ga je pa kdo naredil, naredil je tacega, kakor se je zemljišču prilegal. Ta dolg se je imenoval renta.

Zemljiška renta je bila zastava zemljiškega dohodka za gotovo svoto (šumo) denarja in sicer na večno ali pa za nekaj časa. Kmet, kteremu je bilo denarja treba, je šel, ker tačas ni bilo niti posojilnic, niti hranilnic, k sosedu, k župniku, ali k grajščaku in je rekel: Posodite mi 500 gold., zato vam bom pa dajal deset mernikov pšenice ali pa če vam je ljubše, pet ovac vsako leto, dokler vam denarja ne vrnem; prizadeval si bom pa, da vam vsako leto 20 gold. vrnem, ker vem, kako je nerodno, če je dolg pri hiši.

Upnik je pa rekel: Naj bo, ker si pošten in v resnici potreben. Dajal mi boš po pet ovac na leto. A zapomni si, ko bi jih ti kdaj ne hotel dati, imel bom pravico jih po sili vzeti.

Se vé, dolg ni nobeden dober, ali primernejšega dolga si vendar ne moremo misliti. Pravice upnikove in dolžnikove so bile natančno določene in vsak je bil dovolj zavarovan. Vračilo je bilo na veliko let razdeljeno ali po dolžniku na voljo dano. Najbolj pametno je pa bilo, da upnik ni imel nikake pravice do kmetovega zemljišča, ampak samo do zemljiškega dohodka. Upnik ni smel kmeta z grunta spoditi, ampak samo sekvester postaviti, ki je potem skrbel, da je upnik zgovorjen prihodek, t. j., rento v resnici vsako leto dobival. Zategadel ni noben upnik posodil preveč, ampak le toliko, kolikor je grunt mogel nositi, ker je upnik le iz dohodka smel dobivati obresti in kapitalovo povračevanje.

Vse drugače je pa pri sedanjem zemljiškem dolgu. Kmet ne zastavi svojih dohodkov, ampak svoje zemljišče. Upnik gleda samo na to, koliko je zemljišče vredno, in potem se ravná posojilo; nikdar pa ne gleda, ali more zemljišče prinašati vsakoletne obresti. Ako bi izvedeni močje cenili kako zemljišče z gospodarskimi poslopji vred 6000 gold., bi posestnik dotičnega zemljišča mogel dobiti 4000 gold. na posodo, ko bi pa izvedenci cenili ravno tisto zemljišče 10.000 gold., bi dobil na posodo 6000—7000 gold. In vendar ni zategadel, ako se zemljišče polovico več ceni, ne za en krajcar več dohodkov in

vendar kmet vse obresti plačuje iz lastnega dohodka.

Kmet dobiva svoje dohodke po vrednosti čistega katastralnega ali zemljiškega prinosa, ne pa po kupni vrednosti. Naslednji zgledi naj to reč pojasnijo. Ti imaš tik županovega vrta njivo, od ktere imaš počez vsako leto, ako odšteješ stroške za trud, seme in gnoj, deset goldinarjev dohodka, to se pravi, požeto snopje je deset goldinarjev več vredno, kakor je veljalo seme, gnoj in tvoje delo. Teh deset goldinarjev imenujemo čisti katastralni ali zemljiški prinos; in le iz tega prinosa se morejo obresti plačevati. Koliko je ta tvoja njiva vredna? Dvajsetkrat toliko, kolikor na leto donša, tedaj dvajsetkrat deset goldinarjev, to je dvesto goldinarjev, in ta vrednost se imenuje dohodninska ali prinosna vrednost, ki je tako dolgo stalna, dokler se v deželi navadne obresti ne spremené. Zakaj se pa na ta način računi? Vidiš, ako praviš, da dobivaš vsako leto deset goldinarjev obresti in imaš po pet od sto izposojeno, ti bo vsak otrok povedal, da imaš dve sto na posojili in dve sto je pa toliko, kolikor dvajsetkrat deset. Toraj si zemljiški čisti dohodek mislimo kot obresti in iz teh obresti se preračuni zemljiška dohodninska vrednost.

Rekli smo, da je tvoja njiva tik županovega vrta. Župan je pa bogat mož in bi si rad svoj vrt razširil; ponujal ti je že štiri sto za njivo, pa mu je nisi hotel dati. Štiri sto je tedaj kupna vrednost tvoje njive, ker za to ceno jo župan vsak dan rad

kupi. Akoravno je tvoja njiva vredna štiri sto goldinarjev, vendar ne prinaša več kot deset goldinarjev. Ko bi ti tri sto na-njo dolga napravil, kako bi mogel obresti iz njivnih dohodkov plačevati?

Recimo, da ti tvoje zemljišče prinaša na leto dve sto, tedaj znaša njegova dohodninska vrednost štiri tisoč. Ker je pa gospodarsko poslopje že slabo bilo, napravil si novo, ki je veljalo dva tisoč. Kupna vrednost tvojega posestva znaša tedaj šest tisoč, dohodninska pa le štiri, kajti od novega gospodarskega poslopja nimaš niti krajcarja dohodka. Akoravno je tedaj tvoje posestvo zaradi novega gospodarskega poslopja dva tisoč več vredno, vendar zategadel ne moreš niti krajcarja več obresti plačevati.

Dohodninska in kupna vrednost se tedaj zelo razločujeti. O, ko bi se bili res razločevali, ne imeli bi na Kranjskem tako strašno velicega dolga! Ako znaša v fari dohodninska vrednost vseh zemljišč 50.000 gold. in je v tisti fari tudi 50.000 gold. intabuliranega dolga, pravimo, intabulirani dolg znaša v primeri s prihodninsko vrednostjo 100 odstotkov ali procentov; ako bi bilo pa intabuliranega dolga 75.000, potem bi rekli, dolg znaša 150 odstotkov. Koliko imamo po tej primeri dolga na Kranjskem? Intabulirani dolg znaša v primeri z dohodninsko vrednostjo v Črnomeljskem političnem okraji 158%, v Kranjskem 139%, v Radovljiškem 138%, v Kočevskem 134%, v Kamniškem 111%, v Ljubljanskem 110%, v Litijskem 110%, v Postojnskem

104⁰/₀, v Logaškem 97⁰/₀, v Krškem 71⁰/₀ in v Novomeškem 59⁰/₀.

Se vé, da iz teh številk nikakor ne smemo sklepati, da bi bili n. pr. kmetje v Novomeškem okraji ki imajo najmanj intabuliranega dolgá bolj trdni kot kmetje v Kranjskem okraji, ki ga imajo skoraj največ. Na Dolenjskem so oderuhi, ki posojujejo kmetom na vino in druge pridelke, ki pa svojega posojila nikamor ne intabulirajo, ampak le ob novini vso novino vzeti hočejo; na Gorenjskem pa ni oderuhov. Dalje se morajo na Dolenjskem tudi od intabuliranega dolgá plačevati neznansko velike obresti, tako, da Dolenjci dasi imajo manj intabuliranega dolga, vendar težje shajajo kot Gorenjci.

Omenjene številke nam jasno kažejo, da je na Kranjskem veliko kmetov, ki imajo več dolgá kot zemljiške dohodninske vrednosti, ki tedaj obresti ne morejo plačevati iz zemljiškega dohodka. Ali kaj je mar upniku, more li kmet zmagovati obresti ali ne! Če jih ne more, mu pa grunt prodá.

Nekdaj so postave skrbele za upnika in dolžnika, da se ni nobenemu krivica godila, zdaj pa skrbé samo za upnika; dolžnik je popolno v upnikovi oblasti. Od tod pride, da je sem ter tje v kaki občini bogatin, kterega nihče ne spoštuje, vendar vselej za župana izvoljen.

Nekdaj kmetje niso imeli dolgá. Tisti, ki so ga imeli, so bili izjeme, in še ti so imeli le tak dolg, kakoršen se dá prenašati, namreč zemljiško rento. Zdaj so pa tisti kmetje, ki nimajo dolgá, izjeme,

vsi drugi pa omagujejo pod bremenom neznosljivega zemljiškega dolga.

Nekdaj se kmetje niso mogli svobodno zadolževati, zato zapravljivi kmet navadno ni mogel v enem letu več napraviti kot eno novino, zdaj pa, ko se smé vsak zadolžiti, zapravi lahko zapravljivec v enem letu dvajset novin, zdaj zapravljivec lahko ženi in otrokom vse požene, zapravljivec lahko ženo in otroke po svetu požene.

Mi vprašamo zopet, ali ni sedanji zemljiški dolg grozovita neumnost?

Zakaj kmetje dolg delajo?

Liberalci, ki v židovski rog trobijo, so pravili in sem ter tje še pravijo, da kapital zemljišču pomaga, da zemljišče bolj rodovitno napravlja. To je najostudneja laž. Res bi kapital moral zemljišču pomagati ali v resnici mu nič ne pomaga, temuč največ škoduje.

Razločevati moramo tu, kakor je bilo že omenjeno, med zemljiškim dolgom in zemljiškim kreditom; prvi je škodljiv, drugi pa koristen.

I. Zakaj in kedaj se kmet zadolžuje?

1. Nekdo, ki je že dvajset let pridno za hlapca služil, in ki si je že kacih 1500 gold. prihranil, si misli, bolj bi bilo, ko bi imel človek kaj svojega, kakor pa da bi se vedno med tujimi ljudmi potikal. Kmalu zvé, da je v obližji pripravna domačija za 3000 gold. na prodaj. V enem tednu je že kupna

pogodba narejena, 1500 je plačanih, 1500 pa intabuliranih.

Zemljiški barantač kupi na javni dražbi zemljišče v ta namen, da bi pri nadrobni razprodaji napravil velik dobiček. Sosed pravi v pomenjkovanji sosedu: ona le njiva od prodanega zemljišča se mi tako pripravna zdi, da bi jo brž kupil, ko bi imel le denar. Barantač to precej zvé; brž, se podá v krčmo, plačuje vino ali žganje in dá onega kmeta poklicati, ki se pijače se vé da ne brani, posebno če se zastonj dobí. Barantač je kaj dober mož, za denar rad čaka, še are ni treba. Zato se kupčija kmalo napravi in kmalo je tudi pol previsoka kupnina intabulirana ne samo na njivo, ampak na ves kmetov grunt. Drugi kmetje pa potem sodijo: če se je ta njiva tako drago prodala, potem je moj grunt tudi precej vreden. Če so pa gruntje na videz več vredni, morajo tudi dote večje biti in dolg se zelo pomnoží. Tedaj, gruntje so na videz več vredni, dolg pa postane v resnici večí.

Dolgá, pri katerem se intabulira kupnina ali njeni ostanki, se napravi v avstrijskih deželah vsako leto kacih 40 milijonov gold. Koliko se s takim dolgom zemljišču pomaga? Nič.

2. Trije bratje podedujejo nezadolžen grunt, ki je 6000 gold. cenjen. Tisti, ki grunt prevzame, vzame za svoja brata na posodo 4000 gold., ki se na grunt intabulirajo. Tacega dolgá se v avstrijskih deželah napravi vsako leto kacih dvajset do trideset

milijonov. Koliko je zavolj tega dolga zemljišče rodovitneje? Nič.

Te vrste dolgovi, namreč ostanki kupnine in dote, so najštevilnejši in najobilnejši. Navadno se pri nas dolg vsako leto pomnoži za toliko, kolikor znašajo kupninski ostanki in dote.

3. Nekdo si misli, kaj ko bi si štacuno napravil, ali bi bil „nobel.“ Štacuna je kmalu narejena, ker na grunt se povsod blago dobi. Ali reveža, ki bi bil rad „nobel“! pa o štacuni nič ne razume, marsikdo opehari. Ni dolgo in na grunt se intabulira nekaj stotakov. Koliko ta dolg zemljišču koristi? Nič.

4. V pijanosti se sin s svojim tovarišem stepe in ga močno rani ali pa kako dekle zapelje. Oče si misli, kaj tacega še pri naši hiši nikdar ni bilo, zato bi bilo preveč sramotno, ko bi se zdaj kaj tacega razglasilo. Da se neljuba reč potlači, se vzame nekaj stotakov na posodo.

5. Gospodar je zapravljivec, vsi krčmarji mu delajo križe. Ima tudi hčer, ktero bi rad omožil, ali treba je dote in ženitovanje tudi ni zastonj. Koliko je zaradi taceh stvari intabulirani dolg zemljišču koristil?

6. Gospodar mora meseca maja davke plačati, ko ni bora pri hiši. Napravi se prvi dolg, kteremu se kmalo drugi pridruži.

Koliko je v teh šestih slučajih sposojeni kapital zemljišču koristil? Nič in vendar se je na zemljišče intabuliral.

II. Zakaj in kedaj kmet kredita potrebuje?

1. Gospodar ima velik pa zeló močviren travnik; vé pa, da bi se dal ta travnik s petimi sto osušiti, in da bi potem toliko bolje seno rastlo, da bi samo iz tega poboljška v petnajstih letih mogel vrniti posojenih pet sto. Na drugem kraji ima morebiti pust travnik, ki bi se z napeljevanjem vode ali gnojenjem isto tako zboljšal ali denarja manjka.

2. Sin je dobil od očeta zeló zanemarjeno zemljišče; oče je raje seno pred košnjo prodajal, kot bi bil živino redil. Misli si sin, ker je gospodarsko poslopje prostorno in ker jaz in moja družina nismo ravno preobilo z delom preobloženi, bi bilo gotovo bolje živino rediti kakor pa seno prodajati; ko bi imel kacih štiri sto gold., nakupil bi si žrebet in telic, in v dveh ali treh letih bi s priredkom vse zamogel vrniti.

Ti izgledi nam jasno kažejo, kedaj zemljiški posestnik dolg dela in kedaj rabi kredit. Zdaj se pa ozrimo krog sebe ter pogledjmo zadolžene kmete. Zakaj so se zadolžili? V sto slučajih gotovo devet in devedesetkrat zategadel, ker jih je potreba gnala ali ker so bili zapravljivi in morebiti komaj enkrat zategadel, da so svoje zemljišče zboljšali. In tudi v tistih redkih slučajih, kedar kdo v zboljšanje svojega zemljišča na posodo vzame, se mu ne dá priložnost, da bi svoj dolg, recimo v petnajstih letih poplagoma poplačal ali amortiziral.

Mi tirjamo tedaj, da se v prihodnje ne smejo dolgoviti na zemljišče intabulirati, in dalje tirjamo

tudi, da bi dežela sama skrbela za primeren kredit, za zemljiško zboljšavanje. Proti nesrečam po ognji, toči, živinski bolezni, bi morali pa vsi kmetje pri deželni zavarovalnici zavarovani biti. Da bi pa povodenj ne delala škode, bi morale dotična soseska, dežela in država vzajemno skrbeti. O nekterih teh točkah mislimo še govoriti.

Še nekaj o kreditu.

Sicer smo o kreditu že dosti govorili, ali nekatere stvari moramo vendar še omeniti. Kolikokrat se slišijo in pišejo besede: skrbeti se mora, da bodo kmetje kredit dobivali lahko in dober kup in kmetijstvo se bo povzdignilo. Koliko je resnice v teh besedah? Videli smo že, da se posojilo, ki je kmetje zdaj dobivajo, nikakor ne smé kredit imenovati. Kdor kmetu kaj posodi, ta se navadno intabulira in napravi se na zemljišče zastavni ali hipotekarni dolg. In če namoštники na Dolenjskem in Vipavskem proti neznansko visokim obrestim posojujejo na vinsko novino, ni to kredit, ampak oderuštvo.

Kaj pa, ali so posojila z nizkimi obrestmi dobra? Najprvo rečemo, da je več kakor židovsko, ako je v Krškem sodnijskem okraji intabuliranih nekaj čez 14.000, od katerih se mora čez 12% na leto plačevati; v Metliškem in Črnomeljskem pa v vsakem blizo 13.000. Precej oderuško je tudi (po postavi se vé da je dovoljeno), ako se od kmeta tirja več kot 5%. Drugič rečemo, gotovo je za posameznega

kmeta dobro, ako more svoj dolg, od kterega je zdaj plačeval 6%, spremeniti v tacega, da bo plačeval le 5%.

Zdaj pa rečemo, akoravno je znižanje obresti za posameznega kmeta dobro, vendar za kmete sploh ali za deželo ni dobro, dokler imamo sedanje postave. To se utegne marsikomu čudno zdeti in vendar je tako. Izgled naj pojasni.

Recimo, da neko zemljišče prinaša 100 gold. čistega dohodka. Ako so v deželi navadne obresti po 5%, je to zemljišče vredno 2000 gold. Oče umrje in štirje otroci si po § 732 drž. zakonika razdelé zemljiško „vrednost“ po enacih delih. Novi gospodar vzame na posodo 1500 gold. in plača vsacemu 500 gold., misleč, da je njemu tudi za 500 gold. vrednosti ostalo.

Ali obrestovanje je spremenljivo; povzdigniti se more do 10%, ne da bi se po postavi oderuško imenovalo; dobé se pa tudi dežele, v kterih se na prvo mesto dobí dosti denarja po 2, 2½%.

Ako pade obrestovanje s petih odstotkov na tri in pol in ako omenjeni posestnik svoj dolg po tej meri spremení, bo njegovo zemljišče na videz vredno postalo 2857 gold., akoravno ne prinaša čistega dohodka ni za krajcar več od prej. Posestnik bo mislil, da ima zdaj proste vrednosti 1357. Ako umrje in se ta vrednost, se vé po zopetnem posojilu, razdeli med tri otroke po 452 gold. ima posestvo od prvih dot 1500, od drugih pa 904, tedaj skupno 2404 gold. intabuliranega dolgá. Ako pa splošno obrestovanje

necega dné zopet na 5% poskoči, pravijo upniki posestniku, plačaj nam obresti po 5% ali nam pa čez pol leta kapital vrni. Prvega ne more, ker čistega zemljiškega dohodka je ravno tako 100 gold. zdaj kakor ga je bilo prej, družega pa tudi ne more, ker bi mu pri taci okoliščinah nihče potrebne svote ne posodil; tedaj in toraj se boben oglasi.

Zategadel bi bilo pogubno, ko bi se sedanji visokoobrestni intabulirani dolg splošno spremenil v manjobrestnega — dokler so sedanje postave in dokler se dolg smé odpovedovati. Ko bi se pa odpoved izključila, kar je pa pri sedanjih postavah težko mogoče, bi se kmetom breme precej zljajšalo za nekaj časa ali v prihodnje bi še bolj v dolg zlezli in se tedaj še težje rešili.

Kjer je podlaga slaba, tam se poslopje ruši in kolikor bolj se popravlja, toliko bolj se stresa in ruši; na trdni podlagi je pa tudi poslopje trdno. Dokler so sedanje postave, kmetu ne pomagajo niti visoke, niti nizke obresti, niti hranilnice, niti posojilnice. Kedar se pa te postave odpravijo, potem bo marsikaka reč pomagala, ki zdaj nič ne pomaga ali pa še škoduje.

Ako bi se zemljiški dolg, to je posojilo, ki zemljišču nič ne koristi, ne smel več delati, potem bi bilo jako dobro, ko bi se lahko in po ceni dobival zemljiški kredit, to je posojilo, ki se rabi v zemljiško zboljšanje ali popravo. Za tak kredit bi morala in mogla le dežela (ali še bolj kmetska zadruga) skrbeti, ker dostikrat bi bilo treba posojevati

brez obresti, vedno pa paziti, da bi se kredit v druge namene ne obračal.

Videli smo, da so v sedanjih okoliščinah posojila, ki se lahko po ceni dobivajo, jako škodljiva. Zategadel naj si vsakdo dobro zapomni ta-le stavek: Dolgove vsake vrste zljajševati se pravi toliko kot kmete s pospeševano hitrostjo z gruntov poditi.

Kaj pa, ali so naše hranilnice in posojilnice dobre ali slabe? Iz tega, kar smo do zdaj o zemljiškem dolgu govorili, vsak lahko sprevidi, kaj mi o teh zavodih mislimo.

Hranilnice in posojilnice so potrebno zlo sedanjega časa. Zakaj zlo? Zato, ker je zemljiški dolg, ker je neomejeno zadolževanje samo na sebi zlo. Zakaj pravimo, da so hranilnice in posojilnice potrebno zlo? Zato, ker če se kmet smé in mora zadolževati, je bolje, da se pri hranilnici in posojilnici zadolži kot pri oderuhu in ker se v hranilnicah in posojilnicah kapital navadno ne odpoveduje, ako se le obresti redno vplačujejo. Zategadel je pri sedanjih okoliščinah za tak kraj, kjer je dosti oderuhov, dobro, ako se osnuje posojilnica, ktero vodijo krščanski človeko-, a ne denaroljubni možjé, ki posojujejo le tačas, kedar se bojé, da bi kmet oderuhom ne pal v pest. Takim posojilnicam vso čast. Prav nič nam pa niso vseč hranilnice, ki se pri posojevanju ne ozirajo in se tudi ne morejo ozirati na nič drugega, kot na varno mesto ali hipoteko. Naravnost židovsko bi pa bilo, ko bi kaka posojilnica

sama kmete v dolg zapeljevala. Slišal sem o neki posojilnici, da se je tam reklo kmetu, ki je prišel 50 gold. na posodo prosit: „E, zakaj samo 50, saj ti jih 100 radi damo“. Slišal sem tudi, da je okraj, v katerem in odkar omenjena posojilnica posluje, veliko bolj zadolžen, kot so drugi okraji in da bo posojilnica kmalo vse imela. Tako sem slišal, a naravnost povem, da tega ne verjamem, ker se mi nemogoče zdi, da bi ktera slovenska posojilnica tako po židovsko ravnala.

Ali bi bila potrebna deželna hipotekarna banka, kakor je na Českem, ki nobenega dobička ne išče, ki kmetom po 4% posojuje? Lani se je Solnograški deželni zbor o tej zadevi posvetoval, a izrekel se je, da ni potrebna, ker obrestovanje je zdaj že tako povsod nizko in, kar je najbolj važno, ker ni pričakovati, da bi se dolg zategadel kaj zmanjšal. Mi mislimo, da velja to tudi za naše razmere.

Zemljiški dolg se mora odpraviti.

Zadnja leta so bile na Ogerskem, na Tirolskem in v Galiciji tako velike povodnji, da niso odnašale samo rodovitne zemlje, ampak so tudi hiše podirale in človeška bitja s svojimi hladnimi valovi zagrebale. Misli si, ti bi na bregu stal in bi si povodenj ogledoval; kar prinese voda mimo tebe človeka, ki se z valovi bori, ki se utaplja. Kaj bi storil ti, ali bi utaplajočega še plavati učil? Gotovo ne, ampak podal bi mu kol ali bi pa v vodo skočil ter ga za

lase zgrabil in ga tako na suho potegnil. Sklenila bi prijateljstvo in ko leto mine, ga že ti utegneš plavati učiti, ker je dobro če zná človek tudi plavati.

Videli smo, da je zemljiški dolg tista povodenj, ki zemljišča izsesava, ki grunte razdira in kmete vničuje. Ako vidimo kmete, boreče se z neznosnimi stroški, pogrezujoče se v smrtonosno zadolževanje, kaj moramo storiti? Bomo li kmete plavati učili, bomo li kmete kmetovati učili? Gotovo ne. In vendar je precej taci, ki mislijo, da so neizrečeno modri, ki pravijo, ko bi kmetje umneje gospodarili, ko bi bile povsod kmetijske šole, bi se kmetijstvo kmalu povzdignilo. Mi pa vprašamo, kdaj je bilo toliko kmetijskih šol, kakor jih je zdaj, (dasiravno jih je želeti še več), kdaj je toliko mašin kmetijstvu služilo kakor zdaj, in vendar, kdaj je kmetijstvo tako propadlo, kdaj je bilo kmetijstvo tako na slabih nogah kakor ravno zdaj? Ko bi bile šole edini ali saj prvi pripomoček, bi morali naši kmetje bogati biti kakor svetopisemski bogatin, ki je stare žitnice podiral in nove večje narejal. Stari ljudje pripovedujejo, kako so se včasih plesnjevi tolarji hranili po skrivnih predalih. Zdaj imajo pa kmetje, ker niso več tako zabiti, kar v miznici hranilnične bukve, pa ne tistih, na katerih je čebela namalana, loterijske listke, plačilne naloge in kar je druge take šare jako dvomljive vrednosti; skrivnih predalov pa ni več treba.

Smo li mi tedaj zoper kmetijski poduk? Ne, nikakor ne, marveč želimo, da bi se kmetski otroci

v šoli ne podučevali v gosposkih spakarijah, ampak v stvaréh, ki se pri kmetijstvu rabijo. Isto tako bi svetovali vsakemu premožnemu gospodarju, ki ima obširno kmetijo, da naj pošlje svojega sina v kako kmetijsko šolo, se vé, da le v tako, kjer se vera in ljubezen do kmetskega dela ne kvari. Mi toraj nismo zoper kmetijski poduk, ampak le zoper tiste, ki kmetijski poduk kot prvo in edino sredstvo priporočajo, zoper tiste, ki od kmetijskega poduka vsega pričakujejo. Mi smo zoper tiste zategadel, ker so oni krivi, da se prava pomoč ne spozná, da se za pravo pomoč ne prosi in da se prava pomoč tako dolgo odlašá. Mi smo zoper nje, ker, da naravnost povemo, nizkim in visokim gospodom pesek v oči mečejo, da prave nevarnosti ne spoznajo.

Poduk je pri kmetijstvu tako potreben kakor mazilo pri vozu ali sol pri jedi. Če je voz dobro namazan, se puša v pesti in podvoz manj drgneta in živina veliko laglje vleče. Če voz ni namazan, malo škriplje ali naprej gre ravno tako, če živina malo bolj poprime. Ako se pa kolo stare, pa le maži podvoz, le upij nad živino, pa premaknilo se le ne bo, ako tudi pol čebra masti porabiš. Slana jed je bolja od neslane, bolj diši in se menda laglje prebavlja. Ko bi pa solí ne bilo, bi se jed sicer malo upirala ali šla bi vendar, saj so nekteri ljudje, n. pr. laški zidarji, ki se za sol ne menijo, pa so ravno tako trdni. Ako bi pa ti jedi ne imel in bi te zaprli v shrambo, napolnjeno s soljo, bi se ti solí gotovo ne pritaknil in bi od glada umrl. Kdor

je v kmetijstvu dobro podučen, se marsikterega nepotrebnega stroška in truda obvaruje in marsiktero stvar bolj porabi. A, če dobí zadolženo kmetijo ali če se sam mora zadolžiti, kaj mu pomaga, če dobro vé, da bi se tisti denar, ki ga plačuje za obresti, veliko bolj obrnil, ko bi se porabil pri kmetijstvu! In če ga zavaljo dolgá z grunta prepodé, kaj mu bo pomagal ves kmetijski poduk! Kako more zadolženi gospodar dobro gospodariti! Nezadolženi gospodar, ki ima le nekoliko razsodka, da si ne umé niti pisati, niti brati, veliko bolj gospodari, kot zadolženi, ki je po vseh šolah hlače trgal.

Vrnimo se k povodnji. Ako kmetje v povodnji zemljiškega dolgá omagujejo, jih ne bomo plavati, kmetovati učili, ampak naša dolžnost je, da jih iz dolgá potegnemo. Zemljiški dolg se mora odpraviti. Ako ne, se bo spremenila lepa naša domovina v samoto za divje zveri, v puščavo, in naši kmetje bodo na lastni zemlji postali sužnji ali bodo pa nesrečno domovino zapustili. Godilo se bo tako, kakor se zdaj na Irskem godí. Nekaj stotin gospodarjev ima vso zemljo v lasti, drugi, in teh je več milijonov, so pa najemniki in delavci. Kar si ti poslednji s krvavimi žulji pridelajo, morajo dajati gospodarjem, ki po tujem zapravljajo. Ljudje bežé v Ameriko ali pa doma stradajo in od gladú mrjó. V zadnjih tridesetih letih se je število prebivalcev za tri milijone zmanjšalo in vendar se ostalim ne godí bolje, ampak slabeje. Nekdaj je bila Irska tako lepa, da se je imenovala, zelena ali cvetoča, zdaj

ste pa že dve tretjine opustošeni, da nihče tam ne prebiva in v tretji tretjini prebiva pač človek ali v največji siromaščini.

Še nekaj družega. Irci so bili najbolj zvesti in vneti katoličani. Pravi se, da bi bila smela najlepša devica po vsej irski deželi zlato v nezagrneni posodi nositi in nič žalega bi se jej ne bilo zgodilo. Dolgo so Irci vse oderuštvo, vse zatiranje voljno trpeli ali vsake reči je enkrat konec, tako tudi irske potrpežljivosti. Prišli so prostomavtarski podpihovalci, ki so učili: „ustavite se zatiralcem, pobite jih“. Ti strupeni nauki so pri marsikterem zatirancu padli na vgodno zemljo in zdaj se iz katoliške Irske vedno čujejo glasovi o grozovitih umorih.

Kako je pri nas? Ako bi prišel kak liberalen šušmar kvasit k nezadolženemu kmetu, ki se živi ob potu svojega obraza, bi se mu kmalo pokazal prostor, kjer je imel mizar opravilo pa tudi poseben namen. Ako bi pa prišel k zelo zadolženemu ali z grunta prepodenemu, bi pa počasi že kaj opravil.

Zemljiški dolg se mora odpraviti, in sicer ves odpraviti. Ako je škodljivo na gruntu, ki je vreden tri tisoč, imeti dva tisoč dolgá, zakaj bi ne bilo tudi škodljivo imeti en tisoč dolgá? Ali naj kmetje na večno delajo tlako? Recimo, da kmetje zdaj nimajo nič dolgá in dovolite, da se smejo do polovice vrednosti zemljiške zadolžiti in v nekaj letih bodo prav gotovo vsi do polovice zadolženi.

Zemljiški dolg se dá odpraviti.

Rekli smo, zemljiški dolg se mora odpraviti, če ne, se bo spremenila naša dežela v puščavo in naši kmetje v sužnje. Zdaj pa rečemo, zemljiški dolg se dá odpraviti. Kako? Najkrajša pot, se vé da, bi bila, ko bi se določilo, zemljiški dolg je ves zbrisan. Ali to bi bilo krivično, roparsko, kaj tacega ni po krščanskem uku nikdar dovoljeno. Dolg pa se dá odpraviti tudi po pošteni, krščanski poti, da bi upniki nikakoršne škode ne imeli.

Kmet napravi lep hlev, ki veljá 1000 gold. Misli si, ker hlev toliko veljá, moram skrbeti, da mi bodo obresti povrnene, da ne bom imel škode. Ker ima živina tak lep hlev, se morajo tudi pri živinski klaji povračevati obresti. Vsak dan bom dal živini toliko manj sená, da bo na ta način prihranjeno senó koncem leta vredno 50 gold., ali kolikor znašajo obresti od tisoča. Komu bi kmet škodoval? Škodoval bi živini. Se vé, prve dni bi se ne poznalo, da živina hujša, prihranjenega sena bi bilo pa že nekaj košev. Čez nekaj tednov bi že živina rebra kazala, koncem leta bi pa že najbrže kako živinče poginilo. Tedaj bi gospodar ne škodoval samo živini, ampak tudi sam sebi, ker bi s tem, da bi pri klaji prihranil 50 gold., vničil skoraj vso živino, ki je bila o začetku leta vredna nekaj stotin. Pripoveduje se, da je Ribničanu konj, ravno ko ga je stradati navadil, poginil.

Ali veste, kdo je ta kmet, kdo je ta Ribničan, ki si misli pri stradanju svoje živine kaj prihraniti? Ta Ribničan ni iz Ribniške doline doma, kajti v Ribniški dolini so ljudje bolj pametni kot marsikje drugod; ta Ribničan je upnik, ki na zemljišče posojuje. Upnik posodi za doto ali za pijačo gospodarju in ne krajecarja v korist zemljišču in vendar hoče dobivati obresti od zemljišča. Nekaj časa se obresti dobivajo, nekaj časa se zemljišče izsesava, ne da bi se poznalo. Kmalo se pa to protinatorno izsesavanje tudi očitno pokaže, kakor smo v prejšnjih odstavkih videli: zemljišče oslabí, opeša, zgubi svojo vrednost. Kar je izstradana živina, to je po obrestih izsesano zemljišče. Upnik ne škoduje z jemanjem obresti samo zemljišču, ampak tudi sebi, ker izsesano zemljišče je vničeno in vničeno je ob enem posojilo, ki je bilo na zemljišče intabulirano.

To se dá najlaglje spričati s številkami. Iz naslednjega se razvidi, koliko je bilo v avstrijskih deželah zadolženih kmetских gruntov na javni dražbi prodanih in koliko so upniki pogubili:

L e t a	Število eksekutivno prodanih kmet. gruntov	Na teh gruntih intabulirani dolgovi	Gruntje so se prodali za	Tedaj so upniki zgubili
1874	4413	14 mil. gl.	9 mil. gl.	5 mil. gl.
1875	4885	16 " "	9 " "	7 " "
1876	5575	20 " "	12 " "	8 " "
1877	6948	27 " "	16 " "	11 " "
1878	9123	39 " "	19 " "	20 " "
1879	11278	40 " "	22 " "	18 " "
1880	12540	51 " "	26 " "	25 " "

L. 1881 in 1882 je bilo nekoliko manj eksekutivnih prodaj kot l. 1880 in so tudi upniki nekaj manj pogubili. Zategadel je letos finančni minister rekel, da se je jelo na bolje obračati. Mi pa mislimo, da se le na videz na bolje obrača, v resnici gré pa vedno bolj navzdol. Ker je zadnje leta skoraj polovico upnikov pri eksekutivni dražbi vse zgubilo, zato zdaj ne ženejo tako radi na kant, ker si mislijo, bolje je da obresti dobivamo, kot da bi kapital in obresti zgubili. Dalje se tudi zdaj dolg vsako leto za nekaj milijonov pomnoži in sicer ne toliko zarad novih posojil, ker povsod se slišijo tožbe, da se ne more na posodo dobiti, ampak ker se obresti, ki se ne morejo plačevati, pripisujejo. Na drugi strani pa zgubivajo po zemljiškem dolgu izsesana zemljišča vedno bolj svojo vrednost.

Kako je na Kranjskem v tej zadevi? V treh letih, namreč l. 1880, 1881 in 1882 se je na eksekutivnih dražbah prodalo 1272 kmetskih posestev, ki so bila cenjena 1,431.000 gold. za 1,152.000; na intabuliranih dolgovih so pogubili upniki 714.000. Ako pomislimo, da je bilo izmed teh posestev 111 zarad zaostalega davka prodanih in ako še pomislimo, da so pri nekterih prodanih posestvih tudi prejšnji posestniki nekaj povrnenege dobili, smemo sklepati, da so upniki skoro polovico svojih intabuliranih posojil zgubili.

Tedaj na zeló zadolženih kmetskih posestvih so intabulirana posojila v resnici komaj dobro polovico vredna. Mislimo

si, da je na nekem zemljišči, ki je 4000 vredno, tudi 4000 intabuliranega dolgá in sicer na prvem mestu 2000, na drugem in tretjem pa 1000. Koliko je vreden na prvem mestu intabulirani dolg? Nekaj malega manj kot 2000, ker se sem ter tje prigodí, da se zemljišče še za polovico tega, kar je bilo ceujeno ne prodá. Na drugem mestu intabulirani dolg je vreden, če zeló visoko računimo, komaj dve tretjini, tedaj $666\frac{2}{3}$ gold. in tretji dolg komaj eno tretjino, tedaj $333\frac{1}{3}$ gold. Kajti navadno se morajo upniki za srečne šteti, ako dobé iz eksekutivno prodanega grunta, ki je bil 4000 cenjen, čiste 3000 nazaj, ker se večidel dobiva iz zeló zadolženega prodanega grunta le polovica intabuliranega posojila.

Tako smo dobili merilo, po katerem moramo s precejšnjo natančnostjo presojevati vrednost na zemljišče intabuliranega dolgá. Dolg, ki sega do prve polovice zemljiške vrednosti, je večidel toliko vreden, na kolikor se glasi. Toraj, ako je na kmetiji, ki je 10.000 vredna, 5000 dolgá, se navadno ni bati, da bi upniki kaj zgubili. Dolgovi pa, ki presegajo prvo polovico zemljiške vrednosti, so vedno v veliki nevarnosti. Zategadel so dolgovi, ki so v tretji četrtini zemljiške vrednosti, komaj dve tretjini vredni in dolgovi v zadnji četrtini komaj eno tretjino. Toliko so zemljiški dolgovi vredni in za tako ceno se morajo odkupiti.

Zdaj pa nastane vprašanje, kako naj se zemljiški dolg odkupi? Mi pravimo, zeló tako, kakor se je nekdaaj grajščinska tlaka in desetina odkupila.

Preden se pa dolg prične odkupovati, postaviti se mora moratorij. Kaj pa pomeni ta tuja beseda? Moratorij je tačas, kadar upniki ne smejo zahtevati, da bi se zadolžena zemljišča eksekutivno prodajala.

Da se bolj spozná, kaj je moratorij, hočemo tù tri poglavitneje omeniti. Pri pruskem moratoriji, ki je trpel od leta 1807 do 1821, se glasi drugi paragraf: dokler traja moratorij, se ne smejo niti posojila, niti zaostale obresti iztirjevati in brez privoljenja dolžnikovega in vseh hipotekarnih (zemljiških) upnikov se ne smé zemljišče eksekutivno prodajati. V ogerskem moratoriji, ki je trajal od leta 1849 do 1858 in ki je bil veljaven samo za grajščake, se določuje, da se posojila, ki so se napravila pred l. 1848, ne smejo odpovedati in le postavne obresti se smejo po sodnijskem poti iztirjevati.

Najnovejši in ob enem najimenitniši je moratorij, ki so ga Angleži napravili l. 1879 v Indiji. Ko so Angleži prišli v Indijo, Indijani niso bili zadolženi; zapravljivi Indijan je pač mogel novino napraviti ali zadolžiti se ni mogel. Ker so pa svoje dni učeni doktorji in židje svobodno zadolževanje tako hvalili, tudi Angleži niso smeli zaostati. Ali Angleži so kaj premeteni, mislili so si, ker se svobodno zadolževanje toliko hvali, poskusimo ž njim pri tujih ljudéh, pri Indijanih, če se bo tam obneslo, je bomo tudi doma napravili. Na Angleškem namreč nimajo svobodnega zadolževanja in mislimo, da se jim po njem nič kaj preveč sline ne cedé.

Angleži so toraj s svobodnim zadolževanjem poskusili pri tujih ljudéh. Napravili so postavo, da so kmetje svobodni, to se pravi, da smejo oderuhi svobodno kmete odirati. Kaj se zgodi? V nekaj desetletjih so se kmetje do grla zadolžili in vse svoje pridelke so morali dajati oderuhom ali „sovkarjem“, kakor se v Indiji imenujejo oderuški upniki. Prišlo je tako daleč, da so se ljudje, ki so še dobro pomnili, kako srečno se je nekđaj brez dolgá živelo, po nekterih krajih jeli puntati.

Kaj so napravili Angleži? So li poslali vojakov in žandarjev, ki bi bili varovali oderuhe, da bi bili še dalje svobodno kmete odirali, so li poslali vojakov in žandarjev, ki bi bili kmete zategadel, ker so se oderuhom ustavljali, v zapor vlačili? Nikakor ne. Angleži so pametni; ker so videli, da so si s svobodnim zadolževanjem strašno prste opekli, odpravili so je brez pomislika. Se vé, da so nekteri doktorji grozno upili, da se bo, če se svobodno zadolževanje odpravi, oderuhom strašna krivica godila. Ali Angleži se za to niso menili; mislili so si, dosti dolgo je skrbela gosposka za oderuhe, treba je, da poskrbi zdaj tudi za kmete nekoliko in napravili so moratorij. Zadolžena posestva so dobila oskrbnike, ki nadzorujejo gospodarstvo in ki skrbé da oderuhi ne dobivajo prevelikih obresti. Eksekutiynne prodaje zarad odpovedi posojila, zarad zaostalih obresti in davkov so za zdaj ustavljene. Angleška poskuša zdaj na vse načine, da bi se Indijani znebili zemljiškega dolgá.

Najprvo se mora tedaj pri nas napraviti moratorij: upniki ne smejo zadolženih kmetov na kant devati. Samo ob sebi se razumé, da bi kmetje ne smeli delati novega zemljiškega dolgá, da bi se zemljiške knjige morale zapreti.

Potem bi pa država ali dežela prevzela odkupovanje zemljiškega dolgá. Napravila bi zavod, ki bi se imel z odkupovanjem zemljiškega dolgá pečati. Ta zavod naj bi se imenoval zemljiško-odvezni ali dolgodkupovalni zavod ali hipotekarna banka, ker na imenu ni nič ležeče. Ta zavod bi prevzel najprvo dolgove, ki segajo do polovice zemljiške vrednosti. Da si to bolj pojasnimo, mislimo si prejšnji zgled, namreč zemljišče, ki je vredno 4000 gold. in ki imá tudi 4000 gold. dolgá, in sicer na prvem mestu 2000 gold., na drugem 1000 gold. in na tretjem tudi 1000 gold. Zavod bi prevzel 2000 gold. ter dal upniku obligacijo glasečo se na 2000 gold., od ktere bi se dobivalo po štiri od sto, to je 80 gold. na leto. Dolžnik bi pa plačeval (pri davkariji) zavodu od teh dveh tisoč po 100 gold. na leto, namreč 80 gold. ali po 4% obresti in 20 gold. ali 1% za povračilo. In s tem bi dolžnik nekako v štiridesetih letih se znebil prvih dveh tisoč. Le zapomnite si, kdor ima polovico manj dolgá, kakor je njegovo zemljišče vredno, tak bi plačeval štirideset let po pet od sto in čez štirideset let bi ne imel niti krajcarja dolgá.

Morebiti marsikdo misli, za zadolženega kmeta bi bilo to že dobro ali upniku bi se s tem preve-

lika krivica godila. Nikakor ne, upnik bi ne imel pri tem niti krajcarja škode. Ko bi se mu obresti (po štiri od sto) premajhne zdele, bi lahko vsak dan prodal obligacijo po nominalni vrednosti, to se pravi za toliko, kolikor bi bilo na obligaciji zapisanega ali kolikor je imel prej pri kmetu posojenega. Ko bi bil pa z obrestmi zadovoljen, bi jih vlekel tako dolgo, dokler bi njegova obligacija ne bila izžrebana.

Dandanes imajo bogatini strašno veliko denarja, pa ga ne morejo skoraj nikamor izposojevati, ker so zemljišča, občine in dežele z dolgom preobložene. In če se kaj posebnega ne zgodi, se bo v prihodnje denar še težje na obresti izposojeval kot zdaj. Velike hranilnice in banke že zdaj kaj rade na varno mesto posojujejo po štiri od sto. Na Češkem posojuje deželna hipotekarna banka kmetom po pet od sto in sicer štiri za obresti, po enega pa za povračilo. Ako vzame tedaj kmet pri česki hipotekarni banki danes 100 gold. na posodo, ne bo imel v štiridesetih letih nič dolga, ako bo le vsako leto pet goldinarjev plačal.

Toraj bi take obligacije kaj radi povsod kupovali, posebno, če pomislimo, da bi bile take obligacije najbolj zavarovano premoženje, ker bi za nje garantiralo (dobro stalo) dotično zemljišče s popolno svojo vrednostjo in ob enem bi za nje garantirala tudi dežela. Tedaj bi upniki, katerih tirjatve ne presežejo prve polovice zemljiške vrednosti, ne bili kar nič prikrajšani.

Kaj bi bilo pa z upniki, ki so v drugi polovici zemljiške vrednosti intabulirani, to je, tisti upniki, ki bi pri eksekutivni prodaji najbrže nekaj ali pa še vse zgubili? Dobivali bi obresti po štiri od sto od zadolženega kmeta. Ako bi pa kmet ne hotel ali ne mogel plačevati teh obresti, bi se pa zemljišče djalo v sekvester in sekvester bi potem plačeval obresti, ki bi se zategadel morebiti nekoliko znižale. Kadar bi se pa, da rabimo prejšnji zgled, na prvem mestu intabulirana dva tisoč toliko povrnila ali amortizirala, da bi ostal od dveh tisoč le en tisoč, bi pa oni tisoč, ki je na drugem mestu intabuliran, prišel na prvo mesto in upnik bi dobil zanj obligacijo, katero bi kaj lahko prodal. In kadar bi se zopet en tisoč amortiziral, bi zavod prevzel zadnji dolg in izdal zanj obligacijo. Tedaj bi upniki, ki so v drugi polovici zemljiške vrednosti intabulirani, akoravno je njih posojilo komaj dve tretjini ali še le eno tretjino vredno, nič ne zgubili; le na povračilo ali na izplačevanje kapitala bi morali nekaj let čakati in sem ter tje v par neugodnih slučajih bi nekaj manj obresti dobivali.

Mogoče bi pa tudi bilo, da bi zavod za ves dolg, ki ne presega zemljiške vrednosti naenkrat izdal obligacije in sicer (da zopet rabimo prejšnji izgled) za prva dva tisoč po štiri od sto, za tretji tisoč pa tri od sto in za četrti tisoč po dva od sto. Dolžnik bi pa plačeval pri davkariji od prvih dveh tisoč po 4⁰/₀ za obresti in po 1 za povračilo, od tretjega tisoča po 3⁰/₀ za obresti in 1 za povračilo,

in od četrtega tisoča po 2% za obresti in 1 za povračilo.

Po tem načinu bi se zeló zadolženi kmet prej rešil dolgá, upniki bi pa tudi ne bili nič poškodovani. Upniki, ki so intabulirani v prvi polovici zemljiške vrednosti, bi dobivali po štiri odstotke in obligacije bi lahko po toliko prodajali, kolikor bi bilo na njih zapisanega. Upniki, ki so v drugi polovici zemljiške vrednosti intabulirani, bi, ko bi ne bili zadovoljni z obrestmi po tri ali dva od sto, mogli prodati svoje obligacije, se vé nekoliko ali pa skoraj polovico ceneje, kakor bi bilo na njih zapisano. Tretji tisoč (da rabimo zopet prejšnji izgled) ima zdaj komaj dve tretjini vrednosti, obligacija po tri od sto bi se pa vendar nekoliko dražje prodala. Četrti tisoč ima zdaj komaj tretjino vrednosti, obligacija pa po dva od sto, bi se pa vendar več kot za polovico, tedaj več kot za 500 mogla prodati.

Morebiti bi se dala ta dva načina tudi skleniti, namreč, da bi upniki druge in tretje vrste dobivali sploh obresti po štiri od sto, ako bi pa hotli imeti kapital, bi se jim pa dale obligacije po tri ali dva od sto.

Videli smo toraj, da se zemljiški dolg dá odpraviti. Zdaj nastane vprašanje, ima li država (oziroma dežela) pravico zemljiški dolg odkupiti? Ima pravico, kakor je imela pravico tlako in desetino odkupiti. Smé li država kmetom spremeniti visokobrestne dolge v manjobrestne? Smé, kakor smé svoje dolgove spreminjati (konvertirati).

Komu bi odkupovanje (oziroma odkup) zemljiškega dolga koristilo?

Koristilo bi kmetom, ker bi prvič veliko manj obresti plačevali. Zdaj plačujejo počez najmanj po 6%, ker so v nekterih krajih, kakor smo videli, obresti čez 12%; potem bi pa plačevali po pet ali pa še le po štiri od sto. Drugič bi se jim kapital nikdar ne odpovedal; koliko preglavic in stroškov jim pa zdaj dostikrat dela odpoved. In tretjič bi dobro vedeli, da se jim obresti ne morejo zvišati, in koliko pomaga pri gospodarstvu, če se stroški natančno poznajo.

S tem zemljiško-odveznim zavodom bi se moral združiti rentni ali kreditni zavod, ki bi dal kmetom potrebni kredit. Kredit bi se, se vé da, moral veliko bolj naglo povračevati ali amortizovati kot zemljiški dolg.

Odkupovanje zemljiških dolgov bi koristilo upnikom. Dobivali bi res manje obresti, namreč po 4% ali Ljubljanska hranilnica tudi ne daje večjih. Zato bi pa imeli popolno varnost za svoj kapital, med tem ko zdaj upniki prve vrste nimajo popolne varnosti in upniki tretje vrste še celó nikakoršne varnosti nimajo.

Odkupovanje bi koristilo državi, ker bi dobila kmete, ki bi bili zadovoljni in ki bi tudi davke lažlje plačevali. In pri tem bi država ali dežela ne napravila niti krajcarja dolga; dosti bi bilo, da bi garantirala in pomagala. Cenitev zemljišč in dolgov, odkupovanje, pobiranje obresti in povračil bi pač

nekaj stalo; a mi mislimo, da bi država te stroške brez pomislika mogla prevzeti, ker bi si z vtrjenim kmetiskim stanom veliko več pridobila. In ko bi se ti stroški tudi na dolžnike obesili, bi vendar preveč ne težili; $\frac{1}{4}\%$ provizije bi zadostovalo, to se pravi, da bi kmet mesto 5 gold. plačeval 5 gold. 25 kr.

Ponovimo še enkrat: ako se zemljiški dolg ne odpravi, se bo naša domovina spremenila v puščavo in naši kmetje v sužnje; zemljiški dolg se tedaj mora odpraviti. Videli smo, da se dá ta dolg prav po poštenj poti odpraviti, zategadel tirjajmo to brez prenehanja toliko časa, dokler se ne odpravi.

O stalnem domu.

Stalen dom je potreben.

Iz tega, kar smo dozdaj govorili, se razvidi, da se zemljišča ne smejo niti zadolževati, niti razkosavati, niti eksekutivno prodajati. Tako zemljišče ali tak grunt, ki se ne smé niti zadolževati, niti razkosavati, niti eksekutivno prodajati, se pa imenuje stalen ali kmetisk dom.

Vse dosedanje priča, da je stalen kmetisk dom potreben; zato nam o tej potrebi zdaj ni treba obširneje govoriti. Omeniti hočemo le nekih stvari.

Bog je zemljo izročil človeškemu rodu, da bi se ljudje na njej živili in si nebesa služili. Človeški rod se pa vzdržuje in množi edino le po družini,

zato se mora zemlja obračati v družinsko korist, zato posamezni človek ne smé z zemljo ravnati, kakor bi se mu ljubilo. Posamezni človek smé in mora skrbeti, da se ob zemljišči živi njegova rodovina. A to bi še ne bilo dosti, ko bi skrbel samo za sedanjo družino; skrbeti mora, da se zemljišče v rodovitnosti ohrani, da se bo mogla tudi prihodnja družina na njem živiti.

Zemlja ne bo minula in na zemlji človeški rod ne bo izginil, dokler se ne prikaže Sin Božji na oblakih nebá. Ako zemlja ne mine, ako človeški rod ne mine, kako bi si ti minljivi človek, ki boš v nekaj letih prah in pepel, smel prilastovati neomejeno ali popolno pravico čez zemljišče. Prejšnji rod ti je izročil zemljišče, da na njem skrbiš za sedanji rod in da kedar omagaš, izročiš zemljišče prihodnjemu rodu. Ko bi bil ti zadnji na zemljišči, ko bi bil za teboj precej sodnji dan, potem bi že ti smel zemljišče pustošiti in dolg nanj delati, da bi le tvoja družina pri tem škode ne trpela. Se vé greh bi ti tudi v tem slučaju imel, ker se božji dar, ker se zemljišče ne smé nikdar napačno obračati ali ta greh bi se dal vendar izgovarjati, ker bi s tem nobenemu človeku ne škodoval.

Ti si zemljiški gospodar, a ti nisi neomejeni zemljiški lastnik. Ti ne boš nič s seboj vzel, a odgovor boš moral dati od vsega, kar si tù imel. Ti si oskrbnik in ti moraš biti dober oskrbnik, ti ne smeš svoji družini škodovati in ti tudi prihodnjemu rodu ne smeš nič škodovati. Ako ti napraviš zem-

ljiški dolg, škoduješ svoji družini, ker se mora od-
slej zemljiški dohodek namesto v družinske koristi
obračati v obresti; ti škoduješ prihodnjemu rodu, ki
bo obdeloval zemljišče, ktero je zdaj v tvojem oskr-
bovanji, ker bo vedno moral plačevati obresti? Kdo
ti je dal pravico škodovati prihodnjemu rodu? Nihče,
nihče ti ne more dati te pravice in ti tudi te pra-
vice nimaš. Tedaj ako delaš dolg, delaš krivico.

Isto tako smo videli, da je tudi zemljiško raz-
kosavanje večidel škodljivo. Zategadel ti nimaš pra-
vice zemljišča razkosavati tako, da bi razkosavanje
škodovalo tvoji družini ali prihodnjemu rodu.

Kakor pa ti ne smeš svoji družini škodovati,
tako tudi drugi ne smejo tvoji družini zemljišča je-
mati ali eksekutivno prodajati. Tvoja družina je
vzrastla na zemljišči, je zvezana z zemljiščem, zato
je nihče ne smé z zemljišča pognati. Se vé, ker pa
človek ne živi samo v družini, ampak tudi v člo-
veški družbi, zato se smé, kedar občna korist za-
hteva, družini vzeti del zemljišča ali morebiti celo
zemljišče proti primernemu odškodovanju; n. pr. ako
bi bila pri vas cerkev premajhna in bi hotli novo
delati in bi ne bilo nikjer pripravnejega prostora
kot na tvoji njivi, moral bi ti dati njivo in ko bi
se železnica po tvoji senožeti merila, bi se ti ne
mogel ustavljati.

Človek nima neomejene pravice do zemljišča,
on ne smé niti zemljišču, niti družini, niti prihod-
njemu rodu škodovati. Dokler so bile postave krščan-
ske, je bilo v postavah naravnost rečeno, da človek nima

te pravice in postave so branile, da človek ni mogel niti zemljišču, niti prihodnjemu rodu škodovati. Zdaj pa pravijo postavé, da je človek neomejen, svoboden gospodar, da smé delati z zemljiščem, kar mu drago.

Te postave se nekterim zdé zeló modre, zato nič ne škoduje, če jih pojasnimo z zgledom. Nek prevzeten ali neumen bogatin bi kupil vse njive in vrtove okoli mesta, in ako bi jih ne hotel in ne pustil obdelovati, bi mesto veliko škodo imelo in vendar bi se ne dalo pomagati. Recimo, da bi dal ta bogatin kamnja ali peska navoziti na njive in vrtove, kdo bi mu smel braniti, ako je neomejen gospodar! Morebiti kdo poreče, tega bi pa gosposka že ne pustila, da bi se zemlja tako vničevala; jaz tudi mislim, da bi gosposka branila. Ako bi pa gosposka branila, bi s tem kazala, da gospodar nima neomejene pravice do svojega zemljišča, bi s tem kazala, da postave, ki pravijo, da je gospodar popolnem svoboden, niso prave, niso dobre.

Da, mi imamo še celó gojzdne postave, ki branijo (se vé bolj na papirju) gojzde do golega briti. Tedaj po gojzdnih postavah kmet ni popolno svoboden gospodar svojega zemljišča. In vendar postave dovoljujejo kmetom dolg delati, to se pravi, v postavah je dovoljeno gojzd do golega briti. Kteri kmet namreč vničuje svoj gojzd, ali tak, ki je trden? Ne, ampak tak, ki v dolg leze, ki je zadolžen. Zadolženi kmet mora sekati ali pa grunt pustiti. Tedaj, kar brani ena postava, dovoljuje druga. Ali ni to čudno, ali ni to nedosledno?

Dosledno bi le bilo, ko bi se v postavah reklo: Vničuj zemljo, kolikor ti je ljubo in za prihodnji rod nikar ne skrbi, ali pa, ko bi se reklo: ti moraš skrbno obdelovati zemljo in moraš skrbeti, da tvoji nasledniki ne bodo nesrečni. Ako hočemo biti dosledni, moramo eno izmed teh dveh reči zbrati, ali prvo, namreč neomejeno svobodo vničevati zemljo in ljudi, kakor bi nihilisti radi, ali pa drugo, namreč precej omejeno svobodo, kakor jo krščanstvo zahteva. Krščanstvo nam omejuje svobodo učeč, ti ne smeš delati, kar bi se tebi ljubilo, ampak to, kar je v čast božjo, ti ne smeš bližnjemu škodovati niti v najmanjši reči, kajti ti moraš bližnjega ljubiti, kakor samega sebe.

Kaj si bomo tedaj zbrali, ali neomejeno pogubljivo svobodo, ali omejeno krščansko svobodo? Gotovo si bomo drugo zbrali in ako si jo zberemo, moramo priznati, da človek nima neomejene pravice do svojega zemljišča, moramo priznati, da se mora človek v vsem svojem dejanji ozirati na srečo svoje družine, na srečo sedanjega in prihodnjega rodú.

Ako pa kmet skrbi za srečo svoje rodovine in svojega prihodnjega rodú, mora tudi skrbeti, da se zemljišče nikdar ne bo pokvarilo ali vzelo niti njegovi družini, niti njegovim potomcem. To se pravi z drugimi besedami: kmetski dom mora biti stalen, se ne smé niti zadolževati, niti razkosovati, niti eksekutivno prodajati.

Dokler so bile postave krščanske, kmetje niso imeli neomejene svobode do svojih zemljišč, dokler

so bile postave krščanske, so bili kmetški domovi stalni, družinski. Od rodú do rodú je imela družina svoje zemljišče in ni ga zgubila prej, dokler ni izmrla z zadnjim potomcem. Kakor je bil kmetški dom nepremakljiv, tako je bila tudi kmetška družina nepremakljiva, trdna. Turške vojske so trpele več sto let; kolikokrat so Turki po naših krajih morili, ropali in požigali in vendar so bili naši kmetje po vsakem turškem napadu v nekaj letih zopet trdni kot prej. In zakaj so si tako naglo opomogli? Zato, ker so imeli stalen dom.

Koliko časa imajo že kmetje pravico neomejeno se zadolževati, oziroma svoj dom razdirati? Nikjer v Evropi še nimajo te pravice sto let. Pač v Italiji jo imajo že več sto let, zato so pa tam tudi vsi kmetje zginili. Naj se dá kmetom v katerikoli deželi neomejena pravica zadolževati se, ali kar je vse eno, naj se kmetje izročé oderuhom in v sto letih ne bo tam nobenega kmeta več. V avstrijskih deželah imajo kmetje popolno neomejeno svobodo zadolževati se še le od l. 1848 in ako pomislimo, da se je od tačas do zdaj zemljiški dolg pomnožil vsako leto najmanj za 60 milijonov, moramo pač reči, da, če se postave ne spremené, leta 1948 ne bomo več imeli kmetov. Česar Turki v več stoletjih niso mogli izvršiti, to bo napravila neomejena svoboda ali razuzdanost v enem stoletji.

Ker je stalni družinski dom potreben, zato bomo povedali, kako bi se dali taki domovi pri nas zopet osnovati, da bi bili primerni našim sedanjim

razmeram. Prej se pa hočemo še nekoliko ozreti v nekatere srečne dežele, kjer imajo kmetske družine varno zavetje v stalnih domovih.

Ruski mir.

Na Ruskem imajo kmetje malokje svojo lastno zemljo; vsa zemlja je navadno občinska in občina jo odkazuje posameznim kmetom v obdelovanje. Tako občino, v kateri je vsa zemlja občinska, imenujejo „mir“.

Kako je na Ruskem zemlja razdeljena? V dveh okrajih je bilo pred petimi leti natančno popisovanje in iz tega posnamemo, da je bilo v prvem okraji blizo 13 milijonov prebivalcev, v drugem pa nekaj čez 8 milijonov, in v prvem okraji so imele kmetske občine v miru blizo 18 milijonov desetin (ena desetina je dober hektar ali $1\frac{3}{4}$ orala), kmetje so pa imeli le 705.000 desetin lastne zemlje; v drugem okraji so pa imele občine v miru blizo 12 milijonov desetin, posamezni kmetje pa 1,318.000 desetin. V obeh okrajih je pa graščinskega, mestnega, cesarskega in cerkvenega sveta skupno skoraj ravno toliko kolikor kmetskega.

Vsak kmet ima svojo hišo z vrtom, vse kmetije skupaj pa imajo občno zemljo. Vsa zemlja je razdeljena v tri oddelke, in sicer eden za ozimino, drugi za jaro žito in tretji za praho. V drugem letu se praha zorje za ozimno žito in se drugi oddelek za praho pusti. Vsak teh treh oddelkov je pa

zopet razdeljen v toliko kosov, kolikor je kmetov v miru. Vsaka družina vživa svoj del, dokler se zemlja ne razdeli na novo. Nova razdelitev po lozih se je dozdej vršila skoro na vsacih 15 let, odslej bo pa še bolj po redko, ker pravijo postave, da naj se razdelitev le ta čas dovoljuje, kedar jo dve tretjini kmetov zahtevati. V razdelitev se gosposka nič ne meša, kmetje vse sami opravijo.

Zemlja je občinska, hiša z vrtom je družinska, toraj kmet ne more nič zapraviti. Kmet spravlja pridelke od svojega kosa občinske zemlje, zato mora pa tudi občini ali miru davke oddajati.

Ali smé kmet prodati hišo in del, ki ga ima pri občinski zemlji? Smé, če se kupec zaveže, da bo stopil v mir in če dve tretjini vseh občanov dovolita prodajo in ste pripravljeni kupca med-se sprejeti. Le onemu, ki kupi občinski svet za kako fabriko, ni treba stopiti v mir ali prodaja mora pa vse eno od dveh tretjin vseh občanov dovoljena biti.

Kmet smé zapustiti vas ter vzeti svoje premakljivo premoženje s seboj, ali če to naredi, zgubi pravico do občinskega sveta. Ako mu pa občina dovoli proč iti in ako je pripravljen tudi v prihodnje svoje davke plačevati, mu pravica do občinskega sveta ostane.

Občina ima pravico del svojega posestva in celó vse svoje posestvo prodati, v najem dati, zastaviti in zadolžiti, ako vsi občani enoglasno privolijo. Dozdej se je mir malokje razdelil ali razrušil, sem ter tje so v nekterih krajih, kjer prej ni bilo mira,

kmetje še svojo lastno zemljo zložili v mir, ker jim skupno gospodarstvo bolj ugaja.

Ako se kmet zadolží, se mu hiša, njegov oddelek zemlje pri miru, poljsko orodje, konj in kar potrebuje živeža, ne smé rubiti in prodajati. Toraj nimajo židje in oderuhi pri kmetih, živečih v miru, dosti opravila in dobička. Kar kmetje pridelajo, sami zavžijejo. Ali ni to tisočkrat bolj pametno, kakor pa če morajo sestradani kmetje site oderuhe pasti?

Ali pa imajo kmetje kaj kredita? Priden in pošten kmet ima pri vseh sosedih dosti kredita, za zapravljivca je pa najbolj, da nima krajcarja kredita. Sploh pa ne vem, zakaj bi kmetje dosti kredita potrebovali. Ker so nezadolženi in dobri gospodarji, si lahko v dobrih letinah marsikak krajcar prihranijo za prihodnje potrebe.

Občina naklada sama davke posameznim kmetom ter jih pobira od njih; ako so nekteri občani kdaj tako nesrečni, da jih ne morejo plačati, jih pa drugi mesto njih plačajo. Kaj pa, če kak zapravljiv gospodar prav po svoji nerodnosti ne more davka plačati? Se mu li mar pošlje plačilni nalog, pride li eksekutor z rudečo kapico, se mu li zarubi zadnja kravica kot pri nas? Kaj še, to bi se Rusom preneumno zdelo, kajti Rusi so bolj pametni kot mi v gospodarskih rečéh. Kaj napravijo tedaj? Občinski možje se posvetujejo in sodba se glási, toliko ali toliko naj se mu jih pri tej priči namaže po zadnjem delu života ali pa naj se v daljno Sibirijo v prognanstvo zapodí. Zapravljivec mora nasledke svoje

zapravljivosti sam čutiti, njegova družina si pa ohrani hišo in oddelek občinske zemlje. Ali ni pametno, da krivični trpi in da se nedolžni varujejo? Pri nas pa zapravljivec zapravlja, kolikor mu drago in nihče mu ne brani, ker zapravljivec je po postavi popolnem svoboden gospodar; pri nas zapravljivec svobodno popiva, družina pa doma strada, ker so naše postave svobodne; pri nas ima zapravljivec svobodo nedolžno družino, ki se ni nič pregrešila, po svetu pognati. Tako toraj je pri nas narobe svet: krivični se veseli, nedolžni pa trpi.

Ako je v kaki občini več moških, kakor jih je ravno za delo treba, gredó nekteri, se vé s privoljenjem občinskim, v fabriko ali mesto. Zaslužijo si denar in pridejo čez nekaj časa zopet domú. Ako kaka fabrika falira, se ni treba delavcu, kakor pri nas po svetu klatiti, ampak vrne se na svoj dom. Kar delavec v mestu ali fabriki zasluži, tega ne zapravi, ker je vedno na svoj dom navezan. Tako dobiva zemljišče podporo od obrtnije. Kolikor časa ostane obrtnijski delavec ud domačega mira, toliko časa ne more postati nemanič. Ako si pa kdo dosti denarja prisluži, si pa tudi lahko kupi veliko posestvo, kajti na Ruskem imajo grajščaki in tudi nekteri trgovci zeló obširna posestva in ker se smejo svobodno zadolževati, zato jih tudi židje svobodno s posestev preganjajo.

Povprek dobiva vsak mirjan po 10 do 15 desetin (18—26 oralov) zemlje. Zarad skupne prahe ima živina vedno dosti paše in zato je dosti živine

in zato je dosti gnoja. Kaj si pa morete za polje boljšega misliti kot dosti gnoja in praho vsako tretje leto.

Škoda je le, da občine nimajo skoraj nič gojzdov in da morajo les večjidel kupovati od grajščakov. Škoda je, da se skoraj polovico mladenčev že predenj so 20 let stari ženi, zanašajoč se, da bodo pri novi razdelitvi dobili del zemlje. Do zdaj to ni bilo tako napačno, ker je bilo dosti zemlje, ali v prihodnje se bo pa v nekterih krajih že moralo določiti, koliko kmetov smé biti v miru, da posamezni ne bodo dobivali premajhnih kosov.

Imajo li kmetje na Ruskem kaj svobode? Imajo in sicer precej več kot pri nas. Družinski očetje (in če ni očetov tudi matere) ene občine volijo starosto, ki dobiva nekaj malega plačila. Starosta skrbi za javno varnost, sodi pri prestopkih, in smé nakladati kazen do enega rublja (rubelj je 1 gold. 62 kr.) ali prisilno delo do dveh dni. Več občin ali mirov sestavlja volost, kateri na čelu je starejšina. Starejšina s starostami vred določuje, koliko mora ta ali oni davka plačevati, skrbi za popravljanje cest, za vojaški nabor. Vsakih deset volostnih družinskih očetov voli po enega poslanca v veliki volostni svet. Ta voli deset sodnikov ali porotnikov, ki se tako vrsté, da vedno po trije sodijo v prepirih in imajo pravico do sto rubljev kazni naložiti, pa tudi za palico prijeti.

Vidite, tako sami sebe vladajo kmetje, ki so v resnici svobodni, katerim ni treba obresti plačevati,

kterih živa duša ne more z zemljišča prepoditi. Kako smešna je svoboda naših kmetov, ki za vsako malenkost kličejo notarja, odvetnika, sodnika in briča na pomoč; pravim, svoboda naših kmetov, ktere vsaka sapica lahko popiha s posestva, kakor otrese kapljo na veji.

Menda nikjer na svetu ni gospôda tako zelo spridena kot na Ruskem in vendar je Rusija trdna, ker ima trdne in v resnici svobodne kmete. Ko bi na Ruskem danes dobili kmetje tako neumno svobodo, kakor jo imajo pri nas, bi v desetih letih Rusije ne bilo več.

Jugoslovanske zadruge.

V ruskem miru je vsa zemlja občinska. Pri Jugoslovanih se je pa občinska zemlja že zdavnej razdelila med posamezne rodovine, ki se imenujejo zadruge. K Jugoslovanom se prištevajo Slovenci, Hrvatje, Srbi in Bolgari. Vsi Jugoslovani so živeli in razen nas Slovencev, večinoma še zdaj živé v zadrugah.

V zadrugi je vsa rodovina združena. V hiši prebivajo stari oče, stara mati, starši, otroci in strici s svojimi ženami in otroci. Vsi delajo skupno, jedó skupno ter imajo tudi skupno premoženje; le stanovanje ima vsak zakonski par, oziroma vsaka družina za-se. Ko sin odraste, si poišče nevesto in zadruga se pomnoži; ko se hči omoži, zapusti prejšnjo zadrugo, zato se pa sprejme v moževo zadrugo.

Zadruga je tako rekoč večna, včasih je bolj, včasih manj številna. Število njenih udov znaša navadno 10—12, semtertje tudi 20 ali pa še več.

Kdor je najboljši in najsposobniši v rodovini, tistega si udje izvolijo za gospodarja, da ukazuje vsem drugim in da premoženje oskrbuje. Če ni moškega, ki bi bil za to sposoben, se izvoli ženska.

Kar se na polji ali pri živini dobi, je vse skupno. Kar si pa ženska pri kolovratu, pri tkanji ali vezenji in kar si mož v prostem času s kacicim rokodelstvom prisluži, to imajo pa posamezne družine, s tem zaslužkom smeta mož in žena razpolagati, kakor jima drago. Le iz tega postranskega zaslužka se hčeram daje dota.

Kedar se zadruga preveč pomnoži, se podajo nekteri moški po svetu kruha iskat, a zadružni udje ostanejo vedno, če le s tujega po nekaj krajcarjev za plačevanje davkov pošiljajo.

Ali ni pametno, da ima vsak človek, če še tako uboža, svoje pribežališče? Zadrugar tudi na tujem ni osamljen, ampak je vedno v zvezi s svojo rodovino, in če ga nesreča zadene, vé, kam se ima obrniti. Zdaj si pa predstavite našega delavca v mestu ali fabriki. Ko se je od doma ločil, je vzel doto in s tem očetovo hišo v dolg pripravil, ali pa morebiti še zdaj za doto tožuje in gospodarja na kant spravlja. Med svetom živi osamljen, nihče mu ne piše, nihče ga ne opominja, nihče se zanj ne zmeni in on za nikogar; ker mu je očetov dom tuj, poišče si drugi dom — žganjarijo in žganjarski

bratci so njegovi bratci. Ko oslabi, mu kaže pot od hiše do hiše in nazadnje v bolnišnico na deželne stroške.

Se vé, kakor vsaka človeška naprava, tako imajo tudi zadruge svojo slabo stran. Kjer je več žensk skupaj, tam je tudi dosti klepetanja in sem ter tje tudi nekaj lasanja. A kaj se če, če so si ženske v laséh, saj imajo dolge in zato se jim ne more dosti poznati. Huje je, da se mladi ljudje v zadrugah, kakor v ruskem miru, radi in precej ženijo. Gotovo bi bilo dobro, ko bi bili zdržni, ali bolje je vendar, da so v zadrugah v zakonu, kot bi bili izven zadrug v vlačugarstvu.

Zadruge so dobre. Kar je neprimernega v njih, bi se dalo odpraviti. Zato je jako žalostno, da se zadruge odpravljajo, mesto da bi se napake odpravljale.

Za Granico so Madjari l. 1873 napravili prav židovsko postavo. Tretji paragraf te postave pravi, da sme zadruga s svojim nepremakljivim premoženjem (s hišo in zemljo) svobodno razpolagati. To se pravi, zadruga se sme svobodno zadolževati, da bodo tudi ubogi židje in oderuhi od zadruge kaj dobička imeli. Ravno ta paragraf dovoljuje, da sme vsak o svojem delu oporoko delati. To se pravi, malopridni zadrugar sme en del premoženja zadrugi vzeti. Četrty paragraf dovoljuje, da se sme zadrugarju, ki se je zadolžil, njegov delež eksekutivno prodati. To se pravi, da ne bodo ljubeznjivi krčmarji žganja zastonj točili, morajo imeti pravico zadrugarje na kant

devati. Peti paragraf pa pravi, če večina zadrugarjev obojega spola zahteva, se mora zadruga razdreti in vse premoženje v enacih delih med posamne ude razdeliti.

Kaj ne, da je ta postava svobodna, da bolj ne more biti. Da, na videz je svobodna, v resnici pa grozovita. Najprvo je ta postava krivična, kajti ako je vse premoženje rodovinsko in ako zadrugar nima nič sam za se, tudi postava ne more vzeti rodovini, posebno če se še rodovina ustavlja dati posameznemu udu. Dalje daje ta postava potuho, ker dovoljuje zapravljljivcu škodovati vsi rodovini. Rusi dajo zapravljljivcu s palico, Madjari mu pa dajo krivično blago!

Še ni dvanajst let od tačas in Graničarji so vsi v dolgéh, židje se pa v pest smejaajo. Zategadel Graničarji zdaj Madjare preklinjajo, isti Graničarji, ki so tolikokrat Ogersko branili od sovražnikovih napadov.

Tudi na Srbskem se zadruge bližajo poginu. § 515 srbske postave dovoljuje, da sme vsak zadrugar svoj delež pri skupnem združnem premoženji zadolžiti in da sme upnik iskati povračila iz tega deleža. Vsled te postave se je v zadnjih letih 1700 zadrug razdrlo.

Akoravno so se na Srbskem zadruge tako rekoč vničile, vendar se je za kmeta na drug način poskrbelo. Leta 1873, to je ravno tačas, ko so Madjari Graničarje židom izročili, se je na Srbskem § 471 sodnijske postave preuredil. Kmetu se po

tej postavi ne sme eksekutivno prodati en plug, en voz, dva vola ali par konj, ena hiša, ena sekira, en kramp, ena kosa in toliko živeža, kolikor ga je treba do novine njemu, njegovi družini in njegovi živini in pet oralov zemlje, naj si je neobdelana ali gojzd ali vrt ali vinograd. Isto tako se tudi hiša z gospodarskim poslopjem in enim oralom polja ne sme eksekutivno prodati.

Tega tù naštetega premoženja pa tudi kmet sam ne sme niti prodati, niti se ga na kak drugi način znebiti. Ko bi bil pa kmet v stiski vsled povodenj, požara, slabe letine, ali ko bi mu živina poginila, ali ko bi mu manjkalo denarja za nakup semena, pa sme na posodo vzeti, toda le pri javnih (državnih) kasah, pa tudi v tem slučaju se ne smeta zadolžiti dva orala zemlje in hiša s prostorom okoli nje. Ako ima kmet več kot pet oralov zemlje, sme sam določiti, kateri del naj se mu zavolj dolgá proda.

Ali niso na Srbskem veliko modrejši kot pri nas? Kmet mora vendar imeti zemljišče, živino in živež, mislijo na Srbskem, drugač ni kmet. Pri nas se pa kmetu zadnji rep v hlevu zarubi; s čem naj kmet potem obdeluje in gnoji? Pri nas se kmetska družina z grunta spodi; kaj pa naj začné kmetska družina brez grunta? Ako vzamete tesarju sekiro in žago, ali more biti še tesar? Pri nas se je skrbelo, da mora vsacemu še tako zadolženemu uradniku toliko letne plače ostati, da more za silo shajati ali za kmete se ni skrbelo, kmetu sme upnik vse vzeti. Se vé, tisti, ki se imajo za neizrečeno modre, pravijo,

ako bi kmet ne smel razpolagati z vsem svojim premoženjem, ako bi se kmet ne smel svobodno zadolževati, bi ne bil sam svoj gospodar, bi bil preveč omejen.

Mi pa vprašamo, je li uradnik manj svoboden zategadel, ker mu upnik ne sme vse njegove plače vzeti? Pri nas se kmetska družina nič ne smili, vzame se ji vse, pri nas se kmet ne varuje, ker se mora varovati, da upnik ne zgubi posojila in sicer posojila, ktero mu je kmet morebiti že večkrat vrnil v obrestih.

Na Srbskem se smejo mali kmetje zadolževati le v resnični potrebi in še tačas le v davkariji ne pa drugod. S tem se je tam oderuhom patent vzel. O kdaj se jim bo pa pri nas?

Ker smo ravno pri Srbskem, se ozrimo nekoliko še v sosednjo državo, v Rumunijo. Leta 1864 se je tam odpravila tlaka in ob enem napravila postava, da kmetje skozi trideset let svojih gruntov ne smejo zadolževati, niti prodajati, izvzemši občini ali kakemu družemu vaščanu. Ko bi se bila pri nas leta 1848 napravila taka postava, bi naši kmetje zdaj ne zdihovali pod težo neznosnih dolgov. Mislim, da bodo Rumunci, ko mine trideset let, omenjeno postavo radi podaljšali še na trideset let zarad neštevilnih svarilnih zgledov — pri nas.

Stalni dom v Ameriki.

Iz Evrope se podajmo v duhu v severno Ameriko. Tam je bilo nekdam tako, kakor je zdaj pri

nas. Kmetje so se smeli svobodno zadolževati, upniki so jih pa smeli na kant devati. Leta 1837 je pa nastala velika kriza, ki je trpela dve leti.

Kaj pa je kriza? Mislite si, v našem cesarstvu se napravi veliko fabrik za izdelovanje sladkorja in železnine. Sladkor in železo se pošiljata na Laško, Turško, v Azijo in v druge kraje. Fabrikantje imajo več kot polovico dobička. To vidijo drugi, ki imajo veliko poguma, pa malo denarja. A denar se kmalo dobí, če se obljubijo velike obresti in če je denar, se tudi fabrike kmalo napravijo. Naenkrat se fabrike pri nas strašno pomnožé in tudi na Laškem in Turškem si mislijo, zakaj bi mi drugim ljudem dobiček dajali, saj lahko sami fabrike doma napravimo. V nekaj letih je morebiti trikrat več fabrik, ljudi, ki sladkor in železnino kupujejo, je pa ravno toliko, kolikor jih je prej bilo. Kar naenkrat je veliko fabrikantov brez dela in zaslužka. Upniki naganjajo za obresti, fabrikantje jih ne morejo dajati in tako fabrikantje falirajo ali na kant pridejo. Ker pa fabrike v takih okoliščinah niso skoraj nič vredne, upniki vse zgubé. Ker morajo pa upniki nekaj denarja vedno v rokah imeti za svoje barantije, tirjajo zdaj tudi tisti denar nazaj, ki so ga imeli pri družih kupcih ali trgovcih sposojenega. Ker pa ti kupci ne morejo denarja precej dobiti, da bi vrnili, tudi oni falirajo. V kratkem je veliko falimentov; marsikter kupec, ki je imel še pred enim mesecem najboljšo kupčijo, pride na nič. Ljudje se prestrašijo in tirjajo povsod svoja posojila nazaj, kupci in sem-

tertje tudi kmetje pa vse križem na posodo prosijo, obetajoč najvišje obresti. Povsod manjka kredita in denarja. To pomanjkanje se imenuje kriza.

Rekli smo, da je v Ameriki leta 1837 nastala velika kriza. Upniki so kmetom odpovedovali posojila, kmetje, se vé, niso mogli vračevati in frčali so z gruntov kakor čebele zjutraj iz panja.

Kaj so storili Amerikanci? So li roke križem držali? So li mislili, tako je natorna postava in mi ne moremo nič pomagati? Ne, Amerikanci se ne ustrašijo z lepo. Vrgli so svoje stare nerodne postave med staro šaro in napravili so nove, take, kakor se kmetu prilegajo.

Z dobrim izgledom je posvetila najprve država Texas, ki je imela tačas ob krizi veliko zemlje, pa malo ljudi. Dala je kmetom, ki so bili iz drugih krajev prepodeni, zemljo in ob enem preskrbela, da bi jih prejšnji upniki na novi zemlji ne mogli preganjati. Napravila je homestead (izgovori homsted), kar se pravi po naše: stalni dom. Stalni kmetški dom se zaradi dolgov ne smé niti v celoti, niti v kosih eksekutivno prodajati. Kmalo se je pokazalo, da je ta postava dobra. V desetih letih so bili kmetje vtrjeni.

Druge države so hitro to državo posnemale. New York (izgovori Nju Jork) je vpeljal stalne domove leta 1842, Pennsylvanija in Vermont l. 1849, Wiskonsin l. 1849, Michigan (izgovori Mišigan) l. 1850, Indiana, New Jersey (izgovori Nju Džersi), Delaware (izgovori Deleuer) l. 1851 itd.

Zdaj imajo menda vse države v severni Ameriki stalne domove.

Določilo se je, koliko mora vsaka družina imeti ali kar je vse eno, kaj se kmetški družini ne sme nikdar prodati. V raznih državah se je razno določilo. V največih državah mora vedno kmetški družini ostati 160 acres (en acre — izgovori ekr — je $\frac{2}{5}$ hektarja), v treh državah pa le 40 acres zemlje. Nekatere države so pa vrednost zemlje, ki se nikdar ne smé prodati, v denarji določile in sicer v eni državi 300 dolarjev (en dolar je toliko kot 2 gld. 40 kr. našega papirnatega denarja) v treh po 500 dolarjev, v eni 800 dolarjev, v devetih po 1000 dolarjev, v dveh po 2000 dolarjev in v dveh po 5000 dolarjev. Premakljivega premoženja, t. j. orodja, živine in živeža mora pa ostati od sto dolarjev vrednosti do dva tisoč dolarjev.

Ker je bilo pa v Ameriki pred nekaj leti grozno veliko državne zemlje, to je, take zemlje, ki nima prav za prav nobenega gospodarja, zato je l. 1862 sklenil kongres (mi bi rekli državni zbor), kako se ima ta zemlja novim naseljencem oddajati. Vsakdo, ki ima družino, smé dobiti 160 acres take zemlje, ako se zaveže, da jo bode pet let obdeloval. Ko mine pet let, postane ta zemlja njegov stalni dom.

Stalni dom smé mož le tačas prodati, kedar mu žena dovoli. V Texasu in Luizijani mož tudi s privoljenjem žene ne smé dolgá delati. Stalni dom se navadno zarad dolgov ne smé eksekutivno prodati; le nekteri dolgovi so izvzeti, namreč, ako

lastnik ni plačal kupnine, ako delavcem in rokodelcem, ki so mu pri stalnem domu pomagali, ni plačal dnine in ako ima davke na dolgu.

Leta 1850 je bilo v Ameriki 1,449.000 stalnih domov, leta 1880 pa 4,008.000 in izmed poslednjih je imelo 2,220.000 stalnih domov po 5 do 500 acres.

Tako so Amerikanci poskrbeli za kmete. Zdaj so tam kmetje trdni in zadovoljni. Postava o stalnem domu je vsem všeč, še celó jezični doktorji jo hvalijo. Tako pravi neki tamošnji doktor: „Nobena reč ne nagiba tako k čednosti, marljivosti in domoljubju, kakor stalni dom, okoli kterega se zbira rodovina in kamor se členi veselo vračajo, naj bodo še tako raztreseni po svetu.“ Pri nas pa ni doktorjem nič kaj všeč, da bi se napravili stalni domovi, ker vedó, da bi imeli precej manj pravn in tedaj tudi precej manj zaslužka, ko bi se kmetje ne smeli zadolževati.

Amerikancem je kriza oči odprla, da so spoznali, da imajo neumne postave. Kaj bi bilo, ko bi pri nas nastala velika kriza, da bi hranilnica in drugi upniki posojila hotli vrnena imeti? Več kot polovico naših kmetov bi prišlo precej na kant. Ne, kaj takega ne smemo pripustiti. Naši kmetje ne smejo postati sužnji. Ta strah moramo od sebe odvrniti.

Posmemajmo Amerikance in napravimo stalne domove.

Kako bi se pri nas napravil stalni dom?

Pri nas bi za stalni družinski dom morala veljati naslednja pravila:

I. Stalni dom je zemljišče s primerno potrebščino, ki se ne smeniti zadolževati, niti razkosavati, niti eksekutivno prodajati in ki mora vedno ostati lastnina kmetijske družine.

II. Pravico stalnega doma mora imeti vsako zemljišče, na katerem družina prebiva in ktero družina sama obdeluje ali oskrbuje in čegar dohodki zadostujejo družini v življenje.

III. Velikost stalnega doma določujejo po drugem pravilu izvedeni možje za posamezne kraje, isto tako določujejo izvedenci tudi primerno potrebščino.

Po teh pravilih se dá vse drugo določiti.

Kako veliki naj bodo stalni domovi? V Ameriki so imeli tačas, ko so stalne domove napravljali dosti državne zemlje, zato so lahko sklenili vsak stalni dom mora imeti 160 ali 80 acres zemlje. Pri nas so pa okoliščine vse druge; pri nas ima vsaka ped zemlje svojega lastnika, zato ne moremo reči, vsak stalni dom naj ima 60 ali 30 oralov. Pri nas moramo drugačno merilo imeti, pri nas se smé in mora med stalne domove vpisati zemljišče, ki je tako veliko, da ima na njem kmetška družina dosti „dela in jela“. Tako zemljišče je v resnici pravo kmetško zemljišče,

gospodar je na tako zemljišče tako rekoč v vsem svojem mišljenji in dejanji navezan. In le za tako posestvo srednje velikosti, le za pravega kmeta želimo posebnih postav. Morebiti kdo poreče, zakaj naj bi bile za kmeta posebne postave? Zato, ker je kmetški stan poseben stan, ki se razločuje od vseh drugih stanov. Kakor imajo vojaki svoje posebne postave, kakor imajo trgovci svoje posebne postave (trgovsko pravo), tako morajo imeti tudi kmetje svoje posebne postave in sicer take, kakor se jim prilegajo.

Ktere velikosti bi stalni dom ne smél prese-gati? Le tako posestvo bi se smelo in moralo prištevati stalnim domovom, ktero more gospodar sam z družino in s posli obdelovati ali oskrbovati. Tedaj bi pravice stalnega doma ne mogla dobiti ona velika posestva, katerih en sam človek ne more oskrbovati, ki potrebujejo enega ali več uradnikov (oskrbnikov, gojzdarjev). Pravice stalnega doma bi pa dobile grajščine, ki so tako majhne, da jih more en sam gospodar oskrbovati, in taci grajščin ali prav za prav velicij kmetij je na Kranjskem pač nekaj.

Ktero zemljišče pi bilo pa premajhno za stalni dom? Ono zemljišče, čegar dohodki ne zadostujejo kmetški družini v življenje. Tedaj bi se stalnim domovom ne prište le kajže, katerih posestniki se morajo pečati z dninarstvom ali s kakim rokodelstvom.

Ker so pa na Kranjskem tako različne razmere, bi se ne dalo povsod po enem kopitu vravnavati, zato naj bi za posamezne kraje gosposka v

soglasji z občinskimi možmi določevala, ktera zemljišča bi bila za stalni dom prevelika in ktera premajhna.

Pri lanskem kmetijskem posvetovanji v Ljubljani se je nasvetovalo, da naj se kmetskim posestvom prištevajo zemljišča, ki prinašajo 25 do 350 gold. čistega letnega dohodka. Ako se vzame, je rekel dr. Vošnjak, 25 gld. kot najnižja meja, bi kacij 25.000 do 30.000 kmetij, tedaj blizu polovico vseh kmetij, spadalo med prava kmetijska posestva. Ker je na Kranjskem 1 gld. 70 kr. poprek na oral grutnega davka, bi pri 25 gld. čistega dobička zemljišče merilo okoli 17 oralov. Na kmetiji take velikosti se pa že preživi ena družina iz dohodkov kmetijstva.

To merilo je po naših mislih za stalne domove v obče prav primerno. Skoro bi rekli, da mora 350 gld. čistega zemljiškega dohodka ostati v vseh slučajih kot meja navzgor. To merilo ni prenizko, kajti na Kranjskem je jako pičlo število tacij kmetij, ki bi imele več čistega dohodka in to merilo ni previsoko, kajti nekaj obširnih kmetij mora vendar le biti. Le na velicih kmetijah se morejo nove mašine ali nova semena s pridom poskušati, le večji kmetje morejo sinove na svoje stroške pošiljati v kmetijske in latinske šole.

Nekoliko drugač je pa z najnižjo mero, to je s tistimi posestvi, ki prinašajo 25 gld. čistega dohodka. Mi mislimo, da bi bila ta meja sploh primerna ali za gotovo ne vemo. Dozdaj je bilo še

premalo kmetijskih preiskovanj; niti od ene kmetije na Kranjskem se ne vé natančno, koliko ima leto in dan dohodkov od kmetijstva in koliko ima potrebnih stroškov. Mali posestniki ali njih družine imajo skoraj povsod nekaj postranskega zaslužka in ravno tako nekaj postranskih, oziroma nepotrebnih stroškov. Sešteti bi se morali v vsacem kraji pri nekterih malih posestnikih vsi dohodki in stroški, kolikor jih imajo leto in dan, odšteti bi se pa morali vsi postranski dohodki in stroški in zvedelo bi se, koliko navadna kmetska družina v vsakem kraji za primerno življenje potrebuje in kako velika mora biti kmetija, da bi samo kmetijski dohodki navadni družini za primerno življenje zadostovali. Recimo, da bi po takem računu spoznali, da večjidel v vsacem kraji dohodki tacega zemljišča, ki prinaša na leto 25 gld. tako imenovanega čistega zemljiškega dohodka, ravno komaj zadostujejo navadni kmetski družini, potem bi določili, zemljišče, ki prinaša manj kot 25 gld. na leto, ne more postati stalen dom.

Nektere izjeme bi pa le bile. Ako je na zemljišči, ki ne prinaša 25 gld. čistega dohodka mlin, žaga ali kovačnica, bi se tako zemljišče večjidel moralo prištevati med stalne domove. Ker veljá stalni dom za kmetsko družino, zato bi morala pravico stalnega doma dobiti tudi zemljišča tistih tržanov in meščanov, ki so bolj kmetje kot rokodelci,

V posameznih dvomljivih slučajih naj bi tedaj izvedeni možje določevali, ktero zemljišče naj se med stalne domove sprejme in ktero naj se ne. Izvedenci

bi morali pa tudi določiti primerno zemljiško potrebsčino, ki bi se ne smela nikdar od stalnega doma ločiti. K zemljiški potrebsčini se prišteva hiša, gospodarsko poslopje, gojzdarsko in hišno orodje, živina in živež. Videli smo, ktera potrebsčina mora na Srbskem in ktera v Ameriki vedno ostati pri kmetiskem domu.

Bi se li pri nas smela potrebsčina tako določiti kot na Srbskem? Nikakor ne, na Srbskem je za vse kraje in za vse kmete enaka potrebsčina izvzeta, zato, ker je tudi za vse kmete enako zemljišče izvzeto. Na Srbskem sme kmet celo zemljišče zadolžiti in prodati, le pet oralov mu mora vedno nezadolženih pri hiši ostati. Ko bi se pri nas sklenilo, kmet sme vse zadolžiti in prodati, da mu le ostane zemljišče, ki prinaša 25 gld. čistega dohodka, potem bi se tudi utegnila za vse kmete enaka potrebsčina določiti. Ali mi tirjamo, da se med stalne domove uvrsté vse razne kmetije, ki prinašajo na leto 25 do 350 gld., zato moramo tudi tirjati, da se razna potrebsčina odloči. Zategadel smo rekli, da mora biti potrebsčina primerna zemljišču; kolikor večje je zemljišče, toliko večja mora biti tudi potrebsčina. Potrebsčina mora pa tudi kraju primerna biti: v vinorodnih krajih so druge potrebe, kot v žitorodnih, v hribih druge kot na ravnem. Izvedenci bi morali toraj za vsak kraj in za vsako kmetijo določiti potrebsčino, ki bi se od dotičnega zemljišča ne smela nikdar odtrgati. To bi pa ne bilo posebno težko. V vsakem kraju bi izvedenci določili, pri kmetijah, ki

prinašajo 25 do 50 gld. čistega dohodka, mora biti potrebščina taka-le in toliko-le vredna, pri kmetijah od 50 do 100 gld. taka-le in toliko-le vredna, pri kmetijah od 100 do 200 gld. taka-le itd. Pozneje, ko bi bili stalni domovi narejeni, bi se izvedenci zaradi primerne potrebsčine le v dvomljivih slučajih za svet prašali.

Kdor ima več kmetij, bi imel stalni dom le na oni kmetiji, na kateri prebiva.

Kdaj in komu bi se smél stalni dom prodati?

Mož bi stalnega doma ne smél nikdar prodati brez privoljenja svoje žene. Ali tudi ženino privoljenje bi ne smélo v vseh slučajih zadostovati. Kakor smo videli, mora v ruskem miru občina prodajo dovoljevati in to bi tudi pri nas marsikje ne bilo odveč, kakor nas žalostna skušnja uči. Kolikokrat se sliši, da žena privoli možu, da tudi njeno doto zapravi in da otroci še materinega dela ne dobé. Zakaj pa privoli? Zato ker jo mož tako dolgo naganja in pretepa, dokler ne „privoli“. Vprašamo, bi li bila žena kaj manj svobodna, ko bi bile naše postave določile, da žena v zapravo svoje dote ne more nikdar privoliti, da se mora materina dota vedno za otroke hraniti? Gotovo bi žena zategadel ne bila nič manj svobodna, pač bi bila pa manjkrat tepena in otroci bi bili bolj preskrbljeni. Ako bi gospodar, ki bi prodajal svoj stalni dom,

kupil ravno tak ali še boljši dom, bi bilo dosti, ko bi žena privolila; ako bi pa gospodar hotel kupiti slabši dom, ali ako bi hotel v prihodnje brez kmetije živeti, bi morala v prodajo tudi občina dovoliti. Na tak način bi bila kmetška družina dovolj zavarovana.

Komu bi se smél stalni dom prodati? Smél bi se prodati le kmetu, v celoti in za gotovo plačilo.

Stalni dom bi se smél prodati le kmetu, to je takemu, ki bi na njem bival in ga obdeloval. Zemljišče nam mora biti drago in sveto, na njem naj se kmetje ob delu svojih rok pošteno živé. Zategadel ne smémo nikdar pripustiti, da bi špekulantje in barantači zemljišča mešali in delili, da bi ž njimi ravnali kakor svinja z mehom. Špekulantje naj, če že ravno hočejo, karte mešajo in delé in dobička iščejo, zemljišče naj pa kmetom prepusté.

Stalni dom bi se smél prodati le v celoti. Prepričali smo se, kako je zemljiško razkosanje škodljivo, zato bi se moralo v prihodnje zabraniti. Kar ima kmetška družina, od tega ne smé nič zgubiti; dužina si mora naprej, ne pa nazaj pomagati. Se vé, kmet, ki ima svoje parcele po vseh krajih raztresene, bi smél oddaljene prodati, ko bi mesto njih kupil druge v pripravnejši legi. Le največje kmetije bi se morebiti (pravimo morebiti) sméle kdaj razkosati.

Stalni dom bi se smel prodati le za gotovo plačilo, to se pravi, na stalni dom se ne smé dolg

intabulirati. Videli smo, da je zemljiški dolg škodljiv za zemljišče in družino, zato bi se stalni domnikdar ne smel zadolžiti. Mogoče bi pa bilo, da bi se kupcu, ki bi ne mogel ravno vse kupnine naenkrat plačati, kdaj dovolilo, da bi, recimo deset let, četrtno ali tudi tretjino čistega dohodka prejšnjemu gospodarju dajal. Zemljiška renta je namreč včasih primerna, zemljiški dolg je pa vselej škodljiv.

Utegnil bi pa kdo ugovarjati, ako bo prodaja tako omejena, bodo pa zemljišča preveč na svoji ceni zgubila, se bodo prepoceni prodajala. Mi pravimo prvič, ko bi se tudi zemljišča po ceni prodajala, bi to ne bilo tako zelo napačno, ker bi le kmetje po ceni kupovali, ker bi bilo to le za kmete dobro. In mi pravimo drugič, zemljišča bi se potem nič ceneje ne prodajala kot zdaj. V treh letih 1880, 1881 in 1882 se je na Kranjskem 1272 kmetских posestev, ki so bila cenjena 1,431.000, eksekutivno prodalo za 1,152.000 gld.; tedaj za 279.000 pod ceno. Za tako ceno bi se tudi gotovo potem kmetije prodajale, posebno če pomislimo, da bi potem, ko bi bile kmetije tako rekoč za večne čase vtrjene in zavarovane, kmetje ki bi kupovali, ne gledali toliko na dober kup kot na to, da bi bila kmetija za-nje v resnici primerna. Kdo pa zdaj kmetije kupuje? Kupujejo jih večidel barantači in bogatini. In kdaj jih kupujejo? Tačas kadar jih morejo prav po ceni dobiti, da z razkosanjem na drobne kose ali z izsekanjem zaraščenih gojzdov dober dobiček napravijo.

Kaj bi bilo pa s kajžami (kočami), to je s takimi zemljišči, ki ne dajo 25 gld. čistega letnega dohodka, ki bi se toraj ne mogla med stalne domove uvrstiti? Pri kajžah bi se le določilo, da se ne smejo zadolževati in zategadel tudi ne eksekutivno prodajati. V vseh drugih rečéh bi bil pa kajžar svoboden kakor je zdaj. Razkosavanje bi ne bilo zabranjeno, ker tako majhna zemljišča se tudi zdaj malokdaj delé in ker bi razkosavanje tacihi zemljišč ne bilo posebno škodljivo. Prodajati bi se kajže smele komurkoli bi bilo, ker se ne more zahtevati, da bi kajžarska družina vedno na takem zemljišči bivala in je obdelovala in sicer zategadel ne, ker samo iz dohodkov tacega zemljišča ne more družina živeti. Kdor bi stalni dom že imel, bi ne smel še enega prikupiti; se vé, svojim otrokom bi pa že smel vsacemu enega prikupiti. Ali kajžo bi smel vsak kmet za-se kupiti in kajža bi se spremenila v del njegovega stalnega doma. Da bi pa špekulantje ne mogli kajžarskih posestev kupovati, bi se moralo določiti, da kadarkoli bi zemljišče iz nakupljenih kajž ali parcel tako veliko postalo, da bi prinašalo 25 gld. čistega dohodka, bi se tako zemljišče precej spremenilo v stalni dom.

Največja kmetija, to je taka, ki je prevelika, da bi se med stalne domove uvrstila, bi se zadolževati tudi ne mogla, prodati bi se pa smela vsacemu, ki še dozdej ni imel zemljišča, ali ki bi svoje dosedanje zemljišče prodal. Določiti bi se pa moralo, da mora družini, ki je imela največo kme-

tijo, ostati toliko zemljišča, da bi prinašalo 350 gld. letnega dohodka; in to ostalo zemljišče bi postalo stalni dom. Razkosavati bi se največja kmetija smela le v take dele, ki bi prinašali po 350 in morebiti tudi v take dele, ki bi prinašali po 300 ali 200 gld. čistega dohodka. Da bi se vsak tak del precej spremenil v stalni dom, se tako razumé.

Iz tega, kar smo dozdej o stalnem družinskem domu povedali, se razvidi, da bi navadno nobena družina ne mogla pasti, to je, navadno bi nobena družina ne mogla nič od svojega zemljišča zgubiti. Ali smela bi se vsaka družina povzdigniti: delavec bi mogel postati kajžar, kajžar bi mogel postati mali kmet in mali kmet bi mogel postati veliki kmet. Ali bi ne bile take razmere veliko pametneje kot so sedanje? Zdaj pride lahko najbolj trdna družina zavrólj enega samega zapravlživca v enem letu na beraško palico, na drugi strani si pa špekulant ravno tako lahko v enem letu prisluži več tisoč gldinarjev s špekulacijo in odrtijo.

Število stalnih domov bi se nikdar ne moglo zmanjšati, ker bi nihče ne smél dveh stalnih domov imeti. Število kajžarjev bi se pa zmanjšalo in to bi ne bilo nič napačnega, ker zdaj imamo veliko preveč kajžarjev (bajtarjev). Ali nekaj kajž mora zmiror biti, ker večji kmetje potrebujejo kajžarjev pri delu in ker je sploh za rokodelca dobro, da ima nekaj svoje zemlje. Kajže imajo pa še drug namen. Pridni delavec mora imeti upanje in priložnost si sčasoma kaj zemlje kupiti. To upanje ga spodbuja,

ga krepčá, ko dela v potu svojega obraza. Stalnega doma bi pač delavec ne mogel kupiti, ker bil bi zanj predrag. Ali za kajžo, ko bi mu šlo vse po sreči, bi si že prislužil in njegov prihodnji rod bi že morebiti kajžo prodal in si stalen dom kupil. Ko bi se v katerem kraju število kajž preveč zmanjšalo, bi se smelo za nekaj časa dovoliti, da bi se zemljišča nekatere vrste kosala in kmalo bi imeli potrebno število kajž.

O zemljišči, ki je imajo fabrike in velike grajščine ne bom govoril, ker moj namen je le govoriti o najvažnejših rečéh, zadevajočih kmetski stan.

Stalni dom in pa kredit.

O zemljiškem dolgu in kreditu je bilo v prejšnjem poglavji toliko govorjenja, da mi tù ne ostaje drugzega, nego nekatere znane reči ponoviti.

Na zemljišče se smé le tak dolg delati, kakoršen je zemljišču koristen in kakoršen se more iz zemljiških dohodkov v nekaj letih povrniti. Kmet vé, da bi se dal njegov travnik zboljšati, ko bi imel 500 gld. na razpolaganje. Ali smé toraj vzeti 500 na posodo? Smé, ako je prepričan, da bo mogel v nekaj letih teh 500 z obrestmi vred vrniti samo iz poboljška travnikovega. Ako pa vé, da bi poboljšek ne bil tako velik, da bi se mogel iz njega kapital z obrestmi vrniti, ne smé vzeti na posodo; kajti plačevati bi moral iz dohodkov ostalega zemljišča, kteremu posojilo ni nič pomagalo, toraj bi ostalemu

zemljišču škodo delal. Ako vé, da bi iz poboljška mogel le tri odstotke obresti dajati, bi nikakor ne smél vzeti na posodo kapitala po pet od sto.

Toraj je posojilo, ki se rabi v zemljiško zboljšanje, večkrat bolj ali manj škodljivo. Vselej je pa kmetu škodljivo posojilo, ki se ne rabi v zemljiško zboljšanje, ako se mora plačevati iz zemljiških dohodkov. Kakor opeša njiva, ako kmet le žanje, ne gnojí pa nič, tako omaga tudi zemljišče, ako upnik iz njega vleče obresti, akoravno mu s posojilom ni nič koristil.

Za navadno zemljiško obdelovanje kmet ne potrebuje nikakoršnega posojila. Amerikanski kmet shaja prav dobro brez zemljiškega dolgá; l. 1881 je bilo v Ameriki 6796 bank in hranilnic, ki so imele čez tri milijarde dolarjev premoženja, a ni bilo niti ene hipotekarne banke ali hranilnice, to so pravi, niti ena hranilnica ni na zemljišče posojevala. Kako dobro se na Angleškem zemlja obdeluje, akoravno ne morejo obdelovalci (najemniki) napraviti niti krajcarja zemljiškega dolgá. Isto tako se tudi na Ruskem in Rumunskem kmetom prav nič ne toži po zemljiškem dolgu.

Po kaj naj bi kmet na posodo jemal? Seme doma pridela, živino doma priredi in toliko mu tudi ostaja, da more poslopje sproti popravljati. Ako pa kmet s svojimi dohodki ne more shajati, potem je pa največa neumnost, da se mu davki nakladajo, potem bi bilo najpametneje, ko bi država toliko ali toliko kmetu na leto plačevala za obdelovanje zem-

ljiško. Ako kmet ne more brez posojila shajati, bo li potem ložje shajal, ko bo moral še obresti od posojila plačevati?

Pri nas zdaj res marsikteri kmet svojega zemljišča ne more obdelovati brez posojila. In zakaj ne? Zato, ker nima niti semena, niti živine. In zakaj nima niti semena, niti živine? Zato, ker je moral žito in živino prodati, da je plačal obresti. In ako danes dobi na posodo, se mu bo s tem dolg pomnožil, in ob letu bo moral še več prodati, da bo mogel še več obresti plačati. Takó zemljiški dolg vničuje kmeta in zemljišče.

Na Rumunskem so pred dvajsetimi leti odpraviti tlako in ob enem sklenili, da kmet tudi upnikom ne smé delati tlake. Zato kmetje zdaj dohodke svojih zemljišč sami uživajo in ni jim treba semena in živine za plačevanje obresti prodajati. Ko bi se bilo pa tačas sklenilo, da se zemljišča smejo zadolževati, bi bila zdaj zemljišča gotovo do polovice vrednosti zadolžena in zemljiški dohodki bi se namesto za zemljiško obdelovanje, rabili za plačevanje obresti. Ko bi se pri nas zemljišča ne bila smela zadolževati, bi bila zdaj zemlja veliko bolj obdelana, bi bili zdaj naši kmetje veliko bolj srečni in zadovoljni.

Zategadel bi se stalni dom ne smel zadolževati.

Kakor se je tlaka odpravila, tako bi se moral tudi zemljiški dolg odpraviti. Ker so pa zemljišča vsled sedanjega zemljiškega dolga opustošena in ker bi morali kmetje še veliko let povračevati sedanji

dolg, zato bi manjkalo marsikteremu kmetu potrebnih pripomočkov za obdelovanje njegovega zemljišča. Zategadel bi se moral kmetom preskrbeti kredit, ki bi bil primeren, povračljiv in nizkoobresten. Da bi bil kredit primeren, bi se moralo paziti, da bi se obračal le v zemljiško obdelovanje, ne pa v postranske namene. Moral bi imeti kmet priložnost posojilo polagoma vračevati, ker dolg se ne smé kmeta držati kot klop kože. Od posojila bi se sméle le take obresti zahtevati, kakoršne bi si kmet s posojilom mogel prislužiti, kolikor bi bil kmet vsled posojila na boljem. Kolikor komu damo, toliko in sicer le toliko smemo od njega tirjati. Ako bi si kmet s posojilom nikakor ne mogel več pridobiti kot tri od sto na leto, bila bi vnebovpijoča krivica, ko bi mi od njega zahtevali štiri od sto.

Tak primeren kredit bi pa mogla preskrbeti edino le država ali dežela. Pri davkarijah bi se nastavili uradniki, ki bi se pečali z amortizacijo zemljiškega dolga, z asekuranco in z zemljiškim kreditom; po občinah bi pa morali biti zaupni možje, na ktere bi se uradniki v svojem poslovanji opirali.

A kje bi država ali dežela dobila denar za zemljiški kredit? Dobila bi ga že brez posebnega truda, ko bi le hotela; ako ga dobi za vse druge reči, dobila bi ga tudi za to, kar je najpotrebnejše, za koristno zemljiško obdelovanje. Mi mislimo, da bi se denar iz poštnih hranilnic ne mogel primer-

neje obračati, kot ko bi iz njega kmetje in roko-delci dobivali kredit. Ker plačuje država od tega denarja po tri od sto, bi se kmetom mogel oddajati po tri in pol. Ker bi pa kmetje kreditno posojilo hitro vračali, bi v petih letih državi ali deželi ne bilo več treba skrbeti, kje bi se dobil denar za kredit.

Zemljiški kredit naj bi se rabil tudi za zemljiško zboljšavanje (melioracijo). Koliko bi se zemljišča v vrednosti in dohodkih povzdignila, ko bi se vodam struga vravnala, ko bi se voda na pusto zemljo napeljala, ko bi se močvirnata zemlja osušila, ko bi se v gojzdi in vrtil drevesa nasadila, ko bi imeli dobro plemensko živino, ko bi se preskrbela umetna gnojišča, ko bi se omislile primerne kmetijske mašine in primerna gospodarska poslopja. Da bi se melioracija prav in primerno vršila, bi morali pomagati in nadzorovati deželni inženirji in kmetijski učitelji. Za zemljiško osuševanje in napajanje bi morala dežela skrbeti ravno tako, kakor skrbi za ceste.

S početka, ko bi se stalni domovi napravili, bi se za zemljiško zboljšanje ne dalo dosti storiti. Za začetek bi bilo dosti, ko bi se zemljišča več ne puštošila, ko bi bilo navadno primerno obdelovanje mogoče. A pozneje, ko bi si kmetje nekoliko opomogli, bi pa tudi melioracija povsod prišla na vrsto.

Skrbeti bi se pa tudi moralo, da bi kmetje zarad davkov ne prišli v preveliko zadrego. Nekdaj je kmet večidel vse davke opravljal z desetino svojih pridelkov. To je bilo jako primerno, ker pridelke

ima kmet vedno ali pridelkov ne more, kadar bi hotel, po pravi ceni v denar spraviti. Zdaj davkar nič ne vpraša, koliko je kmet pridelal in tudi ne, je li mogel svoje pridelke prodati, ampak hoče denar in kmet mora denar prinesiti, če ga ima tudi izkopati. Kaj se zgodi? Kmet gre sam k špekulantu ali prekupecu ponujat svoje pridelke, špekulant se reveža „usmili“ in kupi, se vé, na pol zastonj. To se mora prenarediti; od tega, kar kmet v potu svojega obraza pridelal, ne smé špekulant polovico dobička imeti.

Mi sicer ne zahtevamo, da bi kmet v prihodnje z desetino opravljal svoje davke, zahtevamo pa, da se špekulantom patent skrajša. Na Francoskem gre kmet k davkarju ter pravi n. pr.: „Gospod davkar, danes bi moral jaz davke plačati, pa nimam denarja, potrpite dva mesca. Ta čas bom prodal mesarju kravo, ki je že zdaj precej rejena, in plačal bom davek z navadnimi obrestmi za ta dva mesca in vam bom dal $\frac{1}{2}$ % provizije.“ S tem je opravljeno in eksekutorja se mu ni treba bati.

Kako naj bi se pri nas v tem oziru vkrenilo? Ko se stalni domovi vstanové, bodo kmetje pri davkarijah veliko več morali plačevati kakor zdaj. Plačevati bodo morali tam davek, obresti in amortizacijo od sedanjega zemljiškega dolga in od prihodnjega kredita in zavarovalnino. Tedaj bo treba o obroku davkarju veliko odšteti. Skrbeti se bo moralo, da bo kmet to veliko svoto kolikor mogoče najlaglje plačeval in da tudi davkar z raznimi opomini ali še celó s sekvestrom ne bo imel preveč dela. Napravila

naj bi se pri vsaki davkariji in morebiti tudi v vsaki večji občini skladišča (magacini), v ktera bi kmet spravljal svoje pridelke (žito, vino, maslo itd.), ktere ima za prodaj in za ktere bi ne mogel dobiti pravega kupca. Skladiški oskrbnik bi dal od sprejetih pridelkov potrdila davkarju in kmetu. S tem bi dobil davkar zagotovilo, da se bo davek odrajal in kmetu bi se oderuškega prokupca ne bilo treba bati. Kedar bi dobili pridelki prav kup, bi se pa prodali in davkar bi dobil denar in kar bi bilo več, bi se pa kmetu dalo.

Kajzarjem, to je takim, ki na svojem zemljišči ne pridelajo toliko, da bi se mogli živiti in ki morajo zategadel hoditi k drugim kmetom na delo, naj bi se ponudila priložnost, da bi mogli nektere davke zlasti okrajne in občinske priklade z delom plačevati. Saj je vedno dosti dela pri cesti in vodi, pri cerkvi in šoli.

Tako bi se stalni dom ne zadolževal, za potreben in primeren kredit naj bi pa dežela skrbela.

Marsikdo poreče, ako kmet ne bo mogel na svoje zemljišče dolgá delati, ne bo svoboden. Mi pa pravimo: ker smo se prepričali, da je zemljiški dolg strup, ki razjeda in vničuje družino in zemljišče, zato moramo skrbeti, da se kmet ne bo mogel svobodno zadolževati, da ne bo mogel svoje svobode napačno obračati. Le tisti je v resnici svoboden, ki svoje svobode ne more ali noče napačno obračati. Je-li pijanec svoboden? Nikakor ne, on je suženj svoji strasti, svojemu slabemu na-

gnenju. V resnici svoboden je le oni, ki živí tako, kakor mu vелеvata Bog in pamet.

Ako bi se gospodar hotel ostrupiti in bi mu jaz vzel strup ter mu rekel, ti se ne smeš ostrupiti, ti moraš skrbeti za-se in za svojo družino, bi li bil gospodar zategadel kaj manj svoboden?

Bi pa li jaz smel strup vzeti? Gotovo bi ga smel, da še več, jaz bi ne imel samo pravice, ampak imel bi tudi dolžnost to storiti. Isto tako ima tudi država dolžnost braniti kmetom, da bi se svobodno ne zadolževali, da bi svoje svobode napačno ne obračali.

Nekteri pravijo, zemljiški dolg ne more biti tako škodljiv, saj vemo, da je že marsikteri kmet svoj dolg poplačal. To je ravno toliko, kakor ko bi se reklo, loterija ni tako škodljiva, le stavite vanjo,

Resnica je pa, da so tisti, ki terno zadenejo, le izjeme, in sicer ravno take izjeme, kakor tisti, ki zemljiški dolg poplačajo. Resnica je, da tisti, ki v loterijo stavijo, vsako leto nekaj milijonov zastavijo ali zgubé, in resnica je, da se zemljiški dolg v avstrijskih deželah vsako leto za kacih 60 milijonov pomnoži.

Nekteri pravijo, zemljiški dolg je škodljiv, zategadel ne smé kmet toliko dolgá napraviti, kolikor je njegovo zemljišče vredno — ali nekaj svobode mora vendar v tem oziru imeti, četrti del ali polovico svojega zemljišča naj le svobodno zadolži. Bi bilo li pametno, ko bi kdo rekel, kmet ne smé zavžiti toliko strupa, da bi precej umrl ali

toliko naj ga le zavžije, da bo vedno hiral? Enaka je z zadolženjem.

Kdor nima dolgá, kdor ne plačuje obresti, tak že še dobi iz svojega zemljišča toliko, da poravná svoje navadne stroške. In tak naj bi le na posodo jemal! Kdor je pa do polovice zadolžen, mora več kot polovico svojih dohodkov dajati samo za obresti in poleg tega mu ostanejo še vsi navadni stroški. Kdo je bolj posojila potreben, prvi ali drugi? Gotovo ga je drugi veliko bolj potreben kot prvi in vendar bi se prvi smel zadolževati, drugi pa ne. Kje je doslednost? Dosledno bi bilo le, ko bi se reklo: Zemljiški dolg je kmetom škodljiv, zato se ne smejo zadolževati ali pa, zemljiški dolg je oderuhom koristen, zato naj se kmetje le zadolžujejo.

Konečno pravimo, zemljiški dolg je jako sramoten za kmeta. Je-li častno za kmeta, ako upnik posojilo na zemljišče intabulira? Ne, nikakor ne. S tem pokaže upnik, da kmetu nič ne zaupa in da bi mu nič ne posodil, ko bi ne mogel nič v zastavo vzeti. Časten je pa kredit, ako upnik posodi, zanašajoč se na kmetovo poštenost in pridnost in ob enem vedóč, da bo posojilo v resnici pomagalo.

Stalni dom in pa dota.

Prejšnje avstrijske dedne postave, ki so skoraj povsod na Kranjskem do l. 1868 veljale, so določevale, da mora zemljišče en sam gospodar prevzeti, da se zemljišče ne smé med dediče razdeliti in da

se morajo tako nizke dote izgovoriti, da more gospodar lahko shajati. Ravno to bi veljalo tudi pri stalnem domu, le enega pristavka bi bilo še treba. Stalni dom bi se nikdar ne smel med dediče deliti. dota bi morala taka biti, da bi jo gospodar lahko plačeval. Ker bi se pa stalni dom ne smel zadolževati, zato bi se tudi zaradi dot ne smel dolg delati.

Ako bi oče brez oporoke umrl, bi stalni dom s primerno potrebsčino dobil eden izmed otrok, navadno najstarejši sin. Vsa druga premakljiva zapuščina bi se pa med otroke v enakih delih razdelila. Iz zemljiških dohodkov bi se pa dedičem za doto odločila letna renta. Ta renta bi ne smela, recimo, polovice čistega letnega zemljiškega dohodka presegati in bi se dedičem dajala več let ali pa celó do njih smrti. Ako prinaša zemljišče po odbitih davkih in obrestih 200 gld. čistega dohodka, bi gospodar tedaj dajal dedičem vsako leto 100 gld.; ako bi bili štirje dediči, bi dobivali vsak po 25 gld. na leto. Nikdar bi pa dedič ne smel zahtevati, da bi se mu dota za več let naprej plačala, in sicer zategadel ne, ker bi se na stalni dom ne smel dolg delati. Se vé, ko bi gospodar imel dosti denarja, bi se kaj takega smelo včasih dovoliti. Pri najmanjših stalnih domovih, to je pri taci, ki bi donašali 25 gld. ali nekaj več čistega dohodka, bi dediči iz zemljiških dohodkov nikakoršne dote ne dobili, ali gospodar bi bil zavezan za-nje skrbeti, dokler bi bili mladostni in tudi pozneje, kedar bi jih kaka nesreča zadela, bi imeli zavarovano pribežališče na očetovem domu.

V oporoki bi pa oče volil stalni dom s primerno potrebščino kteremukoli otroku bi hotel. Isto tako bi mogel premakljivo premoženje po svoji volji med otroke razdeliti, tudi bi smel določiti, koliko dote iz zemljiških dohodkov naj dobí ta ali oni otrok. Ali stalnega doma bi ne mogel deliti, isto tako bi ne mogel voliti take dote, ki bi presegala, recimo, polovico zemljiških dohodkov.

Marsikdo utegne reči, po tem takem bo dobil en otrok skoro vse, drugi pa skoro nič; kje je enakost, zakaj bi vsi otroci enako ne dobili?

Mi pravimo prvič: popolna enakost v premoženji ni mogoča. Ako zahtevamo, da morajo vsi otroci enako dobiti, potem moramo, če smo dosledni, tudi zahtevati, da morajo otroci enega gospodarja toliko dobiti kot sosedovi otroci. Tam je bogatin, ki ima enega samega otroka in poleg njega prebiva revež, ki ima deset otrok, pa nič premoženja. Zakaj bi se bogatinovo premoženje ne razdelilo v enajst enakih delov, zakaj bi reveževi otroci ne dobili toliko kot bogatinovi? In če dobé otroci dveh sosedov enake dele, zakaj bi ne dobili enacih delov otroci ene vasi? In ako bi imeli vsi otroci ene vasi enake dele, zakaj bi ne imeli enacih delov vsi otroci ene dežele, zakaj bi ne imeli enacih delov vsi ljudje celega svetá? Ali je kaj tacega mogoče, ali je pametno, kaj tacega zahtevati? In vendar so nekteri, ki se imenujejo komunisti, tako neumni, da pravijo, vsi ljudje morajo popolnem enako premoženje dobiti.

Je-li mogoče, da bi imeli ljudje ene vasi enako premoženja? Ni mogoče in nikoli ne bo mogoče. Pa recimo, da je mogoče; bi li bili vsi ljudje enaki, ko bi bila zemlja v sosednji vasi veliko bolj rodovitna in veliko bolj obdelana? Ne bili bi enaki, ako bi hoteli v obeh vaseh enaki postati, bi se morala zemlja tako razdeliti med prebivalce obeh vasi, da bi vsak nekaj dobre in nekaj slabe zemlje dobil. Pri mestih in pri železnicah je zemlja veliko več vredna kot v hribih, zato bi se morala, da bi bili ljudje popolnem enaki, tako razdeliti, da bi vsak en košček zemlje dobil pri mestu in en košček v hribih. Ker je v Ameriki na enacem prostoru veliko manj ljudi kot v Evropi, zato bi morali Evropejci Amerikancem precej zemlje vzeti. Ali ni to največa bedarija?

In recimo, da bi se danes zemlja med vse ljudi v enacih delih razdelila, kaj bi bilo na koncu prvega tedna? Eden bi pridno dalal in si pri jedi pritrgoval, drugemu bi pa za delo ne bilo nič mar, mislil bi le na jed in pijačo. Kaj bi nastalo? Prvi bi imel na koncu tedna več kot drugi, toraj bi ne bila več enaka. Da bi enaka postala, bi se morala koncem tedna zopet zemlja razdeliti. Zahtevanje popolne enakosti je tedaj bedarija in ta bedarija se imenuje komunizem.

Drugič pa pravimo mi, prizadevati si moramo za največjo enakost v premoženji, ki je na svetu mogoča in sicer za tako enakost, da bo vsak mogel po svojem stanu primerno živeti. Na svetu je vse nepopolno, zato tudi revščina ne

bo nikdar zginila; božji Zveličar sam pravi: „Revne bodete vedno imeli.“ Reveži so še celó potrebni. Drugač bi premožni ne mogli skazovati del usmiljenja in ravno usmiljenje nam bo plačilo v nebesih zadobilo ter ga zeló povikšalo. Marsikdo bi bil pogubljen, ali reveži, katerih se je usmilil, so molili zanj in usmiljeni Bog mu je dodelil milost spreobrnjenja. Blagor pa tudi revežem, ki posnemajoč božjega Zveličarja, svojo revščino voljno prenašajo, ki vsak dar, ki ga dobivajo od bližnjega, kot dar božji sprejemajo. Tako pomaga premožni revežu v telesnih in revež premožnemu v duhovnih potrebah, tako se ohrani vzajemna ali medsebojna ljubezen.

Ali vzajemna ljubezen je le tačas mogoča, ako je veliko premožnih, to je taci, ki morejo ubogajme dajati in malo taci, ki ubogajme potrebujejo. Ako je pa malo premožnih, so premožni zeló bogati in ker so zeló bogati, nimajo dosti sebi enaci in zatagadel so navadno ošabni. Bogastvo tudi kaj rado človeka premoti, da misli le, kako bi si bogastvo pomnožil, bodisi po poštem, bodisi po nepoštem potu; zato bogatini kaj radi stiskajo in odirajo druge ljudi. Zategadel pravi večna Resnica, da „gré laglje kamela skozi šivankno uho, kot bogatin v nebesa.“ Kako se navadno obnaša bogatin do revežev? Le opazuj bogatina, morebiti dá revežu kajcar ali kako? Vrže mu ga tako ošabno, da še hrbta ne ukloni, da reveža niti ne pogleda ali pa še celó nad njim zareži. In ako dá bogatin, ki ima več sto tisoč, enkrat na leto 50 gld. za reveže, jih ne dá iz usmi-

ljenja do revežev, ampak zato, da se po vseh časnikih njegovo ime čita in slavi.

More li stradajoči revež, na kterega se ošabni bogatin z zaničevanjem ozira, more li revež, ki pri bližnjem ne najde usmiljenega in sočutnega srca, gojiti ljubezen do bližnjega? Ne, ampak čuti se izpahnenega iz človeške družbe in zategadel misli le, kako bi se nad človeško družbo maščeval. Tacih nezadovoljnih, vsemu človeštvu sovražnih ljudi je veliko na svetu; imenujejo se nihilisti in anarhisti.

Prizadevati si moramo toraj, da se viri, iz katerih revščina izhaja, zamašé, da se število revežev, kar največ mogoče, zmanjša in da premožni ne bodo mogli tako naglo bogateti kakor zdaj. To se bo pa zgodilo, ako se vstanovi za kmetški stan stalni dom, kakoršnega smo mi nasvetovali. (Se vé, ob enem bi se morale tudi za druge stanove primerno postave napraviti.)

S početka bi se kmetom, dokler bodo plačevali sedanji dolg, še trda godila. A veliko na boljem bodo vendar kot zdaj, ker jih nihče ne bo mogel z zemljišča pregnati in ker bodo precej manj obresti plačevali kot zdaj. Kedar se bodo pa dolgá večinoma znebili, bodo pa na trdnem. V vsakem slučaju jim bo ostala najmanj polovica zemljiškega dohodka. S tem bodo starši mogli svojim otrokom dobro izgojo preskrbeti bodisi pri rokodelstvu, bodisi v kmetijski ali latinski šoli. Ako bodo pa otroci doma ostali, prihraniti si bodo mogli starši toliko, da bodo

otroci dobili primerno doto. Imeli bi pa starši tudi priložnost plačevati za otroke neki znesek v zavarovalnico in kedar bi otroci postali polnoletni, bi jim zavarovalnica doto izplačala. Ali tudi pozneje, ko si bodo otroci že sami kruh služili, ko bodo že doto dobili, ne bodo ločeni od očetove hiše, ampak dobivali bodo več let, morebiti celó do smrti, vsako leto nekaj dohodkov od očetovega doma. In ako jih med svetom nesreča doleti, vedeli bodo kam iti; gospodar jih bode gotovo sprejel, ako mu bodo le nekoliko pri delu pomagali. Si li moremo kaj boljšega misliti?

Je-li zdaj popolna enakost med otroci, ko pravi postava, da se mora zemljišče ali v parcelah ali denarji v enacih delih med otroke razdeliti? Ni popolne enakosti. V enem oziru so si pač zemljišča, ki se po postavi razdelé, enaka, namreč, da so za vse otroke enako zgubljena.

Recimo, da je neko zemljišče vredno 4000 gld. in da zapusti gospodar štiri otroke. Ako bi se zemljišče po postavi razdelilo, bi dobil vsak otrok kos zemljišča, ki bi bil vreden 1000 gld. Pri takem zemljišči je hiša z gospodarskim poslopjem gotovo vredna 1000 gld. Tedaj bi eden dobil le hišo z gospodarskim poslopjem. A koliko je vredno kmetsko poslopje brez zemljišča? Skoraj nič. Drugi bi dobil precej poljá, a le malo košnje in gojzda. Ko bi precej prodal, bi bil pač na boljem od prvega; ko bi pa hotel obdelovati, bi moral napraviti dolg, da bi si postavil kmetijsko poslopje in ne imel bi niti dosti košnje niti gojzda; in bil bi zgubljen. Tretji bi

dobil precej košnje, a malo polja in gojzda, zato bi se mu godilo kakor družemu. In četrti bi ne bil nič na boljem. Popolne enakosti bi toraj ne bilo. Ako bi hoteli popolno enakost, bi morali razdeliti vse polje v enake dele in ker je marsiktera njiva na enem konci bolja kot na drugem, bi se morala najprej v dve polovici razdeliti in potem vsaka polovica v štiri dele. Isto taka bi se morala zgoditi s travniki in gojzdi. In tudi hiša bi se morala razdeliti v štiri dele in hlev ravno tako. To bi bila že precej popolna enakost ali popolna bi še ne bila. A kdo se ne smeje taki enakosti?

Recimo pa, da bi celo zemljišče prevzel eden in bi se toliko zadolžil, da bi svojim trem sodedičem po postavi izplačal vsacemu 1000 gld. Bi li vsi enako dobili? Trije bi pač dobili vsak po 1000 gld. ali gospodar, ki bi tako zeló v dolg zabredel, bi prišel kmalo na boben. Je-li to enakost? Otroci prvega gospodarja bi toraj dobili po 1000 gld. dote, koliko bi pa dobili otroci drugega gospodarja, ki so bili na ravno istem zemljišči rojeni? Nič. Je-li to enakost, ako dobé otroci prvega gospodarja vse, otroci drugega gospodarja pa nič?

Pri stalnem domu bi pa na toliko vrednem zemljišči otroci prvega gospodarja dobivali vsako leto 100 gld., otroci drugega gospodarja ravno tako vsako leto 100 gld. in ravno toliko bi dobivali otroci vseh prihodnjih gospodarjev.

Kje je toraj večja enakost ali pri sedanjih postavah, ko se zemljišče razbije in za otroke drugega

gospodarja nič ne ostane ali pa pri stalnem domu, ko se zemljišče pri družini ohrani in otroci vseh gospodarjev enake deleže dobivajo?

Naj pristavim neko zgodbo iz sv. pisma. Prišli ste dve ženi h kralju Salomonu. In njiju ena reče: „Jaz in ta žena sve stanovali v eni hiši in porodila sem pri njej v hramu. Tretji dan pa potem, ko sem bila jaz porodila, je porodila tudi ta; in bili sve skupaj. Umrl je pa tej ženi sin ponoči, spé namreč ga je zadušila. In vstala je tiho pred časom po noči, ter je vzela mojega sina od moje strani, ko sem spala, in ga je položila v svoje naročje; svojega sina pa, ki je bil mrtev, je položila v moje naročje.“ In odgovorila je druga žena: „Ni tako, kakor govoriš, ampak tvoj sin je umrl, moj pa živi.“ In tako ste se prepirali pred kraljem.

Rekel je tedaj kralj: „Prinesite mi meč.“ In ko so mu bili prinesli meč, reče: „Razdelite živega otroka v dva dela, in dajte polovico eni, polovico pa drugi.“ Rekla pa je žena, ktere sin je bil živ, kralju (ginilo se je bilo namreč njeno srce nad njenim sinom): „Prosim, gospod, dajte oni otroka živega, in nikar ga ne umorite!“ Nasproti je govorila ona: „Prav tako; ne bo naj ne moj, ne tvoj, ampak razdeli naj se!“

Odgovoril je kralj, in je rekel: „Dajte oni otroka živega, in nikar naj se ne umorí; zakaj ta je njegova mati.“

Nekaj tacega se godi tudi dandanes. Liberalci pravijo: Zemljišče naj se razkosa, zadolží in vzame

kmetski družini; konservativci pa pravijo: Zemljišče naj ostane celo, nezadolženo pri kmetski družini, akoravno je sem ter tje kaka taka družina, ki zemljišča ni vredna. Kaj bi rekel modri kralj Salomon, ko bi še živel, kateri so pravi prijatelji kmetske družine, kmetskega stanú, liberalci ali konservativci?

Sklep.

Videli smo, da kmet tone v povodnji zemljiškega dolgá in da se dá zdaj še rešiti. Liberalci pravijo, ako se kmetu huda godi, naj si pa pomaga. Mi pa pravimo, le Pavliha je bil tako pameten, da se je, ko mu je voda v grlo tekla, prijel za lase in se hotel sam na suho postaviti. Postave so pripravile kmeta v dolg in le postave ga morejo zopet iz njega izvleči. Le država, oziroma dežela, more kmeta dolgá rešiti.

Kedar se kmet iz povodnji zemljiškega dolgá reši, kedar se osuši in spočije in kedar se s postavami prihodnja povodenj zabrani, potem si bo pa že kmet sam vedel naprej pomagati. Dokler je človek bolan, potrebuje strežaja; ko se pa ozdravi, si pa sam veliko bolj pomaga, kot mu je mogel prej strežaj pomagati. Zdaj potrebujejo kmetje, ko jih dolg duši, pač za vsako malenkost strežaja, ali uradnika; ko se pa ozdravijo, bodo že sami za-se skrbeli in polovico manj uradnikov po kancelijah bo zado-stovalo. Ko bodo k moči prišli, ko bodo spoznali, da ima njih stan trdno podlago, bodo ponosni po-

stali na svoj stan. Zdaj, ko so oslabljeni, si v stiskah še sami ne morejo pomagati, klicati morajo strežaja na pomoč ali ta jim, se vé da, ne more dosti postreči. Ko pa trdni postanejo, si bodo pa v potrebah že sami med seboj mogli pomagati. Združili se bodo, brez priganjanja bodo nastale manje in večje zadruge.

Zadruge bodo kmetom oskrbljevale primerni kredit. Posojilne zadruge imamo sicer že zdaj ali te pri najboljši volji ne morejo dajati primernega kredita. Zadruge bi skrbele, da bi kmetje svoje pridelke prav kup prodajali in da bi potrebne reči prav kup kupovali. Na Gornjem Avstrijskem imajo že zdaj društvo (imenuje se konsumno društvo), ki ima po raznih krajih skladišča, v ktera kmetje svoje pridelke spravljajo in v katerih jih drugi ljudje po primerni ceni kupujejo. Da to društvo, katero so vneti katoličanje napravili, prekupcem in špekulantom ni nič kaj všeč, nam ni treba praviti. Zadruge bi napravile, kjer bi bilo treba, primerne mline, žage, mesnice, apnenice in morebiti celó tovarne. Na Češkem so marsiktere občine same vstanovile tovarne za sladkor; da te tovarne zdaj ne morejo shajati je krivo le to, ker so bile osnovane na špekulacijski podlagi. V Bohinji se je pred nekaj leti po prizadevanji g. župnika Mesarja napravila mlekarska zadruga, ki, kakor se čuje, dobro shaja. Zadruge bi pskrbljevale zavarovanje, zadruge bi si omislile večje kmetijske mašine, skrbele bi za ceste, za obširnejše zboljšavanja, za kmetijske šole itd. Zadruge bi imele

iste pravice kot sedanji občinski zastopi, dobiti bi morale pa tudi še marsiktero pravico v sodnijskih in političnih zadevah.

Rekli smo, da se bodo zadruga gotovo vstanovile, kadar pridejo kmetje k moči; kajti, ako se že zdaj snujejo zadruga, ki so kolikor toliko male in enostranske, se bodo potem gotovo mogle kolikor toliko popolne snovati.

Kmetski stan je podlaga vsaki državi; kjer so kmetje zadovoljni, imoviti, tam je tudi država trdna. Naši kmetje so zvesto vdani presvitlemu cesarju, naši kmetje ljubijo domovino in zato je tudi naša država veliko bolj zavarovana kot marsiktera druga. Ali nekaj je vendar, kar gotovo ni državi v korist, namreč, naši kmetje imajo jako malo zupanja do državnega in deželnega zbora. Velikokrat sem se o volitvah pogovarjal z našimi kmeti in sicer tudi s takimi, ki časnike prebirajo, a skoraj vselej se mi je reklo: Kolikor bolj volimo, toliko težje shajamo. Gospôda skrbi le za-se, za nas kmete se pa ne meni. Ako izvolimo Petra ali Pavla, davki bodo gotovo še večji; veliko huje kakor zdaj se nam pač nikdar ne more goditi.

Deloma je ta sodba resnična, kajti na podlagi sedanjih postav tudi najboljši poslanci ne morejo kmetu koristiti. Tù krpanje nič ne pomaga. V združenem državnem zboru se je sklenilä postava (ime-nuje se komasacijska), vsled ktere bi kmetje, ki imajo po vsek kotih raztresene parcele, prav nizko pristojbino ali procente plačevali, ako bi parcele za-

menjavali ali kupovali v ta namen, da bi bilo njih zemljišče bolj združeno ali arondirano. Ta postava je gotovo dobra ali kaj pomaga, ker se je zadolženi kmetje ne morejo posluževati. Krpanje nič ne pomaga, pomagalo bi le, ako bi se kmetom in drugim stanovom škodljive postave kar naravnost odstranile.

Náša sedanja vlada in tudi marsikteri državni in deželni poslanci imajo prav dobro voljo kmetom pomagati, ali ne morejo, ker imajo pri nas liberalci in židje še preveč veljave. Ti poslednji pravijo namreč, kmetje so zadovoljni, saj se nič ne pritožujejo, zato ni treba postav spreminjati.

Glavni namen temu spisu je pokazati kmetom, da se jim more pomagati, kdo da jim more pomagati in kako naj sami na pravem mestu za pomoč trkajo. Vsi občinski zastopi in tudi posamezna društva naj v smislu tega spisa napravljajo in ponavljajo prošnje (peticije) do vlade, do državnega in deželnega zbora. Isto tako naj se v tej zadevi volilci obračajo do državnih in deželnih poslancev, pri novih volitvah naj se pa volijo le taki, ki so vneti kristjani in od katerih se smé pričakovati, da se bodo po svoji moči potegovali za vstanovitev nezadolžljivih stalnih domov. Ko bi kmetje le trkali in trkali, pa bi gotovo kaj dosegli; vlada bi se ne branila in liberalci bi morali odjenjati. Ako so na Švicarskem letos sklenili napraviti stalne domove, zakaj bi jih pri nas ne mogli?

Vse, kar smo mi tù nasvetovali, bi se gotovo precej ne moglo doseči, ker imajo, kakor smo rekli,

liberalci še preveč veljave, ali nekaj bi se že dobilo. Za začetek bi bilo dosti, ko bi se sklenilo kakor na Srbskem, da mora družini v vsakem slučaju ostati nekoliko oralov zemlje s primerno potreščino, ali pa, ko bi se sklenilo, da se ima polovica dolgá odkupiti in da dolg ne smé presegati polovice zemljiške vrednosti. Začeti je težko, ko se pa enkrat začné, pa že gré, da se le vstrajno dela. Kakor hitro bi naše postave priznale, da je zemljiški dolg škodljiv, napravila bi se pot, po kateri bi se prišlo s časoma do popolno stalnih domov.

Ko bi kmetje čutili, da je njih stan zavarovan, zginila bi malomarnost in obupnost, ki se zdaj že marsikje kaže. Kmetje bi postali zadovoljni in državi hvaležni in državi bi se ne bilo treba nevarnosti bati. Popolnem trdna in zavarovana država bi lahko po ceni na posodo dobila. Ko bi bogatini ne mogli več na zemljišča posojevati, bi radi posojevali državi. Angleška banka je letos obresti ponižala na 2% in potem bi zamogla dobivati tudi naša država denar po 2%. Zategadel bi mogla spremeniti svoje visokoobrestne dolgove v manj-obrestne. Ker bi polovico manje obresti plačevala, bi jej ne bilo treba niti krajcarja novega dolgá delati, temuč bi jej letnih dohodkov še nekaj ostajalo. Ker bi kmetje laglje davek plačevali, bi država svoj dolg sčasoma poplačala. In kadar bi državni dolg zginil, bi se tudi davki zeló znižali.

Ko se kmetje oprosté, bodo svoje dohodke sami uživali, le nekaj malega davka bodo dajali duhovski

in deželni gosposki. Potem jim nobena ameriška konkurenca ne bo mogla škodovati. Potem jim več ne bo treba zemljišč pustošiti, ampak marsikak krmecar bodo mogli porabiti za zemljiško izboljševanje. Zdaj še bogati in prebrisani gospodarji jako malo skrbé za izboljševanje, dobro vedóč, da prinaša denar več obresti na posojilu, kot v takem izboljševanju. Če napravi zdaj le en gospodar dolg, ostane dolg vsem njegovim naslednikom, isto tako bo potem, ako bo le en gospodar zemljišče izboljšal, izboljšanje ostalo vsem njegovim naslednikom.

Ko se kmetje oproste, bodo tudi rokodelci in trgovci na boljem. Ako kmetje nimajo denarja, tudi rokodelci in trgovci nimajo zaslužka. Potem bodo rokodelci in trgovci veliko laglje in ceneje kredit dobivali, se vé, večidel le pri rokodelskih in trgovskih zadrugah.

Ko dobimo krščanske postave, bo za vse stanovce dobro, le oderuhi in špekulantje ne bodo imeli nič dela in nič zaslužka; zato se pa oderuhi krščanstvu tako ustavljajo in zato ne marajo nič slišati o krščanskih postavah.

Zdaj kmetje pač toliko pridelajo, da bi se mogli leto in dan pošteno živiti. A kako se godi? Žito in tudi druge pridelke morajo prodajati prav po nizki ceni, da dobé za upnike, sami morajo pa leto in dan stradati. Rokodelci in delavci morajo v nekterih krajih in tovarnah delati po štirinajst in več ur na dan, delati celó ob nedeljah in praznikih, in vendar si še poštene jedi in obleke ne prislužijo. V maga-

cinih in tovarnah je pa vse polno kmetijskih pridelkov in tovarniških izdelkov, ki se končavajo, ker ni kupca, da bi jih kupil in zategadel nastajajo krize. Zakaj se pridelki in izdelki končavajo? Zato, ker jih tisti, ki bi jih prav živo potrebovali, ne morejo kupovati, zato, ker tisti, ki pridelujejo in izdelujejo, nimajo denarja, zato, ker se kmetom in delavcem zaslužek trga. Ali ni v nebo vpijoč greh, da se pridelki in izdelki končavajo, tisti pa, ki v potu svojega obraza pridelujejo in izdelujejo, stradajo? Ali ni v nebo vpijoč greh, da se delavcem zaslužek trga. Kadar dobimo krščanske postave, bodo krize zginile in delavec bo dobival svoje plačilo.

Nekteri pravijo, ko bi bilo zdaj tudi vse dobro, koliko časa bi dobro ostalo? Ker se ljudje vedno množé, bi jih bilo kmalo preveč in zopet bi bilo hudo. Mi pravimo prvič: Ako mi svoje storimo, bo Bog tudi svoje storil, ako mi po krščanski živimo, nas oni, ki skrbi za tice pod nebom in za cvetice na polji, gotovo ne bo zapustil. Mi pravimo v drugič: Zdaj je pač preveč ljudi na svetu, ko se pridelki in izdelki končavajo, mesto da bi jih ubogi kmetje in delavci vživali. Na Irskem se je v zadnjih 30 letih število prebivalcev za tri milijone zmanjšalo in še je preveč ljudi, in ko bi se v prihodnjih 30 letih zopet za tri milijone zmanjšalo, pa bi bilo še preveč ljudi. Zakaj? Zato, ker se delavcem in najemnikom zaslužek trga.

Ali je na Kranjskem preveč ljudi? Zdaj jih je pač preveč, kajti vsi zadolženi kmetje so odveč,

ker zadolženi ne morejo lahko shajati. Ko bi pa ne bili zadolženi, bi se pa vsi, kolikor jih je, mogli pošteno živiti. Ko se stalni domovi vstanové, se bodo tudi zemljišča zboljšala in prostora bo še za veliko več ljudi. Sicer se pa ljudstvo, ki ne pozná liberalne navidezne svobode, nikdar čez mero ne množí. Prevelik naraščaj je le tam, kjer se zemljišča svobodno kosajo in kjer se tovarne kar tje v en dan postavljajo. Na Gorenjskem, kjer so razmeroma najbolj trdni kmetje na Kranjskem, se v zadnjem desetletji, namreč od l. 1870 do l. 1880 prebivalstvo ni kar nič pomnožilo.

Ko dobimo krščanske postave, se bo tudi vera oživila in otroci se bodo v strahu božjem odgojevali. Kjer je živa katoliška vera, tam se tudi evangelijski sveti spolnujejo, tam je tudi devištvo v časti. Ko bo revež videl, da se tudi taki, ki imajo vsega v izobilji, popolnem Bogu darujejo, se bo tudi on prostovoljno daroval. In ako bo tudi kak revež v zakon stopil, dobri ljudje bodo gotovo za njegove otroke skrbeli, kadar sam ne bode mogel.

Toraj se pri stalnem domu ne bo treba bati, da bi se ljudstvo preveč narastlo. In ko bi se tudi narastlo, bi se posamezni laglje izseljevali kot zdaj, ker imeli bi več denarja kot zdaj.

S tem končam svoj spis; želim, da bi ne bil glas vpijočega v puščavi. Bog daj, da bi mogli kmetje kaj kmalo to, kar si v potu svojega obraza pridelujejo, sami uživati!

KAZALO.

	Stran
Uvod	3
Ktere stroške imajo kmetje?	
Davki	8
Dote in obresti od dolgov	10
Asekuranca (zavarovanje)	14
Nepotrebni stroški	18
Nekteri drugi stroški	21
Kakšne dohodke imajo kmetje?	
Žito	26
Živinoreja	34
Dohodki od gojzdov	36
Domača obrtnija	38
O zemljiškem dolgu.	
Zemljiško zadolževanje je škodljivo in neumno	42
Razkosavanje in nakopičevanje zemljišč	51
Renta in pa zemljiški dolg	58
Zakaj kmetje dolg delajo?	63
Še nekaj o kreditu	67
Zemljiški dolg se mora odpraviti	71
Zemljiški dolg se dá odpraviti	76
O stalnem domu.	
Stalen dom je potreben	87
Ruski mir	93

	Stran
Jugoslovanske zadruge	98
Stalni dom v Ameriki	103
Kako bi se pri nas napravil stalni dom?	108
Kdaj in komu bi se smél stalni dom prodati? . .	113
Stalni dom in pa kredit	118
Stalni dom in pa dota	126
Sklep	135

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000412720

ran
98
03
08
13
18
26
35

